Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

METTE FOG PEDERSEN

25 ÅR PÅ HØJSKOLE

25 år på højskole

METTE FOG PEDERSEN

25 år på højskole

I KOMMISSION HOS
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S, KOLDING

En kalk af bitter smerte
må vi mennesker drikke;
nogle får den dråbevis,
men ingen får den ikke.

Chr. Richardt.

TILEGNELSE

Engang for nu snart mange år siden havde jeg en dag en samtale med min mor om forholdet mellem mor og børn. Jeg fæstede mig ved forskellige af mors udtalelser.
Blandt andet sagde hun, at selv om hun havde elsket sine børn, medens vi var helt små, havde hun dog altid glædet sig til, at vi blev voksne unge, så hun rigtig kunne snakke med os.
Jeg ligner vist mor meget. Jeg var lykkelig for mine 3 børn, medens de var små, og dog glædede jeg mig alligevel til, at jeg rigtig kunne snakke med dem, når de voksede til.
Jeg har altid befundet mig ualmindelig godt blandt unge og haft let ved at snakke med dem, så jeg håbede, jeg måske kunne »give« mine børn lidt mere, når de kom i den alder.
Og så gik det sådan, at den periode, jeg havde set hen til, blev slået i stykker for mig på grund af sygdom.
Jeg har ofte følt, at jeg, meget mod min vilje, »snød« mine børn, fordi jeg ikke kunne snakke med dem. For at bøde lidt på dette, har jeg bestemt mig til at forsøge at skrive lidt om de 25 år af mit liv, jeg har fået lov at leve med min familie i en højskoletilværelse.
Jeg håber, at det vil lykkes mig at komme ind på forskellige ting, som jeg måske ville have snakket med mine børn om. Det, jeg skriver, skal da være tilegnet Anders Jørgen, Gudrun og Karen.

BEGYNDELSEN

Den 23. april 1939 blev min mand og jeg viede i Gram sognekirke. Det var en klar og frisk aprildag. Det blæste så kraftigt, at mit slør nær var røget til himmels, da jeg gik fra bilen til kirken. Mit brudeudstyr var efter datidens forhold lidt usædvanligt. Jeg kunne ikke lide de tynde »sjallersilkekjoler«, som mange brugte. Min brudekjole skulle være af let, fint, hvidt uldstof, bestemte jeg. Det eneste smykke, jeg bar, var min farmors sølje. Jeg er døbt Mette Marie efter hende. Brudgommen havde i dagens anledning fået et fint kjolesæt. Det må have været af god kvalitet, for det er det samme, han i dag, som kirkeminister, iører sig ved særlig festlige lejligheder. Dog har det måttet »bygges lidt om« for at blive rummeligere.

Det var min mands fætter, der forrettede vielsen. Jeg kan huske, at jeg syntes, der ikke var ret meget ved det, han sagde, men han var jo så ung og uøvet dengang. Gift blev vi ihvertfald. Festlighederne blev holdt hjemme på »Billeslund«, en forpagtergård under Gram gods.

I alle lidt ældre stuehuse til en gård er der gerne et større loftsrum. Således også hjemme. Det var blevet beklædt med hvidt papir og meget fint pyntet, så det kunne bruges som festsal. Jeg havde ønsket at pynte bordene med de første forårsblomster, men det var nu lige ved at knibe med at skaffe dem. Vinteren havde været mild, og foråret var kommet så tidligt, at anemoner, primulaer og skovvioler næsten var færdige. Dog, når man som jeg, var godt kendt med skovene omkring »Billeslund«, lod det sig gøre at finde tilstrækkeligt.

Ca. 5 minutters gang fra højskolen i Rødding opad den gade, der hedder »Møgelmosevej« ligger en af skolens lærerboliger, der bærer det prosaiske navn »Annexet«. Her fik vi vort første hjem.

Set udefra er villaen ganske tiltalende. Det er et rødstenshus med smårudede vinduer og tegltag. Opad murene groede der rådhus-vin. Desværre var huset dårligt bygget og upraktisk indrettet.

Medens min mand og jeg i vor ungdomstid var sammen i København, lagde vi tit ruten på vores spadsereture sådan, at vi kom forbi store, fine møbeludstillinger, ligesom vi af og til besøgte »Illums Bolighus« og »Den Permanente«.

Vi var begge meget interesserede i smukke, moderne møbler — ja, i god brugskunst i det hele taget, og vi var selv sikre på, at vi efterhånden havde god forstand på de dele.

Et års tid før vi skulle giftes, blev der i Gram afholdt en slags udstilling i hotellets store sal. Her viste byens håndværkere og handlende, hvad de formåede. Det var vist nærmest det, man kalder »blandet gods«, men enkelte gode ting var imellem. Således udstillede en snedkermester nogle pæne spisestuemøbler, især var stolene godt formede, syntes vi, og så kostede de næsten kun halvt så meget, som de tilsvarende i København. Vi snakkede meget frem og tilbage om tingene og fik så den idé, at vi jo kunne forklare og tegne for snedkeren, hvordan vore møbler skulle se ud, så måtte han da sagtens kunne lave det for os. Det skulle vi komme til at angre! Vi bestilte et rundt spisestuebord med udtræk samt 4 stole til. Og til dagligstuen ville vi have en sofa, et lille bord og to armstole.

Jeg husker, som var det i går, den dag, møblerne kom. Lad mig begynde med spisestuen. Den blev helt pæn. Det runde bord passede godt til stuens næsten kvadratiske form, og stolene var, som vi havde regnet med. Dog var bordets ben så kraftige og massive, at en elefant kunne have været tjent med dem. Det havde vi ikke regnet med!

Af min gamle faster havde jeg købt en smuk egetræskiste. Snedkeren mente, der ville kunne blive en skænk ud af træet, så det lod vi ham lave. Den blev helt god, men ganske urimeligt havde han limet finérplader over hele møblet. Det fine gamle egetræ så man intet til, men naturligvis kunne det altid være en trøst at vide, at det gemte sig bag

facaden. Bord, stole og skænk var i lyst eg. Desværre var overfladen blevet behandlet med celluloselak, hvilket bevirkede, at møblerne efterhånden som tiden gik, antog en grim gul farve. Til sidste blev vi nødt til at slibe dem af og lade dem bejtse i en brun farve.

Spisestuens smukkeste møbel var et fint gammelt chatol. Vi havde købt det af fru arkitekt Fink, Åbenrå, for 150 kr., en fuldstændig latterlig pris, selv efter datidens forhold. Snedkeren fjernede gammel politur fra møblet, og det viste sig, at det var lavet af sjældent smukt egetræ. På skufferne og lågerne var der indlagt fine borter i sort og hvidt og foroven var der en fin frise. Men se til om ikke denne snedker snød os en gang til og smurte hele herligheden over med en kedelig brun politur. Trods det, pyntede chatollet i stuen. Møbleringen af min mands stue gav næsten sig selv. Hans gamle skrivebord fra studietiden stod ud for vinduet, og ud over det var der kun plads til nogle reoler, et par stole og en divan til middagssøvnen.

En dagligstue er på en måde det vanskeligste rum at få helt rigtigt indrettet. Jeg havde sparet den anseelige sum af 700 kr. sammen. De blev brugt til udbetalingen i et stort smukt Hindsberg-flygel. Det kostede 2000 kr. Resten af beløbet afbetalte vi med 25 kr. om måneden. Udover dette havde vi i forvejen 4 små mahognistole og et lille sybord samt en morsom, gammel stol, mor og jeg havde købt på en auktion efter en gammel postmester. Den var sort med guldornamenter på ryglænet. Ved samme lejlighed fik vi også 4 små ny – rococo stole, der blev anbragt i spisestuen. Alle stole kostede ca. 25 kr. En højskolefamilie skal have mange siddepladser.

Og så var der snedkermestermøblerne. Sofaen var god. Udvendig var den helt dækket af træ – mørk birk – og så naturligvis polstret indvendig. Også bordet kunne gå an. Det var ganske enkelt, uden hylder eller andet krimskrams. Men lænestolene var mere end forfærdelige. Vi havde tegnet og forestillet os lette stoletyper med faste fine hynder i ryg og sæde, let svungne armlæn og en mat overflade. Og så blev vi præsenterede for et par mastodonter,

klodsede og tunge. De var alt for brede, og armlænene skød sig frem som tykke, stive bjælker. Hynderne lignede tykke uldsække. Snedkeren påstod: »Det æ som å sit i æ' luft«, om stolene. Han havde ret, der var ingen støtte i dem.

Vi sled i det for at få stuen til at ligne noget. Flyglet anbragte vi ved den lange vinduesvæg med bagenden ind imod min mands stue. Sofaen og bordet stod ved den modsatte væg, henimod spisestuen. Den gamle stol og mahognistolene samt sybordet fik vi nemt til at passe ind i helheden. Men hvad med lænestolene? Vi skubbede og bar de store stole rundt i stuen og prøvede på alle mulige måder at få dem anbragt. Men lige meget hvor stor fantasi vi udviste, var og blev resultatet uheldigt. Stolene dominerede på en kedelig måde hele stuen. Vort humør var ikke for godt. Før jeg slutter kapitlet, skal jeg dog lige nævne, at vi fik styr på dagligstuen. Vi fandt ud af, at det var rart med en lænestol i soveværelset. Så var vi af med den ene. Den anden klemte vi godt ind i et hjørne, så man stort set kun så den forfra. Det var en stor fordel, da den var langt værst i profil.

Farverne i stuen var også gode. Jeg havde selv vævet gardinerne. De var rustrøde med en tynd, jordfarvet stribe. Det så smukt ud til den sart-grå væg. Også møblernes grågrønne stof havde jeg selv fremstillet. De små mahognistole var betrukket i en lys gul farve, afstribet med smalle jordfarvede indslag. Og endelig var gulvtæppet i en fin, lysegrå farve med mønster i samme kulør som gardinerne. Det var et Gram-tæppe fra den tid, da fabrikken endnu brugte fine kunstnere som designere. Den sorte postmesterstol dannede en morsom kontrast til de andre ting.

LÆRERLIV

Min mand havde taget sig god tid til sine studier, så vi var begge 27 år, da vi kunne gifte os. Dengang var det nemlig langt det mest almindelige, at man ventede med at gifte sig, til uddannelsen var tilendebragt. Mine svigerforældre satte en ære i helt at bekoste deres børns uddannelse. Dette var mere end beundringsværdigt, da en lærerløn dengang var beskeden. De har måttet udvise en utrolig sparsommelighed for at kunne have 3 børn i København på samme tid. Naturligvis var de lommepenge, der kunne blive til min mand, knappe. Han forsøgte derfor på forskellig måde at tjene lidt ekstra. Det var svært dengang. Det var jo i 30'erne med den store arbejdsløshed. Derfor blev det lidt ejendommelige ting, han gav sig af med. En overgang digtede han, sammen med en ven, lejlighedssange for folk. Det havde de meget sjov af.

Nå, men i 1939 var vi altså færdige til at begynde vor tilværelse som lærerfolk på Rødding Højskole, og vi havde begge vældigt mod på at komme i gang med tingene.

Først var der lærerkredsen, som vi gerne ville i kontakt med. Hver formiddag fra kl. 9—10 havde forstander Lund foredrag for alle eleverne. Det benyttede vi os af. Vi inviterede lærerne til formiddagskaffe mange gange, så ofte, at vi blev nødt til at lade dem tage rundstykker med efter tur, for at vi ikke skulle blive ruinerede.

Det var godt, at det runde bord kunne blive langt.

Vi havde det efterhånden fantastisk morsomt. De fleste af kollegerne var vore jævnaldrende, og på en sommerskole, som vi jo begyndte med, var humøret altid højt.

Hver dag, når alle, der hørte med til skolen: elever, lærere, forstanderpar, gårdens mandskab og husholdningens piger sammen havde spist middagsmad i spisesalen, sam-

ledes lærerkollegiet en halv times tid til samvær og kaffedrikning. Det var hyggelige og interessante sammenkomster, som vi alle gerne deltog i, og det var da heller ikke velset, om nogen udeblev. Det var en slags lærermøder, hvor de problemer, elever og undervisning gav, blev taget op til behandling. Men der blev også snakket om meget andet. Ved lærerkaffen var det Lund, der ledede samtalen. Der hvor han sad, var der altid »bordende«. Hans Lund var vestjyde af fødsel og havde fået sin boglige viden ved Ribe Katedralskole og universitetet i København. Han var cand. mag. i historie med kristendomskundskab som bifag. Valget mellem at blive videnskabsmand eller gå til højskolen havde nok været svært for ham. Heldigvis sejrede højskolen. Lund var et flittigt menneske. Hans skrivebord rummede en anselig samling af små gule lapper med optegnelser, der var resultatet af utallige timers studier af de mange forskellige emner, der havde hans interesse. Hans omfattende viden og store klogskab kom os alle til gode. Lund sørgede altid for, at samtalen kom til at dreje sig om væsentlige og interessante ting. Undertiden kunne det være en særlig god avisartikel, der dannede udgangspunktet, en fremragende kronik, en ny bog eller mange andre ting. Nu må man ikke tro, at disse sammenkomster var højtidelige. Gode historier og flade vittigheder hørte med til dagens orden. Ingen kunne more sig mere hjerteligt end Lund.

En gang om ugen, hver torsdag, indbød fru Lund os til lærermiddag. Det var noget, vi alle så hen til. I Lunds private spisestue blev der dækket et langt bord med fin dug og smukke blomster. Lund og fru Lund sad for hver sin bordende, og ved langsiderne var lærerkredsen anbragt i skøn blanding. Vi havde alle pyntet os, for at det skulle være mere festligt. Det var dejligt, at man denne ene gang om ugen fik »helt kød«. Normalt er det farsen, der dominerer på højskolens spiseplan. Vi nød den lækre mad. Der var 2 eller 3 retter. Dog var det ikke alene maden, der gjorde disse sammenkomster dejlige. Også her var der altid en spændende samtale i gang. Mærkeligt nok lykkedes det altid for Lund at holde styr på den store flok, så der kun var én

samtale i gang. Skete det, at et par forsøgte sig med en lille privat sladder, var et blik fra Lunds faste, blå øjne under de buskede bryn nok til at standse synderne. Rosendahl og jeg var vist af og til blandt udbryderne. Bagefter hyggede vi os med kaffe i fru Lunds smukke dagligstue. Jo vist havde vi det dejligt disse aftener.

Det var fra denne stue, fru Lund dirigerede sin andel af skolens ledelse. Ellen Margrethe Lund var født i København og havde uddannet sig i sygepleje. Dette kom hende i høj grad til gode på skolen. I så stor en elevflok var der altid nogle syge, og de fik en pleje, som mange af dem ikke ville have fået i deres eget hjem. Jeg har selv et par gange »været indlagt« hos fru Lund og nydt, at alt blev ordnet så fint. Selv passende lekture til en syg blev der sørget for. Administrationen af den store husholdning sorterede under hende, og jeg tror, fru Lund nød at tilrettelægge. Store møder og fester afvikledes altid med legende lethed, fordi alt var gennemtænkt til de mindste enkeltheder. Fru Lund deltog ikke så meget i undervisningen, men hun gjorde dog et stort arbejde for at lære de unge noget om sygepleje og sundhedslære. Hygiejnen var det undertiden småt bevendt med dengang.

Hvis nogle af os havde problemer at slås med, kunne vi roligt gå til hr. eller fru Lund. De tog sig altid god tid til at høre på os og rådede os gerne ud fra deres større viden og flere erfaringer om tilværelsen. Jeg tror, at man vanskeligt kunne have fundet sig et bedre lærested end hos dem på Rødding Højskole. Gennem kolleger fra andre skoler hørte jeg, at de undertiden havde splid og intriger i deres lærerkreds. Sådan var det aldrig hos os. Vi havde et godt kammeratskab, både når det gjaldt arbejdet og de fælles oplevelser, fritiden bød på. Det er også ganske nødvendigt, at det er sådan, når man skal have noget ud af højskolens livsform.

DET FØRSTE SKOLEÅR

Når man ikke før har været med i en højskoles tilværelse, er det første skoleår en stor oplevelse. Alt er nyt og spændende. Senere, som årene går, undgås det ikke, at meget vil føles som gentagelser. Min mand kendte lidt til Rødding i forvejen, idet han havde været det, man kalder januarstudent en gang i sin studietid. Opholdet havde været så vellykket, at han fortsatte som lærer resten af vinterskolen og den følgende sommerskole. Men for mig var alt nyt, så jeg vil finde det naturligt, at jeg fortæller lidt mere udførligt om det første skoleår.

Der var ret stor forskel på, som skoletilværelsen formede sig dengang og nu. I 1940-erne var elevflokken næsten udelukkende landboere. Skete det, at en ung fra byen forvildede sig på en højskole, blev vedkommende nærmest betragtet som en seværdighed. Ofte blev der gjort lidt stads af en sådan elev.

Den 3. maj var skolen klar til at modtage sommerpigerne. Der var nystrøgne gardiner for alle vinduer, og gulvene strålede af fernis, det var før plastik'ens og vinylens tid. I løbet af dagen ankom pigerne. De kom enkeltvis eller i små flokke op gennem den smukke gamle allé til skolens gårdsplads. Mange cyklede, en del blev kørt i bil af deres forældre, og endnu flere kom med rutebil fra toget i Vejen. Alle lærere var parat til at tage imod pigerne og vise dem tilrette. Eleverne skulle alle hilse på Lund. De sagde deres navn, og han indprentede sig nøje deres udseende. Senere på dagen, når eleverne gik ind i spisesalen til middagen, præsterede Lund hvert halve år det kunststykke at præsentere samtlige elever for sin kone. Vi var dybt imponerede og lidt misundelige. Lunds hukommelse var fantastisk og hans interesse for mennesker stor. Han kendte ikke alene

elevernes navne, men vidste ofte, hvem deres forældre var, en enkelt gang om de var forlovede og da med hvem o. s. v. Selv da skolen i 40-erne kom op på godt 140 elever, kendte han dem ved navn den første dag. Den første aften blev der holdt et lille velkomstmøde for eleverne med nogle gæster fra egnen som deltagere. De to korte taler, der blev holdt, sagde gerne noget om skolens sigte. Det var det samme dengang som nu, det er kun den ydre form, der er forandret. Det var altid højtideligt, når mødet sluttede med, at vi sang »Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord«. Den næste dag gik skolen så småt i gang.

Så at sige alle eleverne kom fra husligt arbejde, kun en ganske enkelt var på vej til sygeplejeuddannelsen eller lignende. Mange af pigerne havde været ude at tjene, siden de var 12—14 år. De havde ofte haft en lang og streng arbejdsdag. Fritid og ferier var det dengang småt bevendt med. Dette må man vide for at forstå, hvorfor højskolen tilrettelagde de 3 sommermåneders undervisning, som tilfældet var. Man ønskede ikke alene at give de unge undervisning, men også en festlig tid uden for meget arbejde til forskel fra deres ofte lidt seje hverdag. Skoledagen begyndte med morgensang. Det skal understreges, at det var ganske frivilligt, om man ville være med. Skolen vedkendte sig naturligvis sit ståsted, men en grundtvigsk folkehøjskole er ikke nogen vækkelsesanstalt.

I den første time fra 8—9 havde alle dansk, eleverne var delt op i hold på 15—20. Den måde, man foretog inddelingen på, var iøvrigt forskellig på skolerne. Således fortalte en lærer fra en indremissionsk højskole mig, at hos dem sagde man den første dag til eleverne: de 20, der gerne vil have dansk i »Østklasseværelset«, kan gå derind. Vi skal have 18 i »Den grønne Stue« ved siden af o.s.v. På den måde blev der ikke gjort forskel, så nogle følte sig meget kloge, andre dumme. Sådan bar vi os nu ikke ad, fordi vi vidste, at der var meget stor forskel på, hvor velbevandrede de forskellige var i det danske sprog. Gennem elevstilen »Min skolegang« havde vi utallige gange hørte om, hvor pauver en undervisning mange havde fået i folkeskolen. Mange havde gået i

små skoler, hvor der måtte sidde flere klasser i samme lokale. Hvis læreren så var udygtig eller uinteresseret, var det kun lidt, de fik ud af skolegangen, andre havde lært meget og skrev næsten fejlfrit dansk. Derfor lod vi eleverne få en prøve i skriftlig dansk, og efter denne deltes de i hold. Hvor det var tiltrængt, arbejdede man meget med retskrivning, på andre hold brugte man megen tid til litteratur, sproghistorie o. s. v. På den måde syntes vi, alle eleverne fik mest ud af disse timer. Fra 9—10 var der altid foredrag. De 5 af dagene talte Lund. Hans emne var den nyere Danmarkshistorie med hovedvægten på Sønderjyllands historie. Den 6. dag havde min mand kristendomskundskab. Timen fra 10—11 blev brugt til forskellige ting. Der var hold i regning, gymnastik, teori for delingsførere, sundhedslære og måske et par ting til. Endelig i den sidste time før middag var der samfundslære i de 3 af ugens dage. 2 dage blev brugt til korsang, og den sidste dag var der fælles sangtime. Over middag kl. 13.15 gik undervisningen i gang igen. Det var de mere praktisk betonede fag, der her lå i den lange time, der varede til 14.45. I de 5 af ugens dage var der håndarbejde, den 6. praktisk sygepleje. »Delingsførerne« havde undervisningsøvelse de 3 dage og fulgtes ellers med den øvrige flok. Kl. 15 samledes alle igen i foredragssalen. Denne gang var emnerne nyere verdenshistorie og litteratur. I timen fra 16—17 var eleverne delt op i småhold. Emnerne i disse grupper kunne variere noget fra år til år. Jeg kan nævne, at der kunne være f. eks. botanik, hjemstavnslære, vævning, forskellige hold i litteratur m. m., alt efter lærernes evner og interesser. Endelig var der den sidste time før aftensmaden. Da gjorde delingsførerne gymnastik, medens den øvrige del af flokken hørte på oplæsning af et eller andet romanværk, der fortsattes fra dag til dag. Pigerne fik lov til at sy imens. Det var elskede timer. Det var en lang, men ikke alt for krævende skoledag. Der forlangtes næsten ikke noget hjemmearbejde udover de danske stile.

Lund var både en meget frisindet og meget krævende forstander. Så snart det viste sig, at en lærer var over sine ting, kort sagt kunne undervise, var han meget frit stillet.

Lund blandede sig ikke i, hvilke områder indenfor stoffet læreren lagde særlig vægt på, hvilken undervisningsmetode han brugte, om han lod eleverne anskaffe sig bøger eller ej. Til gengæld krævede han, at alle lærere skulle være med, når der skete noget i skolelivet ud over undervisningen. Noget af det særlige og værdifulde ved denne skoleform er fællesskabet. Det fællesskab, der opstår, når alle, der er med i dette lille samfund, er fælles om oplevelserne i arbejde og fritid. Derfor var alle med, når der f. eks. var møder, fester, underholdning, udflugter og lignende. Der skulle meget tungtvejende grunde til, før det blev godkendt, at man udeblev.

Og der skete så sandelig ofte noget. Hver søndag og onsdag aften skulle lærerkredsen sørge for underholdning til eleverne. Det kunne dreje sig om forskellige ting: oplæsning af skuespil, vers- og viseaftener, musik, leg o. s. v. Det skete, at eleverne blev delt op i grupper og gik på besøg i lærerhjemmene disse aftener. På grund af en lille episode husker jeg især vort første elevbesøg. Johs. Rosendahl havde kun et lille værelse, så han slog sig sammen med os. Vi var altså tre værtsfolk på »Annexet«. Vi lagde os ordentlig i selen for at finde frem til de mest grinagtige former for underholdning, vi kendte. Det lykkedes vist over al forventning. Da pigerne var gået, viste det sig, at en stor, kraftig pige havde moret sig så overdådigt, at hun havde tisset i vor store, grønne lænestol. Senere hørte vi, at det samme var sket hos Richard Andersen. Vi blev enige om, at kriteriet for en vellykket aften herefter måtte være mindst én våd stol.

Når eleverne havde været så længe på skolen, at de var godt igang med arbejdet og følte sig hjemme, tog vi på den første udflugt. Den gik til Ribe, og det skulle helst være på en dag med varmt, stille solskinsvejr. Den 20 km lange cykletur var dejlig i det forårsgrønne landskab. Helst skulle man besøge den gamle, middelalderligt udseende, smukke by, når kastanjerne blomstrede. På lang afstand kunne man se den vældige domkirkes profil, der hævede sig over det flade land. Besøget gjaldt naturligvis først og fremmest de

to dejlige kirker. Men vi var også ude på slotsbanken ved dronning Dagmar-monumentet og så stormflodspælen ved havnen. Den mere fornøjelige del af udflugten var sejlturen ad åen ud til Kammerslusen. Det var dejligt at sidde i de små motorbåde i solskinnet og følge åens bugtninger gennem de grønne enge. Hvis en lærer lidt uforsigtigt skvættede lidt vand på et par piger, endte det med et vældigt vandslagsmål. Det skete også tit, at båden gik på grund. Den stak for dybt, fordi den var for hårdt lastet med piger, og vandstanden var ofte lav. Det endte gerne med, at pigerne smed skoene, smøgede kjolerne op og sprang i åen for at bringe skuden klar igen. Men det var såmænd kun en ekstra charme ved turen.

Rødding Højskole har altid haft et udmærket forhold til sin egn. Dette viste sig bl. a. også på den måde, at forskellige sogne inviterede eleverne på besøg, de såkaldte egnsbesøg.

Morsomst var nok Sct. Hansaftensbesøget hos gårdejer Olav Fink, Brændstrupgård. Det var skik, at han generøst stillede 6—8 store høstakke til rådighed for eleverne. Og det kan nok være, de blev taget i brug. Pigerne væltede rundt med høet, fangede lærerne og gav dem en ordentlig tur. At Richard Andersen et år mistede sine briller og min mand et andet år sit armbåndsur siger lidt om kampens humør. Begge dele blev dog senere fundet. Når selv de stærkeste kvinder havde fået afreageret, samledes vi alle i Brændstrupgårds have. Olav Fink sagde et par ord, og der blev sunget og drukket kaffe i den festligt illuminerede have. Aftenen sluttede med et vældigt Sct. Hansbål.

Sommerens største oplevelse var så ubetinget elevmødet, der blev afholdt den 3. weekend i juli. Der måtte mange forberedelser til. Eleverne skulle præstere en underholdning og lærerne opføre et skuespil. Dette år havde man valgt Ibsens »Kongsemnerne«, og det var lige ved, at det var mere, end sommerskolen kunne bære. Stykket havde en spilletid på 3 timer, så der var nok at tage fat på. Prøverne begyndte allerede i maj. Lærerkredsen var ikke stor nok til at besætte rollerne, så der måtte tilkaldes assistance

af gamle lærere fra en temmelig stor omkreds. Og hvad værre var, der skulle bruges mange elever som statister, nonner, kertesvende, jomfruer, kor o. s. v. Mange, mange aftener måtte de stakkels piger opholde sig i nærheden af skuepladsen i timevis for at drage over scenen et par gange. Intet under, at de efterhånden blev trætte af det og ofte var over alle bjerge, når det var deres tur. Fru Lund gjorde et stort og fortjenstfuldt arbejde med at instruere og holde sammen på denne store stab.

Elevernes underholdning var en dansekavalkade. Her var det skolens gymnastiklærerinde, fru Børup, der tog sig af instruktionen. Hun havde selv komponeret de forskellige optrin, ligesom hun havde digtet versificeret forbindende tekster, som hun selv fremsagde før hver dans. Det var en både smuk og morsom underholdning. Især husker jeg »Rokokopigernes Dans«. Pigerne var i fine pastelfarvede rokokokjoler og havde blomsterkranse om håret. De dansede deres menuet med megen ynde og gratie. Det var sjovt at se 20'rnes piger med pagehår og sækkekjoler, med bæltet om enden. De »storkede« frem og tilbage over gulvet med lidende miner.

Et højskole-elevmøde kan være en meget fin form for et folkeligt samvær, her bliver holdt foredrag, ofte gode, her er lødig underholdning og tid til samvær med gamle og kære skolekammerater. Eleverne tog deres tørn i det store arbejde, der skulle gøres, for at skolen kunne modtage og bespise 6—700 gæster i weekenden. Fredag middag standsedes al undervisning, og over middag gik hele styrken i gang med forskelligt arbejde. Nogle pudsede vinduer, andre arbejdede i haven. En stor styrke rensede bjerge af kartofler. I køkkenet blev der stegt frikadeller, hakket persille o. s. v. Og så blev der sat blomster i vand, for alt skulle jo være fint og festligt. En skare blev sendt afsted på cykel for at finde fine markblomster. Der blev lavet masser af buketter, ikke for store, til spisebordene og nogle større til de lokaler, der fungerede som dagligstuer i disse dage.

I løbet af lørdagen kom mange af de gamle elever. Det var morsomt at iagttage navnlig pigernes glæde over gen-

synet med kammeraterne. De fløj hinanden om halsen og råbte og jublede af gensynsglæde. Det første måltid, man samledes til, var aftensmaden. Gymnastiksalen var omdannet til spisesal. Om aftenen var der dansekavalkade og gymnastikopvisning. Man havde regnet med at kunne være ude, men det øsregnede, som tilfældet ofte var ved elevmødet, så opvisningerne måtte foregå i spisesalen. Tilskuerne stod som sild i en tønde, og der var kun snæver plads til de optrædende. Alligevel gik det hele fint. Derefter gik man over til højskolernes meget anvendte traktement, frugtgrød. Koret sang for os, og så begyndte det frie samvær. Man samledes i større og mindre grupper, ofte omkring et klaver. Der var gerne »talenter« med, som kunne synge sjove viser, fremsige jyske digte o. l. Aftenen endte gerne med, at hele flokken arm i arm vandrede ud ad Ribevejen, leende og snakkende, mens man ind imellem sang »Og general Napoleon og han 10.000 Mand« og lignende til lejligheden passende sange. De, der kom i seng, overnattede således: Der var stillet en etage til rådighed i hovedbygningen for pigerne. Karlene kunne enten sove i det friske hø i laden eller på madrasser i skolestuerne.

Søndag morgen var der gudstjeneste i frimenighedskirken. Det var altid en forhenværende eller nuværende lærer der prædikede. Ved middagsbordet skulle de forskellige årgange rejse sig efter tur. Så fulgte elevforeningens generalforsamling, og derefter var der tid til, at de forskellige hold kunne mødes. Efter kaffen var der foredragsmøde i den gamle have foran Flors Hus.

Så var det delingsførernes tur. Fru Børup forstod altid at få opvisningerne til at tage sig smukt ud på plænen. Der var sindrige og spændende omgrupperinger, fine øvelser og god musik til. Om aftenen opførte vi »Kongsemnerne«. Når man selv var med i spillet, var det vanskeligt at bedømme, hvor godt det spændte af. Men det gik da. Elevmødet sluttede med fælles kaffebord i gymnastiksalen. Lund talte, og der blev holdt småtaler af gamle elever. Der blev sunget, og tilsidst bad Lund Fadervor.

Mandagen blev brugt til at få skolen arbejdsklar igen. Og så om tirsdagen gik det atter løs.

Fru Lund havde for år tilbage skabt den institution, der hed »Konemødet«. Hun fandt, at mændene langt oftere var med til møder o. lign. end konerne, og derfor indbød hun hver sommer koner fra et meget stort område til en meget festlig sammenkomst. Ved 2-tiden begyndte det at vrimle med koner i alle aldre og størrelser. Fru Lund stod på gårdspladsen og bød hver enkelt velkommen med et håndtryk. Der var ca. 800 i alt.

Der var håndarbejdsudstilling, og man kunne gå tur i haven, før man tog plads ved kaffebordene. Kl. 3 var gymnastiksalen stuvende fuld. Man sang »Jeg elsker de grønne lunde«, fru Lund bød velkommen, så fulgte »Der er et yndigt land«, og så kom kaffen. Konerne havde selv brød med, og de unge piger havde ordre til at fylde så meget kaffe på, som konerne orkede at drikke, og det var ikke så lidt. Derefter fulgte en samtaletime, dagens morsomste oplevelse. Lund ledede den, og han havde kaldt sit emne: »Den gang, jeg var pige, da var der piger til.« Han var gerne noget udfordrende og provokerende i sit oplæg, men jeg skal love for, han fik svar på tiltale. Der kom mange rappe og morsomme replikker, ofte også kloge ting. Man skulle synes, at det var en umulighed at samtale med 800, men Lund var en myndig leder, og konerne var vant til at adyde hans dirigentklokke; bagefter blev dansekavalkaden vist. Der blev serveret the til medbragt mad, og så begyndte de første at vandre ned til skuepladsen for at sikre sig en god plads. Ofte ventede de frysende i 1—2 timer. Mændene var inviteret til om aftenen, men de skulle betale, modsat konerne, der fik alt gratis. Det var jo deres dag. Det var et taknemligt publikum at spille »Kongsemnerne« for.

Dansekavalkaden måtte gentages endnu en gang som underholdning ved dyrskuet i Rødding, og »Kongsemnerne« blev spillet hele 4 gange i alt.

Man vil forstå, at det var et alsidigt job at være højskolelærer. Det var ikke nok, at man kunne undervise, nej, man

skulle helst være en god oplæser, kunne spille komedie og gerne synge og spille. Det siger sig selv, at alle ikke egnede sig lige godt til disse fritidssysler. Vi havde gode skuespillere i Richard Andersen, Rosendahl og Else Koch. Resten måtte klare os på, at vi jo da var rigtig kloge og kunne sige en replik med forståelse.

Endnu står tilbage at nævne et par af sommerens oplevelser. For at elevernes forældre kunne få et indtryk af, hvor deres døtre færdedes, og navnlig af de lærere, der tog sig af pigernes undervisning og udvikling, inviterede man en søndag til det, man kaldte »Forældredag«. Det var altid en meget festlig dag. Vi lagde os alle i selen, for at forældrene skulle få så meget som muligt ud af dagen. Pigerne tog sig selv af borddækningen. Bordene i spisesalen blev pyntede med smukke blomster, lys eller flag. Lund fortalte skolens historie, og efter kaffen var der samtaletime. Man havde lidt ondt af de piger, hvis fædre tog ordet, for tænk nu, om faderen sagde noget, der var lidt ved siden af. Senere sang koret, og der var gymnastikopvisning, derefter gik mændene på tur i stald og marker, mens konerne fik køkken med tilhørende rum forevist. Noget af det mere spændende for forældrene var nok, at de efter aftensmaden var inviterede til at besøge lærerhjemmene. Vore stuer blev invaderet af store skarer, der interesseret beså alt. Jeg husker, at en kone absolut ville vide, om vort eneste oliemaleri kunne vaskes med sæbevand. En anden var interesseret i en speciel sønderjysk pude, jeg havde stående i postmesterstolen. Det var en kopi af en gave, min mormor havde fået til sit bryllup. Dengang i fremmedherredømmets tid var Dannebrog jo forbudt. Derfor var det skik, at når en ung, sønderjysk pige skulle giftes, syede hendes veninder en dannebrogspude til hende. Der var en smuk krans af egeløv på den, og som baggrund for den Dannebrogs røde farve med det hvide kors. Selv om stuerne var tæt pakkede med mennesker, fik vi dog lejlighed til en hyggelig passiar med mange forældre. Det kunne sommetider være helt morsomt at se, hvordan en elev ville komme til at se ud, når hun engang blev kone.

Der var rigeligt med afbrydelser af den almindelige skoledag i de 3 korte sommermåneder. Sikkert er det, at de piger, der havde haft en lidt sej hverdag, nu i rigt mål fik kompensation herfor. Det er også sikkert, at for langt de fleste af eleverne blev denne sommer en stor oplevelse. Nok var det begrænset, hvad de kunne tilegne sig af kundskaber i denne korte tid. Dette var heller ikke det vigtigste. Gennem foredrag, dansktimer og måske studiekredse, kom de i forbindelse med centrale og væsentlige ting. De blev sat i gang, blev så interesserede, at de siden selv kunne arbejde videre med tingene.

En aften sidst i juli blev der holdt afskedsfest for de 96 sommerpiger. Der var først en stilfærdig sammenkomst i Lunds stuer med f. eks. musik, oplæsning eller korsang. Derefter var der kaffebord i spisesalen. De fleste af lærerne holdt småtaler til eleverne, og det skete også, at en eller flere af eleverne talte. Mange af pigerne var dybt bevægede, da de skulle tage afsked med os og med den dejlige tid, de havde haft på Rødding Højskole.

Der var ikke noget at sige til, at lærerstaben trængte til en ordentlig ferie oven på den meget bundne tilværelse, de havde ført i de 3 måneder. Der havde ikke været noget, der hed weekend, fridage o. lign. Men nu var der hele 3 måneder, hvor der ingen skole var, hvor man kunne holde ferie, dygtiggøre sig og få læst de bøger, man ikke nåede i sommerens løb.

Min mand og jeg ferierede den største del af tiden i mit hjem på gården »Billeslund« under Gram gods. Intet var så dejligt dengang som tilværelsen på en stor, god gård. Der var nok af arbejdskraft, og 30ernes dårlige økonomi var ved at rette sig. Jeg glemmer aldrig den dejlige stemning, der var både inde og ude i høstens tid. Vi fulgte arbejdet på marken og bragte kaffe og saftevand til de tørstende sjæle. Det var dejligt, når alle en lun augustaften efter en lang, streng arbejdsdag samledes til kaffe eller rødgrød. Et smukkere arbejdsfællesskab end det, man oplevede dengang, finder man vist ikke.

Efter hvert elevholds bortrejse blev der gerne mange på

egnen. De tog plads på gårdene rundt om i sognene. Mange giftede sig og bosatte sig på Røddingegnen. For at vedligeholde forbindelsen med disse gamle elever blev der hvert halve år, den sidste søndag før skiftedagene, holdt en sammenkomst for dem. Der var gerne en lærer, der talte, og så var der ellers almindeligt, hyggeligt samvær med sang og kaffedrikning.

Den 3. november var det unge landmænd, der lagde beslag på skolen. Man havde regnet med et meget stort hold, men tidens uro og krigsudbruddet bevirkede, at der kom mange udmeldelser, så holdet blev kun på 66 i alt. Skolen var ikke vant til at have så små elevhold, men måske netop derfor, eller måske snarere fordi der blandt eleverne var nogle ualmindelig festlige og vittige spasmagere, husker man vinterholdet 1939—40 særlig godt. Jeg ved ikke, om indstillingen var anderledes dengang end nu, men der var ligesom mere plads til at lave sjov dengang. Går man endnu længere tilbage i tiden, var indfaldene meget barokke. En gårdejer fra mit hjemsogn, Hans Petersen, Gram, fortalte, at da han var elev på Testrup højskole, var der en lærer, der skulle kanøfles. »Vi fanget nowe møs (mus) å pot dem i svovlstikskastene, så æ hal stak ve.« Disse æsker med vajende musehaler tog de så med i lærerens time og satte dem foran sig på bordet. Hvad læreren sagde, ved jeg ikke. Jeg siger bare, godt det ikke var i mine timer, jeg blev præsenteret for denne særlige form for husdyrhold.

Inden jeg omtaler forskellen på sommer- og vinterskole, har jeg lyst til at fortælle lidt om vintereleverne. Der var to sønderjyder, der var så overdådigt udstyret med humør, at de sommetider var ved at sætte skolen på den anden ende, Jeppe og Anders. Den tredie i firmaet var en sveden vestjyde, Johannes. Af ydre var han from som et lam, men han havde mindst én ræv bag hvert øre og var dertil meget velbegavet. De tre var lykkelige over, at der på holdet var en noget særpræget elev, der gik under navnet »Patent-Tychsen«. Han var altid i gang med opfindelser, som han tog patent på. Denne vinter arbejdede han således på en billuftpumpe. Den skulle påmonteres bilen, således at den

automatisk gik i gang, når et hjul punkterede, så at føreren ikke behøvede at standse køretøjet. Tychsen var ikke tilfreds med sin amtsunderstøttelse. Jeppe snakkede med ham om det og spurgte: »Ven har do egentli' skræven te'?« »Æ amtmand«, svarede Tychsen. »Det æ hel' forkert«, sagde Jeppe. »Nej, ven do rigte' ska' ha' no-ve u' a' et, så ska' do skriv te' æ amtmand-ind!« Jeppe huserede så længe med Tychsen, at han virkelig til sidst fik ham til at skrive til amtmandinden og efter Jeppes anvisning sende det som luftpost fra Rødding til Haderslev.

Midt i vinterens kulde var de tre skalke på spil igen. De sagde til Tychsen, der havde et noget stridt hår, at hvis han lod sig klippe og rage helt skaldet, ville der vokse et nyt, blødt og fint, krøllet hår frem. De fik Tychsen overbevist, og en dag i middagsstunden gik han til barberen. Hele flokken ventede i spænding, og stor var jubelen, da Tychsen viste sig i alleen med filthatten trukket langt ned over ørerne og en halsklud godt op i nakken. Det var næsten umuligt at undervise resten af dagen. På grund af kulden blev Tychsen nødt til at beholde hatten på i timerne. Eleverne morede sig, så de lå fladt hen ad bænkene. Det var ikke let for lærerne at skælde ud. De havde selv svært ved at bevare alvoren. Tychsen var ikke så tosset endda. Sidst på eftermiddagen stillede han sig op på en stol i foredragssalen. Hver gang han fik 25 øre, tog han hatten af i 5 minutter. Det blev slet ikke til så få penge. Da de samme 3 en gang senere prøvede at få Tychsen til at tro, at hvis han lod sine ikke alt for pæne tænder trække ud, ville der vokse et fint, nyt tandsæt frem, blev dette dog fru Lund for meget. Hun tog Jeppe og co. i skole og reddede Tychsens tænder. Der var vist også noget med, at de lod Tychsen lægge billet ind på en ægteskabsannonce og rejse til Fredericia med en nellike i knaphullet. Jeg husker ikke, hvad det hele gik op i.

I spisesalen var det ordnet således, at hver lærer havde sit bord. Min mand og jeg havde bl. a. Jeppe ved vort bord, og det var ikke kedeligt. Selv om maden, vi fik, var god, var der naturligvis retter, der var mindre populære. Jeppe

var således ikke en ven af stegte sild. »A forståe mæ it å, te de it ka' la' de små fisk svøm',« sagde han, og som en protest mod sildespiseriet samlede han alle bordets afpillede fiskeskeletter sammen og listede dem ned i lommen på den karl, der sad med ryggen til ham ved næste bord. Det har nok været lækkert at få hånden ned i den redelighed! Undertiden fik vi en ret, der hed »Hurra-kål«. Den bestod af snittet hvidkål, kogt sammen med små kødterninger. Navnet hentydede til, at man burde råbe hurra, hver gang man traf et stykke kød. En dag, Jeppe havde arbejdet sig gennem kålen, udbrød han ærgerligt: »Det va' li' godt grov! skuld en it engang ha' et trefoldigt leve!«

Før jeg går over til det mere seriøse stof, har jeg lyst til at tage endnu en lille pudsighed med. En lærer havde som dansk stil givet emnet »Et interview«. En elev spurgte mig ved middagsbordet, om han måtte interviewe mig. Jeg sagde ja. Vi aftalte tid. Han kom, og jeg fik ham vel anbragt og satte mig lige over for ham. Der var tavshed en tid. Så oplyste jeg ham om, at det var ham, der havde udspillet. Han så lidt på mig og sagde så: »Hvor gammel æ do?« Det oplyste jeg ham omgående om. Dernæst: »Di fae hae en stoe gård, hae haen manne pæng'?« Her var jeg lidt mere tilbageholdende med de konkrete oplysninger. Det tredie spørgsmål lød: »Ind (end) så Fog, hvo'nær traf do ham, og hvo'dan gik det te'?« Nu fandt jeg det rådeligst at afbryde interviewet, for hvad ville det næste blive? Det går vist let sådan, at det er de særlige, måske de morsomme og barokke ting, man især husker bagefter. Det lille vinterhold 39—40 var i alle måder udmærket. Vi kom til at kende hinanden godt og havde mange gode og festlige timer sammen.

En vinterskoles timeplan var endda noget forskellig fra sommerskolens. De lange, lyse, sommetider lune sommeraftener indbød mere til friluftssamvær end til lektielæsning. Anderledes om vinteren. De unge, stærke karle skulle have noget at rive i, ellers blev det let til narrestreger.

I morgentimerne var der skiftevis landbrugsundervisning og forskellige studiekredse. Disse kunne hedde f. eks. »Fra råstoffernes rige«, »Vejrets fysik«, eller det drejede sig om

samfundsøkonomi eller lignende. Der var en del hjemmearbejde til disse timer. Der blev udarbejdet mapper med statistik, tabeller, kurver, tegnet kort og skrevet tekster. Landbrugsundervisningen gav også arbejde, især i den tid man lærte regnskab. Foredragsrækkerne fra 9—10 og fra 15—16 svarede ganske til sommerskolens både m. h. t. emner og lærere. Fra 10—11 var der som om sommeren regning, gymnastik, en enkelt sangtime, sundhedslære m. m. I alle timer fra 11—12 var der samfundslære. Dengang mente man, modsat nu, at det var et fag, der egentlig kun havde interesse for mandfolk. Der blev ordentlig diskuteret i disse timer, bølgerne gik ofte højt.

Efter jul skete der en lille ændring i timeplanen, idet der kom andre emner i de 2 studiekredse. I morgentimerne fik alle det udmærkede fag hjemstavnslære. Eleverne deltes op efter deres landsdel: Sjælland, Fyn, Sønderjylland, Østjylland, Vestjylland o.s.v. Man gennemarbejdede så området på forskellig vis. Mest almindeligt var det nok at begynde med geologien, derefter gennemgå arkæologien for så at gå over til bygningerne: kirker, herregårde og bøndergårde. Det var et meget spændende stof, og morsomt var det, at de unge lærte at se på en helt anden måde, når de færdedes i landskabet. Der blev udarbejdet store mapper med f. eks. geologiske kort, tegninger af gravhøje, øksetyper og af byggestilarter m. m. Også mere moderne ting som f. eks. jordfordeling, arealudnyttelse, erhvervsliv o. lign. blev taget med. I aftentimerne drejede det sig om litteratur. Eleverne kunne vælge mellem forskellige forfattere som f. eks. Henrik Pontoppidan, Jakob Knudsen, Herman Bang m. fl. Til lærernes store ærgrelse var tilstrømningen til husmandsdigteren Johan Skjoldborg altid urimelig stor. Det tydede ikke på stor nysgerrighed, at man absolut ville holde sig til det kendte. Men i hvertfald var der nok at lave for den interesserede elev.

Selv om der var forholdsvis færre afbrydelser af skolegangen om vinteren end om sommeren, skete der naturligvis også noget i dette skolehalvår. De faste underholdningsaftener svarede ganske til sommerens. Det var onsdag, lør-

dag og søndag. Dog var lørdag aften, elevernes aften, noget anderledes. Man kan næsten blive helt rørt over, hvor lidt der skulle til dengang for at få eleverne til at blive hjemme en lørdag aften, når man sammenligner med i dag. Dengang samledes karle og lærere i foredragssalen kl. 20. Der var så diskussion om emner som: »Hesteracer«, »Håndmalkning eller maskinmalkning«, »Store eller små køer« eller lignende. Når dette havde stået på i 1—1½ time, gik eleverne op på deres spartansk møblerede værelser, hvor de delikaterede sig med de sandkager og lagkager, der var blevet sendt til dem hjemmefra i papæsker. I dag skal der være fin underholdning, kaffebord og bal i et hyggeligt lokale med småborde, hvor man kan drikke øl, cola o. l., som købes ved en lille bar.

En gang i vinterens løb blev der leget ordsprogsleg. Det var fantastisk sjovt. Vi blev delt op i to store hold, der efter tur skulle optræde for hinanden. Borde og bænke i spisesalen blev stuvet sammen i den ene ende af salen, så der blev en god, stor skueplads. Så vidt mulig var alle med i optrinene. Man klædte sig ud i de mærkeligste kostumer, og så var man f. eks. med i et vældigt cirkus med linedanserinder, stærke mænd, boksekampe o. s. v. og så naturligvis et flot orkester. Der blev holdt bryllupper; man havde billige knejper med servering, kabaretsangerinder, dans og slagsmål. En gang i en markedsscene havde man trukket en kalv med ind i salen. Stor var begejstringen, da den midt i det hele tabte en ordentlig klat. En sådan aften fik alle lov til at udfolde sig efter evne og temperament.

Ribeturen gik for sig en dag midt i november. Den fik sin særlige kolorit ved, at alle vandrede de 20 km til fods. Kl. 9 tog lærere og elever opstilling på gårdspladsen i rækker på 3—4. Lund gik i spidsen, udstyret med solide støvler og et ordentligt egespir. Et par lærere dannede bagtroppen. Kl. 12 var man gerne kommet så vidt, at man kunne høre klokkespillet fra domkirken. Der skulle nogle enorme madpakker til for at stille sulten. Der var gerne en 10—20 stykker, der også tog turen til fods hjemad. Resten kørte i rutebilen. Det var tit de mærkeligste gangarter, man dagen

efter kunne observere, når eleverne færdedes rundt om på skolen. Navnlig var det galt med trapperne.

Også om vinteren viste nabosognene gæstfrihed mod eleverne. Øster Lindet kom først med en invitation før jul, senere fulgte Københoved og Langetved og Sdr. Hygum. Disse besøg antog efterhånden en fast form. Vi blev inviteret til kaffe kl. 3 og blev fordelt i grupper fra 2 til 10 i hjemmene. Sønderjyderne var den gang kendt for deres fine kaffeborde. Ved disse besøg kunne man f. eks. ofte få serveret fin kringle, boller med smør, sandkage eller anden formkage, æblekage, lagkage samt flere slags småkager. Det var lige noget, eleverne kunne bruge, og sandt at sige nød lærerne også det fine traktement. Hvis et par tavse danskere var blevet indkvarterede på en lille ejendom, hvor manden og konen heller ikke var meget snakkende, kunne tiden fra kaffedrikningen til aftensmaden godt blive lidt sej, selv om man havde en forevisning at stalden at ty til.

I de fleste tilfælde gik det da også godt med snakken. Efter at man atter var blevet godt beværtet, denne gang med steg eller bøffer til aftensmaden, tog alle værtsfolk og elever til sognets forsamlingshus. Man blev bænket ved lange, dækkede borde, og så var der enten foredrag, skuespiloplæsning eller dilettantkomedie. I Øster Lindet talte Lund, og efter kaffebordet, hvor vi igen blev fint traktererede, var der en livlig diskussion. Selv om forsamlingshusene sjældent var ret kønne, var der alligevel en egen stemning over samværet.

Den 10. december var det forstander Lunds fødselsdag, og lige fra morgenstunden var det en festdag. Flaget blev hejst, og eleverne plejede gerne at skillinge sammen til en boggave. Det var skik, at vi på Lunds fødselsdag begyndte at synge julesalmer til morgenandagten. Man vil måske synes, det var lovlig tidligt, men Lund mente, at der var mange hjem, hvor de kun var så få, og hvor det kneb med stemmepragten, så at der kun blev sunget få salmer i julen. Derfor skulle eleverne have lov til denne vinter at synge rigtig mange af de julesalmer, de holdt af. Det var let at mærke, at alle var glade for det. Lunds gode ven, gårdejer

Hans Jensen, Tornumgård, ville gerne drille lidt og lave sjov. Han bestilte en gammel spillemand til at møde op med sin trompet i Højskolegården den 10. om morgenen for at hylde fødselaren. Uheldigvis kom han netop, som vi var midt i morgensangen. Det lød højst forunderligt med Dormann's høje, hæse trut midt i julesalmen. Det kneb lidt med at bevare alvoren. Ved lærerkaffen fik vi serveret en vestjysk specialitet, en fyrkage fra Varde, Lunds hjemby. Om den smagte særlig godt, ved jeg egentlig ikke, men den var særpræget og meget raffineret. Den runde kage bestod af en mængde tynde lag. Den var fremstillet sådan, at først bagtes bunden, derefter smurtes et tyndt lag dej på — det bagtes så. Derefter atter et tyndt lag dej, så bagtes der igen, og sådan blev man ved, til kagen var høj nok. Hen på dagen klædte vi os om til festdragt: herrerne i kjole eller smoking, damerne i lange kjoler, og så spiste vi middag sammen med Lunds gamle venner fra Askovtiden og omgangskredsen fra Røddingegnen. Om aftenen var der bal i gymnastiksalen for såvel gæster, lærerkreds som elever. Sidstnævnte havde måttet invitere »kusiner« med, og de havde forsynet sig så rigeligt, at der måtte rekvireres ekstra mandskab, for at »kødranden« ikke skulle blive for stor. Midt på aftenen var der festligt kaffebord for alle, og Lunds fødselsdag sluttede med, at der blev serveret en dessert, før gæsterne tog hjem.

En aften før jul blev der holdt juleafslutning. Vi begyndte i foredragssalen med at synge nogle julesalmer og høre en kort juleprædiken. Der var klejner, brune kager og andre herligheder ved kaffebordet, og bagefter var der et morsomt julelotteri. Man spillede om gratis rejse hjem, og der blev ofte købt lodsedler i massevis. Det var nu heller ikke så dårligt for f. eks. en vendelbo, om han kunne være heldig og foretage den lange rejse uden én øres udgift. Vi sluttede med endnu et par julesange, og derefter gav alle eleverne os hånden for at ønske os »Glædelig Jul«. Denne gang var det kun dejligt at sige farvel til dem, for vi vidste jo, at vi skulle ses igen.

Efter at vi havde beskikket vort hus, tog min mand og jeg

til »Billeslund«. Vi nød at være med i familielivet og at fejre en god gammeldags jul. Min mand og jeg syntes også, at vi burde yde vort bidrag til festlighederne. Vi inviterede hele familien til at besøge os 2. juledagsaften til middag. Selv tog vi til Rødding om formiddagen. Vi kom ind i et hus, hvor en isnende, rå kulde slog os i møde. Huset havde jo stået tomt nogle dage, og vi havde ikke regnet med at følgen af dette kunne blive så kolossal. Min mand gik i fast rutefart mellem fyrkælderen og stuerne. Men trods ihærdige anstrengelser var der intet at stille op. Vi sled i det hele dagen med at gøre stuerne fine og festlige og lave dejlig mad. Hvad vi fik at spise, og hvad vi foretog os den aften, husker jeg ikke. Derimod glemmer jeg aldrig, at kulden stod ud fra mure og vægge, så vore gæster så mere eller mindre forkomne ud. Navnlig var det slemt for min mor, der var plaget af gigt. Vort første familiegilde blev altså ikke nogen succes.

Kort efter nytår begyndte vinteren for alvor at vise tænder. Det sneede og føg, og frosten var hård og ubarmhjertig. Jeg har endnu i mine ører den skrigende lyd af mælkevognens jernbeslåede hjul, når de i de tidlige morgentimer kørte i den hårdtfrosne sne henad Møgelmosevej. En influenza-epidemi brød ud blandt eleverne. Flere og flere lagde sig, til sidst var der 40 patienter. Værst var det næsten, at også nogle af skolens køkkenpiger blev syge. Men når alle hjalp til, klaredes ærterne alligevel. De få raske kraftkarle holdt til i »Den røde Stue«. De listede om i grønne sutsko og lignende fodtøj, der ellers ikke var velset på skolen. Else Koch, min mand og gymnastiklæreren Ebbe Bach holdt skole med dem, mens Lund og Rosendahl forsøgte at bibringe de mindre syge nogle kundskaber i en sygestue. I løbet af 14 dage var alt overstået, så normal undervisning kunne genoptages.

Afstemningsdagen den 10. februar har altid været fejret i Sønderjylland siden Genforeningen i 1920. Eleverne var Rødding by's gæster den aften. Vi begyndte med en gudstjeneste og gik så ned i hotellets store sal, der var pyntet med blomster på bordene og afstemningsplakater på væg-

gene. Her blev holdt et nationalt foredrag, og så kom aftenens clou for eleverne — et overdådigt kaffebord. Damerne i Rødding havde bagt mange fine kager til karlene. Det var ikke sjældent, at et par elever dagen efter lå i sengen med mavepine. Det mest særprægede ved en sådan fest var, at mange forskellige tog ordet efter kaffen. Det var sønderjyder, der kunne huske afstemningen og tiden før. Ofte fortalte de interessante ting om spændingen mellem dansk og tysk. Tale og sang kunne godt veksle i et par timer.

I ugen efter påske afholdtes der folketingsvalg på skolen, for at eleverne kunne se, hvorledes hele dette apparat fungerede i praksis. I samfundslæretimerne blev valgloven grundigt gennemgået. Og så tog man fat. Skolen blev opdelt i 4 valgkredse. Der blev dannet partier, opstillet kandidater, udfærdiget valglister o. s. v. Naturligvis måtte det hele ikke blive for højtideligt. Der blev drevet en vældig valgpropaganda. Partierne lejede højttalere, som råbte programmer og slagord ud over gårdspladsen fra tidlig morgen til sen aften. I timerne var al agitation forbudt, selv om enkelte kommunister forsøgte sig med røde slips og sweaters. Der blev også lavet plakater, tit vittige og gode. På selve valgaftenen blev der holdt vælgermøde i foredragssalen. Det var en værre festforestilling. De stakkels kandidater, der skulle forsvare deres parti, havde det ikke let. Ustandseligt kom der råb og vittigheder fra forsamlingen. Især var lærerne slemme. Senere var der stemmeafgivning, og ved kaffebordet kunne man følge valgresultaterne gennem højttalere. Det sejrende partis »statsminister« kom gerne til sidst til mikrofonen og takkede for valget.

Der skete alligevel slet ikke så lidt ud over hverdagen på vinterskolen.

Når en flok sommerpiger efter endt skoleophold skulle sige farvel, lod de ofte tårerne få frit løb. De græd, fordi skolelivet, det dejlige samvær og fællesskabet var forbi. Vi havde ondt af dem og var selv kede af det. På en måde var det næsten værre at tage afsked med vintereleverne. De unge mandfolk ville naturligvis ikke vise deres følelser og havde det derfor tit værre. Det kunne være slemt nok, når

en stor stærk karl med fugtige øjne og ansigtet sammenbidt rystede ens hånd for at sige farvel og tak for vinteren.

Som afslutning på dette kapitel har jeg lyst til at citere et par linier af Thomas Rørdam's bog om højskolen. Jeg tror, de siger noget rigtigt om den betydning, højskoleopholdet dengang havde for mange. De lyder: »Højskolens græsplæne blev den grønneste i mange menneskers tilværelse.«

BESÆTTELSESTIDEN

Flors Hus

I dagene mellem jul og nytår havde Sisse og Richard Andersen forladt Rødding Højskole. Richard Andersen havde fået embede som præst ved Ågård Frimenighed. Det føltes helt forkert, at han forlod højskolearbejdet, men efter en årrække som præst vendte han da også tilbage til højskolen igen.

Der blev nu en lejlighed ledig nede på selve skolen i Flors Hus. Lunds spurgte, om vi ville flytte derned. Vi sagde ja, selv om der både var fordele og ulemper ved skiftet.

»Flors Hus« er verdens ældste højskolebygning. Den blev i 1844 købt af professor Flor sammen med de 70 tdr. land, der den dag i dag hører til højskolegården. Flors Hus, stuehuset til en herredsfogedgård, var bygget efter vestslesvigsk skik. Fra nordsiden gik man ind i en bred gang. Over indgangen sad der i ydermuren en plade, hvor navnet Rødding Højskole stod skrevet. Så man godt efter, anede man »Vamdrupgård«-navnet på den oprindelige herredsfogedgård. Gangen gik tværs gennem huset og delte det således op i to halvdele. Til venstre for gangen var der i husets nordøstside et stort rum, der, da skolen begyndte i 1844, blev brugt som foredragssal. I 1939 var der læsestue med håndbibliotek. Mod syd var der et par stuer, der blev brugt til elevværelser. Den brede gang tjente i 1844 som gymnastiksal. Senere blev den delt af en skillevæg, så der blev en meget smuk stue mod syd med halvdøre, der, sammen med rummene til højre for gangen, skulle blive vor lejlighed. På første sal var der en række elevværelser. Vi havde entré sammen med eleverne og gik fra denne lige ind i vor spisestue, et stort dejligt rum, næsten kvadratisk,

ca. 5 m på hver led. Mod syd lå dagligstuen, af ganske tilsvarende størrelse som spisestuen, og ved siden af stuen, der var skilt ud fra gangen. I vestgavlen havde vi mod syd soveværelse, mod nord var der køkken og baderum. Selv om vi senere har fået langt flere og meget smukkere møbler, har vi nok aldrig boet hyggeligere og kønnere, end da vi havde vort hjem i Flors Hus. Dette skyldtes nok især, at rummene i sig selv var så smukke. Somme tider tænker jeg på, hvorfor moderne arkitekter dog ikke måler fine, gamle rum op, og bruger deres proportioner i stedet for at bygge skrupkedelige, moderne rum. Stuerne i Flors Hus var meget kønne. For nu at tage dagligstuen, så var der i sydmuren 3 kønne vinduer, ikke helt smårudede, men alligevel delt op i 6 fine, næsten kvadratiske felter. Døren til soveværelse og spisestue var anbragt så tæt mod hjørnet, at der blev gode vægflader til møblering. Kun til min mands stue var der dobbeltdør midt i væggen. Alle proportioner i den enkelte vægflade, i vægfladernes indbyrdes forhold, i døre og vinduer var smukke, således at der var fin harmoni i rummet.

Engang, mens jeg var elev på »Folkliga Musikskolan« i Arvika i Värmland, var jeg på besøg i rektorens fine villa. Her så jeg noget meget smukt i én af stuerne. Væggene var malede hvide, men træværket, døre og paneler, var i en ret mørk brun farve. En bedre baggrund for farverne i gardiner, møbler og tæpper kunne vist ikke findes. Jeg bestemte, at sådan skulle min stue være engang. Vi malede altså væggene hvide og dørene mørkebrune, og det viste sig, at tingene så smukke ud mod det hvide og brune. Min mands stue fik en smuk indiskrød farve, mens spisestuen blev malet i en fin grå farve. Dog havde vi et problem — vore bøger. Vi havde begge en del bøger fra vor »ungkarletid«, især da min mand. Og så snart vi begyndte at tjene penge, begyndte vi også at købe bøger. Min mand havde brug for opslagsbøger i verdenshistorie, danmarkshistorie, litteratur om Sønderjylland og ordbøger m. m. Resultatet blev, at vi efterhånden opbyggede en vældig murstensreol på den lange væg modsat dobbeltdøren. Rigtig store, fine træ-

reoler var for dyre for os. Også i min stue blev der skaffet reolplads. Langs vinduesvæggen fik vi lavet en lang lav reol. Den var i højde med vindueskarmen. Den var hvid som væggen og havde inddelinger, der svarede til vinduernes placering.

Også udvendigt var og er Flors Hus en dejlig bygning. Murene er hvidkalkede med sort sokkel. Taget er teglhængt og har et fint svaj, der passer til de afvalmede gavle. Øverst på muren er der en smuk tandsnitfrise, og på begge sider af indgangsdøren er der smalle pilastre, og vinduerne er efter gammel skik malet grønne og hvide.

Et par dage ind i april flyttede vi vort gods fra »Annexet« til Flors Hus. Vi havde fået fat i en tohjulet kærre, og på den flyttede vi selv alle de mindre ting: stole, små borde, bøger, køkkentøj o. s. v. Det var ikke så let, for vinteren havde knap nok sluppet sit tag endnu. Det skete, at hele herligheden rutschede af for os ned i sneen, så vi midt på vejen måtte til at stable om igen. De store ting hjalp gårdens karle os med. Flyglet havde vi nær aldrig fået ind. Det måtte gennem havestuens dobbeltdør. Karlene fandt på at »slæde« det på en madras, så gik det.

Vi var godt tilfredse med vor nye bolig.

Omkring den 9. april.

Den 8. april var vi så vidt, at vi kunne sætte de sidste ting på plads i Flors Hus. Vi fik vore senge derned, så vi for første gang kunne overnatte i vort nye hjem. Om eftermiddagen var vi sammen med Rosendahl på en tur ud ad Ribevejen. Det var første gang, det føltes forårsagtig, så vi nød, at vi kunne gå på den våde sorte asfalt i stedet for at vade i den evindelige sne. Vi var glade alle tre og syntes, livet var dejligt. Før vi lagde os til ro om aftenen, sagde min mand omsorgsfuldt til mig, at nu måtte jeg ikke blive forskrækket, hvis jeg blev vækket af buldrende larm. Højskolegårdens hestestald lå så nær vort soveværelse, at man kunne høre, når hestene sparkede eller på anden måde lar-

mede. Det skulle blive noget helt andet, der vækkede os.

Tidligt om morgenen den 9. april blev der banket hårdt på døren til vort soveværelse. Det var fru Lund, der var kommet, og hun sagde, at vi straks måtte stå op, fordi tyskerne havde overskredet landets grænse og var på vej nordpå. Vi blev fuldstændig lamslåede. Jeg husker, at min mand længe sad på sengekanten helt ude af stand til at foretage sig noget. Men vi kom da i tøjet og gik straks over til Lunds for at høre, hvad de vidste. De var blevet vækket ved 6-tiden af larmen af en stor tysk bombemaskine, der strøg lavt hen over skolens tag. Deres ældste datter, Aase, havde allerede ved halvfemtiden set og hørt skarer af tyske militærfly, der havde kurs nordpå. Fru Lund forsøgte straks at ringe til København for at få nærmere besked. Men der blev sagt, at al forbindelse til hovedstaden var afbrudt. Mærkeligt nok gik en samtale til »Mejerholm« — Hans Lunds gård ved Tønder — igennem. Her fortalte man, at tyskerne kl. halvfem havde sprængt grænsebommene med håndgranater, og at der senere var hørt skydning lidt nordligere. Fra byens aviskontorer hørte vi nogen tid efter, at der blev kæmpet i Haderslev. Senere kom der udsendelser i radioen med besked om situationen.

Hen på formiddagen gik Rosendahl, min mand og jeg ned i byen. Her stod mange af byens borgere på torvet og fortovene ved det store kryds. De stod tavse med ansigtsudtryk, der afspejlede sorg eller vrede, fortvivlelse eller trods. Nogle ældre sønderjyder, der kun kendte tyskerne alt for godt, græd. Ad vejen fra Gram kom en tæt strøm af tysk motoriseret militær. De rasede gennem byen og fortsatte nordpå ad Kongevejen. Soldaterne havde tomme, hårde ansigter. Der har aldrig været mange hjemmetyskere på Røddingegnen, men den 9. april viste det sig, at der var nok til, at de kunne gøre sig ufordelagtigt gældende. De anstændige af dem blev hjemme eller forholdt sig tavse. Resten jublede og vinkede, da de så tyskerne. Det blev sent glemt. Bagefter fortaltes der, at et par af de tyske motorcyklister ikke kunne stå for de velforsynede danske butik-

ker. Én gjorde holdt og købte 2 stykker fin sæbe. Han holdt dem med begge hænder op mod sit ansigt, indsugede begærligt duften og udbrød betaget: »Seife!« En anden gik ind i mejeriudsalget og købte en ordentlig portion flødeskum i et stykke pergamentpapir. I løbet af et øjeblik havde han grådigt slubret hele herligheden i sig. For en tredie tysker skete det, at han ved et lille svinkeærinde kom bort fra kolonnen og for vild. Med angst og rædsel i øjnene kørte han rundt, men der skete ham såmænd ikke noget. Sådan er danskerne ikke. Han blev vist på rette vej, så han kunne køre videre.

Den 9. april var en underlig uvirkelig dag. Man vidste knap, hvad man skulle gøre af sig selv. Hjemme på højskolen stod fru Lund i »Den røde stue« og strøg og strøg. Der var fornylig vasket storvask, og det var, som om hun syntes, alt skulle være på sin plads, fordi ingen vidste, hvad der kunne ske. Jeg husker, at hun også syede nogle penge i sine to unge døtres frakkefor for alle tilfældes skyld. Selv skulle jeg have været op i »Annexet« og fernisere gulve for at kunne aflevere huset i fin stand. Nu forekom det hele mig så meningsløst, at jeg opgav det. Sidst på dagen tog vi hjem til »Billeslund« for at være sammen med mine forældre.

Næste dag, den 10. april, tog vi over til min morbror, gårdejer Mads Gram, Københoved. Han havde fødselsdag, og vi ville desuden gerne vide, hvad han havde at sige om situationen. Min egen far havde kun deltaget ret kort tid i første verdenskrig på grund af dårligt helbred. Men morbror Mads havde gjort hele turen med, havde været med, hvor det gik hårdest til. Han var engang meldt faldet, og der stod nekrologer over ham i aviserne. Han kendte meget til krig og tyskere og var dertil klog og besindig i sine vurderinger. Det viste sig, at han lå i sengen, så besøget foregik i soveværelset. Af de mange ting der blev sagt, husker jeg en udtalelse af morbror Mads. Den lød omtrent sådan: »Nu har vi kun ét at vente på, og det er, at englænderne skal blive så stærke, at de kan gøre landgang i Nordfrankrig.« Ingen af os anede vist dengang, hvor sande hans ord skulle blive.

Engang langt senere, da krigen nærmede sig Danmark, sagde han til os, at hvad der end skete, skulle vi blive ved vor bolig. Han havde som frontsoldat været vidne til, hvordan ulykkelige mennesker, der havde forladt deres hjem, på landevejen som flygtninge blev udsat for de forfærdeligste lidelser.

Da de tyske kolonner uafbrudt i et døgn havde kørt igennem Rødding, så vi efter den 10. april ikke én tysk soldat i lange tider.

Den ændrede hverdag

Kong Christian X havde kort efter den 9. april holdt en tale i radioen til det danske folk, hvori han opfordrede til at genoptage en normal tilværelse. Men selv om vi alle bestræbte os på at efterkomme hans henstilling, og hverdagen gik igang igen, var det alligevel, som om der bag forstand og bevidste følelser var noget, der nagede og føltes som et tryk eller en sorg. Sådan var det de fem år, besættelsen varede.

Langsomt ændredes vor hverdag. Det gik ikke sporløst hen, at tyskerne havde besat landet. På sommerskolen 1940 kom der færre elever end ventet. Vi plejede at have mange sjællændere. De meldte fra. Man forstår godt, at forældre under de nye usikre forhold ikke ville sende deres unge døtre så langt bort. Den første forandring, vi mærkede til, var, at alle vinduer skulle mørklægges, når der om aftenen var tændt lys. For at hjælpe lidt på dette indførte man sommertid, d. v. s. klokken blev sat 1 time frem, så der var lyst til langt ud på aftenen. Man havde skruet pærerne af lamperne på elevværelserne. Hvis eleverne selv klarede at lave en tilfredsstillende mørklægning, fik de pærerne udleveret igen.

At tyskerne lignede sig selv godtnok fra før 1920, fik vi snart at mærke. På Valdemarsdagen var vi inviteret til Gram. Vi begyndte som sædvanlig i hjemmene og skulle efter aftensmaden samles på hotellet. Her var dækket lange borde og smukt pyntet. Og så kom der pludselig bud om,

at tyskerne havde forbudt alle nationale møder. Der stod man! Heldigvis var mine forældre vant til at modtage store forsamlinger, så alle elever med værtsfolk blev inviteret til »Billeslund«, hvor aftenens program afvikledes på den store græsplæne, og min mor sørgede for kaffe til alle. Men ellers forløb sommerskolen trods besættelsen meget normalt både m. h. t. undervisning og festligheder.

Der kan være grund til at nævne et par extra ting, der kom til. Fru Børup og min mand begyndte denne sommer et samarbejde, som både de og skolen skulle få megen glæde af i en årrække. De digtede »kavalkader«. De valgte et stof, der gennem en række små optrin kunne belyses historisk. Når emnet var valgt, delte de stoffet, og så gav de sig til at digte. Fru Børup, der var et poetisk gemyt, forsynede sig gerne med skrivetøj, en sodavand samt en fin sommerhat, og så cyklede hun ud til et skovbryn eller en blomstrende grøftekant og lavede vers. De lød poetiske og fine, når hun selv fremsagde dem. Prøvede andre, viste det sig, at det kneb lidt med versefødderne. Min mand nøjedes med skrivebordet. I 1940 var emnet »Kvinden gennem Tiderne«. Særlig morsomme var en flok højskolepiger fra 1870-erne med sølvpil og fløjlsbånd i håret. Fra 1880-erne var der et hold gymnaster med Rosendahl som militær leder. Pigerne så helt vanvittige ud i de gamle dragter.

Lund havde frygtet, at elevtallet på grund af besættelsen ville fortsætte med at dale. Det gik lige modsat. Den 3. november 1940 kom der 129 karle, men samtidig med dem kom desværre også de første madvarerationeringer. Det var »grovfoderet«, det gik ud over, rugbrød og gryn. De unge landmænd, der havde været vant til hårdt arbejde med roeoptagning o. l. plejede at spise vældige portioner. Det gik helt galt i den første uge med de skrappe rationeringer. De fik simpelt hen ikke nok at spise. Hver dag kunne man se de store flokke ved bagerbutikkerne. Nå, i løbet af en uge fik fru Lund orden på tingene, så alle blev mætte.

Der begyndte at vise sig en enkelt bybo i flokken, og desuden var der nogle karle, der ikke ønskede landbrugsunder-

visning, så fru Lund startede et lille hold med engelskundervisning. Det blev meget eksklusivt. De holdt til i de private stuer, og det skete, at de fik serveret English breakfast med toast, ristet bacon, spejlæg og hvad der nu ellers hører til ved dette solide måltid. Jeg tror ikke, karlene havde noget imod denne særlige form for praktisk undervisning.

Der var brændselsrationering, og jeg skal love for, vi fik det at føle efter jul. Kuldegraderne faldt til ÷ 28. Der blev ikke fyret på elevværelserne, så når karlene vågnede om morgenen var deres dyne dækket af rim fra deres åndedræt. Om aftenen kunne de sidde i nogle skolestuer, hvor nogle gamle kakkelovne forgæves forsøgte at holde kulden ude. Uheldigvis udbrød der en slem influenzaepidemi midt i disse dårlige forhold. 45 blev syge, og det varede 3 uger, før alle igen var på højkant.

Også på den 3-dages Sønderjyllandstur fik man at mærke, at tiderne havde ændret sig. Det var umuligt at skaffe busser. I begyndelsen klarede man sig dels pr. cykel, dels pr. tog. Men det lod sig kun gøre en enkelt gang, så måtte man helt holde sig til cyklen. Disse ture kunne have deres store charme, men også være en i høj grad strabadserende affære. På en dejlig sommerdag nød de cyklevante piger solskinnet og naturen. Selve overnatningen i høet i Mejerholms lade var trods livligt selskab af mus en festforestilling. En råkold martsdag derimod, hvor karlene måtte stride sig frem imod en hård modvind, regn og snebyger, var fornøjelsen nok tvivlsom, selv om de var seje og udholdende. Værre blev det hen på besættelsen, da så godt som alle kørte på gamle, rådne dæk og slanger, fordi nye ikke kunne købes. Jeg husker et år, hvor den første elev punkterede, før han var kørt ud af skolens allé, så »altmuligmanden« og en ung lærer, der dannede bagtrop for at lappe, kom ingen vegne. Vintereleverne fik dog kompensation for deres møje, idet de oplevede en gæstfrihed i alle sydlige sogne, intet hold før havde kendt til. Bylderup Bov, Ensted sogne og Løjtland inviterede karlene til at spise og bo rundt om i hjemmene

de to nætter. Der blev festet i forsamlingshusene om aftenen, hvor såvel værtsfolk som gæster gjorde deres til, at alle havde det »glant«. Ingen anden højskole har vist modtaget så megen gæstfrihed og støtte, ikke alene fra sin egn, men også fra sin landsdel, som Rødding Højskole.

Trods de små besværligheder, besættelsestiden medførte, havde de to elevhold nok alligevel en god skoletid.

Vinteren 1941—42 blev meget streng. Der var ikke noget, der hed udenlandsk brændsel mere. Man måtte købe det danske, hvilket ville sige sjaskvåde tørv og brunkul. Det gav ikke meget varme. Kulden begyndte tidligt. Den blev hård, helt ned til ÷ 27 grader, og den varede længe. I den værste periode var det ikke muligt at opvarme skolelokalerne, så eleverne måtte samles til fællestimer i foredragssalen. Elevværelserne var heller ikke hyggelige. Der sad iskrystaller på væggene, og dynerne knirkede af frost. Efterhånden kom der rationering på snart sagt alt. Vi drak erstatningskaffe og erstatningsthe. Begge dele smagte lige rædsomt. Margarinen blev rørt op med sære ting for at strække langt, og hvedemel eksisterede ikke. Man skulle være meget sulten for at have lyst til det bagværk, der fremstilledes af bygmel. De frosne, dampkogte kartofler var ofte både lilla og sorte.

I februar udbrød der fåresyge. Mange af de unge mænd blev syge, en del endda hårdt angrebne. Det varede længe, før epidemien var overstået. Trods alle besværligheder mindes jeg alligevel denne vinter som en dejlig tid. Der var mange dygtige og morsomme karle. Jeg husker, de sidst på vinteren opførte »Sparekassen«. Jens, en af hovedpersonerne, svulmede op i hovedet af fåresyge den sidste dag, stykket skulle gå for sig. Han så farlig ud. Vi klistrede bakkenbarter på ham for at skjule tykhovedetheden, og trods sygdom og elendighed klarede han rollen med glans og humør.

Også min mand og jeg fik at mærke, at det i sådanne tider ikke var let at bo i et meget gammelt hus. Der var ingen kælder under Flors Hus, så centralfyret, der skulle opvarme alle rum, var anbragt i vort køkken. Det var sat i

en fordybning i gulvet for cirkulationens skyld. Så længe der blev fyret med koks, gik det. Men da man gik over til dansk brændsel blev svineriet ubeskriveligt. Når jeg havde ordnet køkkenet fint efter morgenfyringen, varede det ikke længe, før skolens »altmuligmand« kom med sin vældige tørvekurv på ryggen. Han kradsede godt op i fyret, og ragede aske ud, hvorefter kurvens våde indhold blev hældt i fyrets gab. Luften var helt tyk og uigennemsigtig af aske og røg. Et fedt gråsort lag lagde sig overalt. Selv i soveværelset ved den utætte køkkendør lå der små driver. Der var ikke andet for; jeg måtte gøre hele rengøringen om igen. Dette skete mange gange om dagen. Og så fik vi endda ingen varme i radiatorerne. Vi blev nødt til at købe kakkelovne til min mands og min stue. Det så mærkværdigt ud med kakkelovn foran radiatoren. Det mindede lidt om en rutebil med gasgenerator. Men det var nødvendigt.

Det skete flere gange, at vi fik vand i store skyller gennem loftet i spisestuen og dagligstuen. Den dårlige fyring kunne ikke holde rørene frostfrie. De sprængtes, og så skyllede vandet over alle bredder. Det var ikke særlig godt for møblerne. En overgang lignede spisestuegulvet et vaskebræt. Gipsen i lofterne lignede hængekøjer. Første gang, jeg skulle pudse vinduer, og flot smækkede et af de øverste i spisestuen op, røg det langt ud i gården. Der var ingen hængsler i. I et gammelt utæt hus var det let for små »husdyr« at finde sig vej ind. Navnlig i dagligstuen og soveværelset var vi ofte plagede af mus. Når vi var gået i seng kunne vi høre, hvordan de peb, næsten fløjtede, og larmede under gulvet. Selvfølgelig »gør« mus da ikke noget, men det er noget griseri med dem, og så ved man aldrig, hvor man har dem. En aften, jeg lige skulle til at sove, hørte jeg det raslede under min hovedpude. Jeg for op, tændte lyset og rev puden væk. Ud i luften stod i en flot bue en mus med stiv hale som styrestang. Det var lige ved at være mere, end jeg kunne tage. Min mand blev efterhånden en hel mester i at stille fælder op og få gevinst. Endnu værre blev det, da en rotte kom på gæsteoptræden i køkkenet. Disse

dyr er mig så modbydelige, at det næsten var mig en overvindelse, hver gang jeg skulle derud.

Vi fik også at mærke, at vi havde huset fuldt af elever. Navnlig var det galt, når nogle af fru Børups ivrige delingsførere var indkvarterede over vort soveværelse. Deres regelmæssige — dum, dum, dum — når de øvede sig i at hoppe, var ved at bringe én til vanvid, når man skulle sove. Som eksempel kan jeg også nævne, at det engang skete, at karlene havde arrangeret boksekamp i et lille usselt énmandsværelse. Der var ca. 20 tilskuere, hvoraf de fleste stod op i sengen. Resten var klemt ind i hjørnerne. Og så gik det løs med boksning og bragende bifald. Selv om lofterne i vore stuer havde været bedre isolerede, ville vi alligevel ikke have undgået at få fornøjelsen af kampen!

Men trods større og mindre besværligheder med besættelsestiden og et gammelt hus, levede vi alligevel en dejlig tilværelse. Det var morsomt og dejligt altid at være iblandt så mange unge. Og i lærerkredsen var alt udmærket. Vi havde et godt samarbejde, og de daglige sammenkomster var både indholdsrige og fornøjelige.

Det gik efterhånden sådan, at Rosendahl, min mand og jeg kom utrolig meget sammen. Han var ikke blot en daglig gæst i Flors Hus, nej, han kom snarere 5—6 gange om dagen. Vi havde altid en masse at snakke om og nok at more os over. Efterhånden fandt vi på, at vi en gang imellem ville have noget at spise, der var værd at sætte tænderne i. Det skulle være i den helt store stil. Rosendahl forlangte, at oksefileten skulle være så stor, at der kunne skæres tykke skiver af den. Min mand ville have meget sølvtøj og mange glas på bordet. Der skulle være mindst 3, helst flere retter. Jeg sled i det, men gildet var nok umagen værd. Det var fint som et sølvbryllup, og mine to kavalerer vidste at tage for sig af retterne. Nu kan man måske synes, at en sådan trekant kunne være lidt mærkelig, for vi var meget tit sammen, men der var ingen fare. Engang vi havde haft Rosendahl med på et besøg i mit hjem, og han og jeg havde snakket ualmindelig godt og morsomt sammen, udbrød han pludselig: »Du ville have været meget far-

lig for mig, hvis du havde været noget kønnere!« Men jeg var altså ikke kønnere, så vort venskab forløb i fin harmoni, de år vi omgik hinanden dagligt.

Selv om vi hørte til de lykkelige, hvis skole ikke blev beslaglagt af Værnemagten, og vi ikke så en tysker før sidst i krigen, indvirkede besættelsen naturligvis alligevel på vor hverdag i alt, hvad vi foretog os. Vi vidste, at vi havde pligt til at give eleverne så god og festlig en skoletid som mulig. Det var sommetider svært, fordi begivenhederne ude i den store verden var så alvorlige. Vi hørte engelsk radio både tidlig og sent for at følge med i, hvad der skete. Jeg husker, at på min fødselsdag den 22. juni 1941 drejede hele samtalen sig om, at tyskerne netop denne dag begyndte deres invasion i Rusland.

Alvoren skulle dog snart melde sig. Den 19. maj 1943 cyklede pigerne til Ribe. Undervejs hørtes luftværnssirener fra de omliggende byer, og snart drønede en eskadrille store bombefly over flokken. Den havde kurs mod sydøst. Senere erfarede vi med sorg, at det var gået slemt ud over Flensborg, og at den danske børnehave var blevet ramt. Nogle dage senere var Aksel Schiøtz dernede for at synge ved de små danske børns begravelse. På hjemvejen skulle han synge i Rødding, men begivenhederne havde taget så meget på ham og hans stemme, at han måtte lægge sit program om for at klare sig igennem.

Men midt under alt det, der føltes tungt og trykkende i besættelsestiden, groede der ting frem, der var gode og værdifulde. Vi havde altid sunget meget på skolen, ikke alene i sangtimerne, men også i begyndelsen af hver time sang man som regel en sang. Det havde ofte været sange med naturlyrisk indhold, eleverne foretrak, som f. eks. Aakjærs »Jeg bærer med smil min byrde« og »Du kære, blide danske bæk«. Nu blev det anderledes. Det var fædrelandssange, man ville synge. »Kærlighed til fædrelandet« og »Fædreneland ved den bølgende strand« og sange af samme styrke blev meget yndede af eleverne. Jeg har lyst til at gengive 4 små vers af Grundtvig, som alle, ældre og unge, gerne sang i disse år.

Bladet i bogen sig vender
let, som man ser,
under veløvede hænder
let som en fjer.

Bladet i skoven sig vender
lettere dog
end for veløvede hænder
bladet i bog.

Bladet i verden sig vender,
som lykkespil,
under usynlige hænder,
som Gud det vil.

Bladet, som Herren det ville,
vendte sig tit,
når det gik Danemark ilde,
vendte sig blidt.

Den bølge af alsang, der gik over landet, mærkedes også i Rødding. Ved et pinsestævne ledede Lund alsang for de unge i en time i stedet for en underholdning, og ved et eller et par månedsmøder på skolen sad forsamlingen og sang den ene sang efter den anden, da man havde hørt foredrag og drukket kaffe. Det var også, ligesom folk havde en stærk trang til at samles om det, man kan kalde danske åndelige værdier.

Højskolerne fik flere elever end nogensinde. I Rødding kom vi efterhånden op på ca. 140.

Til forældredage, månedsmøder og efterårsmøder strømmede folk til i store tal. Men også rundt omkring i sognene mærkedes en stigende interesse for mødevirksomhed.

DET FOLKELIGE FOREDRAG

Man har spurgt mig, om et foredrag ikke er det samme som en forelæsning. Svaret må blive »nej«. De to meddelelsesformer er væsensforskellige. Sker det, at de nærmer sig hinanden, er det forelæsningen, der kommer til at ligne foredraget. Det modsatte sker nok sjældent. Som eksempel kan jeg nævne, at de forelæsninger om N. F. S. Grundtvig, som professor Hal Koch i efteråret 1940 holdt for danske studenter på Københavns Universitet, ligeså godt kunne være holdt som foredrag af Hal Koch ved månedsmøder på Rødding Højskole eller for en hørevant forening i et vestjysk forsamlingshus. For mange år siden kom der i sommerferien en ung stud. jur. på Rødding Højskole. Han og jeg kom en dag til at drøfte netop forskellen mellem foredrag og forelæsning. Den unge mand sagde, at når han skulle høre et emne mundtligt fremstillet, ønskede han det så objektivt belyst som muligt. Manden, der talte, skulle helst selv helt glide i baggrunden. Helst ville stud. jur.'en lukke øjnene og kun lytte til de nøgne kendsgerninger. Det ligger lidt anderledes med foredraget. Lad mig bare nævne, at mange højskoler eller foreninger ofte har sendt bud efter en foredragsholder uden så meget som at forlange et bestemt emne eller overhovedet vide, hvad manden ville tale om. Man ønskede at høre denne kloge mand, hvis livssyn og vurderinger, man værdsatte. Valgte han bare et væsentligt emne, ville man altid kunne få meget ud af hans behandling af stoffet.

For mange vil det synes absurd, at man gennem generationer har taget mere efter manden end efter emnet. For at et foredrag skal virke efter sin hensigt, kræves der meget af såvel taleren og hans foredrag som af den lyttende forsamling.

Et godt foredrag kræver et stort arbejde, hvad enten det gælder f. eks. et historisk, politisk, litterært eller samfundsmæssigt emne. Taleren må vide meget om sit stof, helst have det belyst fra flere sider gennem læsning o. s. v. Gennem udvælgelsen af stoffet og i vurderingen af dette mærker man manden bag talen. En klar disposition, et godt og varieret sprog, præcise og rammende citater samt et rimeligt billedbrug gør talen lettere at følge for tilhørerne. Men alt dette er ikke nok, der må mere til.

Da vi kom til Rødding i 1939, var der 2 foredrag om dagen, og de udgjorde en væsentlig del af undervisningen. Det var af stor betydning, at størstedelen af eleverne var hørevante. Jeg tror, de i så henseende havde fået samme opdragelse som jeg. Lige siden jeg var en lille pige, blev jeg vænnet til at høre. Både min mor og far ville gerne fortælle og læse for mig og mine søskende. Da jeg kom i konfirmationsalderen, blev jeg taget med til møder i Gram Ungdomsforening på hotellet. Vi ankom kl. 8, en lille flok fra gården, medbringende en kurv med kage, et kræmmerhus med hugget sukker og fløde i en tømt albyl- eller medicinflaske. Vi anbragt os i en sluttet gruppe ved et af de lange dækkede borde, og her blev vi siddende, til mødet var forbi, og vi skulle hjem. Der blev først sunget efter »Den blå Sangbog«, budt velkommen, sunget igen, og så begyndte foredraget.

For den 14-årige var det ikke altid lige let at forstå dette eller få noget ud af det. 1—1½ time kunne være sejt nok. Alligevel anstrengte man sig af alle kræfter for at høre efter. Man var lykkelig, når der kom passager eller afsnit, man forstod. Jeg husker såmænd endnu sådanne »guldkorn«, som jeg hørte i de helt unge år. Allerbedst var det, når der sommetider kom en taler, der brugt den fortællende form f. eks. holdt foredrag om en »skikkelse«. Efter kaffen blev der læst en historie. Man sang et par sange, og så var den aften forbi.

De fleste unge af i dag ville vist betakke sig for en sådan form for underholdning. Man ville nok først og fremmest kritisere, at de unge, der deltog i mødet, jo ikke var nær

aktive nok. Denne kritik er både berettiget og også uberettiget. Det er rigtigt nok, at den gammeldags mødeform var lovlig svær for de helt unge. Men det er også rigtigt, at efterhånden som man voksede til og blev klogere på tilværelsen og fik et bredere vurderingsgrundlag, lærte man at få meget ud af foredragene, i hvert fald af de gode.

En dygtig højskoleelev, der lytter til et godt foredrag, er absolut ikke passiv. Der kræves stor koncentration for at følge et foredrag i ca. 45 minutter. Læreren giver altid oplysninger om et emne, historisk, litterært, eller andet, og fordi han altid lader sin egen bedømmelse af stoffet komme klart til orde, tvinges den vågne elev næsten til selv at tage standpunkt. Han får ikke alene større viden. Der sættes tanker i gang, undertiden bliver foredraget til en oplevelse, der fylder sind og tanke.

Jeg har tit tænkt på, at de elever, der dengang var fine tilhørere, og som roligt tog mod denne form for undervisning, ofte kunne sammenlignes med den unge Esben, Cecil's bejler i Blicher's novelle »Hosekræmmeren«. Om ham siges der: »— en ægte søn af vor nordiske natur, der driver langsomt, men kraftigt og varigt«. Eleverne havde ingen hast med absolut altid selv at skulle udtale sig i tide og utide. De gav sig god tid til at skaffe sig viden og danne sig en mening, før de selv for alvor skulle til at tage fat. At de ikke var passive, og at de for alvor blev sat i gang, vidner den kendsgerning om, at mange gamle højskoleelever siden har fået fremtrædende stillinger i samfundet. Naturligvis skal unge også lære at udtrykke sig mundtligt. De må kunne deltage i en diskussion og være i stand til at fremlægge et stof klart og anskueligt.

Gennem Radio og TV får man i dag let det indtryk, at det gælder om, at ganske unge, ja sommetider endog børn, så tidligt som muligt skal deltage i diskussioner og på anden måde gøre sig gældende. Undertiden kan man ikke lade være med at tænke på, om det dog ikke var klogere, at der blev »fyldt lidt mere på«, inden de unge begyndte at udtale sig. Intet virker næsten mere forstemmende end en rivende veltalenhed uden baggrund af solid viden og klart

og velovervejet tankeindhold. Man kan befrygte, at disse unge ikke kommer til at »drive langsomt, men kraftigt og varigt«, men i stedet for udvikler sig til små, tidligt modne sommerpærer.

For Røddingegnen har det haft stor betydning, at der blev holdt folkelige møder på Højskolen næsten lige fra dens oprettelse i 1844. Det var professor Flor, der blev forstander i 1845, som begyndte. Men det var nok først under Ludvig Schrøder, som blev skolens leder i 1862, at møderne blev holdt regelmæssigt, fik deres form og blev til det, der den dag i dag kaldes månedsmøderne. Det var skolens lærerkreds, der sørgede for foredragene. Jeg kan således nævne, at ved to møder talte Ludvig Schrøder og dyrlæge Fenger. Man har åbenbart lagt vægt på at give forsamlingen en alsidig kost, for Schrøder talte begge gange over emner fra Nordens Mytologi, mens Fenger den ene gang brugte emnet »Om spat hos hesten« og den anden gang »Vanskeligheder ved kælvning«.

I den for Sønderjylland så hårde og bevægede tid fra 1864—1920 har det selvsagt været umuligt med regelmæssig mødevirksomhed på skolen. Men da Erik Appel i 1920 blev Rødding Højskoles forstander, genoptoges månedsmøderne. Det var dog i 1926, da Hans Lund afløste Appel, at disse møder for alvor fik betydning. Månedsmøderne havde omtrent samme form som møderne i forsamlingshusene. Folk medbragte kage til kaffen. De blev bænkede ved lange dækkede borde, og her sad de til mødet var forbi. Forsamlingen sang 4—5 sange i løbet af aftenen. Foredraget varede som regel godt en time, og efter kaffen var der underholdning. Det kunne være skolens kor, der sang, lærerne der læste et skuespil. Undertiden var der musikunderholdning.

I den første lange tid talte Lund så godt som altid selv. Han, historikeren, hentede ofte sit stof fra Danmarkshistorien. I en række foredrag talte han f. eks. om de sønderjyske førere, Gustav Johannsen, Krüger fra Bevtoft, redaktør Jessen, H. P. Hanssen m. fl. Den store gymnastiksal var altid stuvende fuld, og det forstår man godt. En mere fornem foredragsholder end Lund hørte man sjældent. Hans om-

fattende viden og kærlighed til stoffet gjorde, at persontegninger og historiske fremstillinger blev levende og vedkommende. Det er ingen overdrivelse at sige, at man følte sig inde i historiens sammenhæng under hans foredrag.

Engang, mange år senere, var der i radioen transmissioner af foredrag fra forskellige højskoler. Det var forstanderne, der talte. Jeg underviste dengang på Frederiksborg Højskole. Skolens dygtigste lærer Vilhelm Nielsen kom efter transmissionen fra Rødding hen til mig og sagde: »Det var vel nok en værre paradeforestilling.« »Hvad mener du?« spurgte jeg. »Du vil da vel ikke bilde mig ind, at Lund taler således til eleverne hver dag?« Jeg kunne med god samvittighed svare, at det netop var det, han gjorde. Hans klare og præcise fremstilling var fri for enhver form for billig effekt og var ens, hvadenten han talte for eleverne eller til et møde.

Det var altid dejligt at lytte til Lunds gode stemme og til hans smukke behandling af det danske sprog. En ekstra charme var det, når vestjyden i ham en enkelt gang stak hovedet frem, så der sneg sig et »en« ind i sproget i stedet for »et«. Naturligvis talte Lund også om andet end historie. I bevægede tider hørte folk ham gerne kommentere og vurdere situationen. Efterhånden blev det også almindeligt, at der af og til blev indbudt fremmede talere til månedsmøderne. De kom fra vidt forskellige kredse. Det var folk fra seminarier, statsradiofonien, militæret og andre højskoler. Der kom også bisper, præster, amtmænd, professorer, politikere og mange flere.

Det skete, at en kendt og fin mand fra f. eks. hovedstaden tog helt fejl af husnummeret. Han regnede med, at en sådan landforsamling skulle have noget populært. Så i stedet for at holde et ordentligt foredrag småsnakkede og causerede han og brugte flade vitser. Forsamlingen svarede ved at afspejle den dybeste foragt i ansigtsudtrykkene.

Det mærkes på en egn, når dens befolkning regelmæssigt går til møder med gode foredrag. Af egen erfaring ved jeg, at en taler ikke kan få bedre tilhørere end månedsmødeforsamlingen på Rødding Højskole.

For en ung højskolelærer var det, da vi begyndte, af vigtighed så hurtigt som muligt at komme i gang med foredragsvirksomhed. Dels sås det gerne fra skolens side, at man »viste flaget«, dels var honoraret en kærkommen saltvandsindsprøjtning i den stramme økonomi. Rødding lå godt for folkelige møder. Store dele af Sønderjylland og hele Vestjylland var trofaste mod deres foreninger og forsamlingshuse.

En dag i vor første sommer kom morbror Mads højtideligt hen til min mand og spurgte, om han ville tale ved efterårsmødet i Københoved. Vi blev begge overstrømmende glade. Den aftalte efterårsdag cyklede vi sidst på dagen til Københoved for at spise aftensmad hos morbror Mads og Kate. Morbror Mads, der ledede forsamlingshusmøderne med fast hånd, insisterede på, at vi skulle være der et kvarter før tiden. Han ville sikre sig, at man havde husket at fjerne bænkene langs væggene. Tilhørerne skulle sidde foran talerstolen, ikke i salens periferi.

Min mand havde kaldt sit foredrag »Danmarks Samvittighed«. Det var af politisk karakter og omhandlede bl. a. den enkeltes ansvar som borger i et demokratisk styret land. Min mand var veltalende, så det gik fint. Da mødet var forbi, spurgte morbror Mads, hvor meget han skyldte i honorar. Min mand svarede beskedent: »15 kroner.« »Nej, så ska' do li'godt ha' æ snes fuld!« sagde morbror Mads, og rakte ham to tiere frem. Min mand forærede mig generøst den ene, som desværre blev borte for mig den næste dag. Jeg var meget brødebetynget over således at have forødt halvdelen af det første foredragshonorar.

Det varede heller ikke længe, før også jeg kom i ilden. Fra min fødeby Gram forespurgte husholdningsforeningen, om jeg ville tale ved et møde. Jeg sagde ja, selv om det just ikke var lettest at tale for en forsamling af koner, der så godt som alle havde kendt mig som lille pige. Jeg kaldte mit foredrag »God og dårlig smag«. Min these var, at påstanden om, at smag ikke kan diskuteres, er noget vrøvl. Der er noget, der hedder god smag, og noget, der er dårlig smag. Jeg væbnede mig til tænderne for at underbygge min påstand. Først og fremmest måtte stilhistorien holde for.

Jeg hentede eksempler fra Bronzealderen, Renæssancen og Stilforvirringstiden, ligesom nutiden naturligvis også blev behandlet. For at vise, hvordan en stilperiode forløber, tegnede jeg store flotte plancher med bronzealderornamenter, og for at alt ikke skulle blive konerne for abstrakt, medbragte jeg en lille samling formskønne og smukke brugsting: vaser, skåle, krukker o. l. samt en tilsvarende af de mest udsøgte hæslige ting, jeg kunne finde i Brugsen og hos en isenkræmmer.

En sensommeraften cyklede min mand og jeg samt vore gode venner læge Bent Østergård og hans kone Bodil til Gram. Mit følge var med for bagefter at kunne kritisere. Mødet blev holdt på en café, hvor jeg måtte stå ved et lille bord i døråbningen mellem 2 rum. Det var der ikke meget ved. Jeg sled i det, holdt foredrag, demonstrerede plancher og analyserede gode og dårlige brugsting. Men ikke nok med det. Efter kaffen viste jeg damerne, hvordan man smukt kunne arrangere blomster. Jeg havde medbragt en favnfuld meget forskellige smukke blomster og dertil passende vaser og skåle. Resultatet var en rad fine buketter med hver sit særpræg. Da jeg omsider var færdig, takkede formanden mig med omtrent følgende ord: »No ska' do rigte' ha' tak, Busse. Det var grov glant. Det har osse væt streng for dej. Se, hun sidder rigte' å sveder øver'et!«

Mine anstrengelser havde ikke været forgæves. Jeg kom til at holde dette foredrag talrige gange rundt om i landet. Dog skar jeg efterhånden »udenværkerne« væk og holdt mig næsten til ordet alene. Det skete, at møderne blev holdt i private hjem med store stuer. Det var lidt pinligt, når stuernes nips til forveksling lignede de ting, jeg havde med som eksempler på dårlig smag. Da var det om at sno sig og komme udenom skærene for ikke at såre værtinden.

I de første år ventede vi hver dag spændt på posten. Det kunne jo være, at en forening havde bud efter min mand til et møde. Der gik dog ikke mange år, før han havde mere end rigeligt med møder. Både han og jeg var glade for at komme ud blandt folk og holde foredrag om ting, vi selv satte højt.

TRANGE TIDER OG BEFRIELSEN

I sommeren 1943 bestemte min mand og jeg, at vi for en gangs skyld ville rejse lidt, når vi fik ferie. Vi ventede vort første barn, så det var med at benytte tiden, før jeg blev alt for uhåndterlig. Til udlandet kunne vi jo ikke komme. Men vi ville også gerne gense København, hvor vi havde haft det så dejligt i ungdomsårene.

Den 28. august tog vi til Vejen og købte billetter til København. Nu, bagefter begriber jeg ikke, hvad vi tænkte på. Der havde sidst på sommeren været uroligheder i flere provinsbyer med strejker, demonstrationer og sammenstød med tyskerne. Også i København havde det været galt. Ved vor ankomst til hovedstaden mærkede vi straks en spændt, næsten truende atmosfære. Der var meget tysk militær i gaderne. Vi bestemte os for at gå i biografen kl. 7 og tilbringe resten af aftenen i Tivoli. Hvad vi så, husker jeg ikke. Vi sad i en af strøgbiograferne, men det var os ikke muligt at skelne en lyd af filmens tale, for op og ned ad Strøget drønede ustandseligt tunge, tyske panservogne. Deres larm overdøvede alt. Vi var efterhånden blevet noget forstemte, og bedre blev det ikke, da vi lidt senere så, at tyskerne havde opmarcheret en mængde tungt skyts ved Frihedsstøtten. Al lyst til at gå i Tivoli var forsvunden. Vi ville blot drikke en kop kaffe og gå hen på hotellet. Det blev en garderobedame på Restaurant Wivex, der fortalte os, at Danmarks regering var ved at træde tilbage, og at landet således helt blev prisgivet tyskerne. Vi blev forfærdede. Vi var nødt til at tale med nogen om tingene, og da ingen af os på den tid havde familie i København, ringede vi til fru Lunds søster, overbestyrerinde frk. Karen Bagge, Zahles Skole. Men hun vidste naturligvis ikke mere, end vi havde hørt. Hen på natten hørte vi nogle underligt dumpe

og hule drøn. Det var den danske flådes mandskab, der sænkede deres skibe, for at de ikke skulle komme i tyskernes vold.

Tidligt næste morgen gik vi til banegården for at komme hjem så hurtigt som muligt. Undervejs blev vi standset af en ung tysk soldat. Han ville se vores bagage og kropsvisitere os. Jeg syntes ikke rigtigt, min figur egnede sig til det. Men der var ingen vej udenom. På Hovedbanegården vrimlede det med mennesker, der alle gerne ville med toget. Kun et fåtal slap igennem. Vi var blandt de heldige, fordi billet og legitimationskort viste, at vi skulle hjem. Rejsen var ikke behagelig, men hjem kom vi da.

Det første, vi hørte, da vi kom til Rødding, var, at nogle tyske soldater tidligt om morgenen var trængt ind på skolen og havde hentet Lund. Han var ført til Haderslev, hvor han sammen med nogle andre kendte sønderjyder var blevet interneret på kasernen.

Behandlingen på kasernen i Haderslev var god og hensynsfuld, men efter ret kort tid blev sønderjyderne forflyttet til Fredericia og sat sammen med kendte mænd fra andre egne. Selv om ingen led direkte personlig overlast, var opholdet her nok alt andet end behageligt. Pludselig den 10. september kom der bud, at alle sønderjydske fanger skulle frigives. Senere viste det sig, at det var landsdelens hjemme-tyskere, der havde udvirket dette, hvilke motiver de så end måtte have haft. Måske havde tyskernes første store nederlag ved Stalingrad den 31. januar 1943 og Montgomery's felttog i oktober 1942, der drev general Rommel og hans tyskere helt ud af Afrika, givet dem kolde fødder. Vi var i hvert fald usigeligt lettede og lykkelige over at have Lund hjemme igen.

Det blev efterhånden sådan, at man ofte lå vågen om natten. Store eskadriller tunge engelske bombefly på vej mod tyske byer brød nattestilheden, så man ikke kunne sove. En gang, min mand og jeg var på besøg i mit hjem på »Billeslund«, blev vi pludselig en nat vækket af et vældigt dumpt brag. Vi fo'r op og var straks klar over, at det var et bombenedslag, endda meget nær ved. Hurtigt løb

vi ned til mine forældre, der sov i den anden ende af huset. De må åbenbart have sovet godt, for da vi kom til sovekammerdøren, hørte vi mor sige med søvndrukken stemme: »Uha, Jens, der er vist he'st i æ hav'.« Det virkede befriende. Næste dag så vi, at der var et vældigt bombekrater på marken lige øst for huset. Jeg syntes, det var uhyggeligt, at nedslaget havde været så tæt på, men far sagde bare sindigt: »Ja, ja, der er nu da altid mest plads udenom.«

Vinterskolen 1943–44 forløb nogenlunde normalt, så normalt som nu forholdene tillod det. Naturligvis mærkedes krig og besættelse mere og mere på de fleste områder. Trafikforholdene var håbløse, rationeringer og erstatningsvarer prægede i stigende grad kosten. Ting, man før havde anset for selvfølgelige, blev nu luksusvarer. Hvad ville man f. eks. ikke have givet for et stykke fint toiletsæbe, en kasse cerutter fri for ikke blot et, men to lag papir, eller en æske god chokolade. Man var led og ked af det evindelige stopperi på de samme gamle silkestrømper. Tænk, når man engang kunne købe de nye amerikanske nylonstrømper, der efter sigende aldrig skulle repareres. Vort tøj blev slidt. Men det, der lå i butikkerne, var ikke værd at eje. Alle disse ting var dog kun bagateller, som man dårligt kunne være bekendt at beklage sig over. Pudsigt nok afstedkom rationeringen somme tider, at man købte ting, man ellers ikke plejede at anskaffe sig. Således hentede vi troligt vor snapsration i Brugsen, selv om vi normalt ikke havde brændevin i huset.

Men tyskerne nærmede sig! Byens to store sale blev taget til »andet formål«, så skolen måtte give husly til nogle store møder.

Denne vinter tog modstandsbevægelsen for alvor form og blev meget aktiv. Det mærkede vi jo ikke direkte på skolen, og dog var det os ganske nær inde på livet, idet Rosendahl og vor udmærkede altmuligmand Hans Nørgård var ivrige frihedskæmpere. Mangen en tidlig morgenstund kom de hjem fra jernbanesabotage med ler og mudder på støvler og bukser. Hvor mange på skolen der kendte deres forehavende, ved jeg ikke, men Rosendahl talte ofte

med mig om tingene. Engang spurgte jeg ham, om han ikke var bange, når han skulle af sted. Han svarede, at det vidste han såmænd ikke: »Men,« fortsatte han, »der er en ting, jeg er bange for, og som jeg ikke ved, om jeg vil kunne klare. Jeg ved ikke, om jeg kan skyde en stikker, hvis jeg får ordre til det.« Jeg forstod ham, og min forståelse blev uddybet, da jeg nogle år senere læste Halfdan Rasmussens gribende digt »Den, hvis hånd blev brugt«.

Mordet på Kaj Munk natten mellem den 4. og 5. januar rystede os alle. Nazisternes ondskab kendte dog ingen grænser. Vi måtte mindes, da Kaj Munk gæstede højskolen til nytårsstævnet i 1942. Professor Hal Koch talte om eftermiddagen, og Kaj Munk skulle læse op om aftenen. De to mødtes i Lunds stue efter aftensmaden. Der udspandt sig en livlig samtale, for ikke at sige et voldsomt skænderi. Disse to store personligheder og ansete mænd så vidt forskelligt på den aktuelle situation.

Om eftermiddagen havde den store sal været stuvende fuld, om aftenen sprængte besøget alle rammer. Folk kom tidligt og sad i 2 timer i træk og kulde for at sikre sig en plads. Kl. 8 var alle pladser optaget, men ikke nok med det: Op ad gangene mellem bænkeraderne stod folk som sild i en tønde, ja selv den frie plads foran talerstolen var så tæt pakket, at de forreste næsten stod med næsen ind i Kaj Munk. I foredragssal og spisesal var der installeret højttalere, også her var der fyldt til trængsel. Folk ville høre og se digterpræsten, uanset hvor ubekvemme pladsforholdene var.

Kaj Munk læste sit nye, højaktuelle og meget provokerende skuespil »Niels Ebbesen«. Ikke ret mange hørte, hvad han sagde. Kaj Munk var nemlig syg, han havde feber og næsten ingen stemme. Men da han havde lovet at komme, ville han ikke snyde forsamlingen.

En dag sidst i januar kørte dr. Østergård mig til »Billeslund«, for at jeg kunne føde mit første barn hjemme. Østergård havde som læge benzin til sin bil. Det var en meget kold og blæsende dag med sne- og isglatte veje. Den lille bil var nær aldrig kommet op ad bakken, men passageren

var jo også tung. Den 11. februar fødte jeg en stor, meget aflang dreng.

Der findes nogle billeder fra Anders Jørgens første sommer. På et af dem står jeg med drengen i mine arme, løfter ham op mod mit ansigt og knuselsker ham, så min næse er helt flad. Jeg var så jublende lykkelig, fordi jeg havde fået mit første barn. Senere ærgrede jeg mig lidt over, at jeg ikke, da fødslen alligevel skulle sættes igang, var startet et døgn før, så drengen var blevet født den 10. februar, afstemningsdagen. Det havde været en smuk fødselsdato for en ung sønderjyde.

Den 16. marts var freden forbi. To tyske officerer kom anstigende i højskolegården og forlangte lokalerne udleveret til brug for værnemagten. Lunds gjorde deres yderste for at afværge denne indkvartering, og de fik støtte fra forskellige myndigheder bl. a. amtet og sanitetsvæsenet. Men tyskerne var ubøjelige. Lige meget hvilke argumenter, der blev fremført, og hvor højtstående embedsmænd, der talte skolens sag. Rødding Højskole var ellers blevet udset til at være reservelazaret for Gram Sygehus i katastrofetilfælde. Fru Lund havde givet den unge lærerinde Nanna Bjelke og mig samt nogle damer fra byen undervisning i sygeplejens grundbegreber, så vi kunne bruges i påkommende tilfælde.

Det endte alligevel med, at tyskerne tog to skolestuer, »Den gule Stue« og »Sibirien«, gymnastiksalen og cykelskuret. Dog bevilgedes det, at gymnastiksalen blev holdt fri nogle dage, så Vesteramtets gymnaster kunne afholde deres store forårsopvisning. Da de mange hold havde vist, hvad de duede til, sluttede dagen med, at alle holdenes fanebærere marcherede ind med deres flag. De tog opstilling i en lang række og stod ret med Danebrog, mens formanden, gårdejer Sigurd Nielsen stod frem og holdt en kort tale for de unge og skolen. Derefter blev skolen overgivet til tyskerne.

Det må have været mærkeligt for eleverne at sidde i foredragssalen og lytte til Lunds danmarkshistorie, mens der samtidig i den tilstødende skolestue blev råbt tyske militære ordrer i de installerede telefoner. Gymnastiksalen blev

brugt til indkvartering. Det var et værre svineri. Aldrig så snart havde vinterholdet forladt skolen, før tyskerne bredte sig over alle tomme lokaler.

Det stod os klart, at det nok ikke lod sig gøre at få skolen fri til sommerholdet. Der måtte findes en udvej. Gråsten Landbrugsskole var parat til at huse pigerne, men der var desværre ikke nær plads nok til det store hold. Pludselig en dag kom løsningen. Morbror Mads overrakte Lunds en invitation til, at hele skolen skulle flytte til landsbyen Københoved. Alle ville gøre deres til, at dette kunne gennemføres. Man ryddede stadsstuer og ordnede gæsteværelser til elevindkvartering. I skolen og i forsamlingshuset kunne der skaffes undervisningslokaler, og på byens største gård »Bajstrupgård« sørgede Gunnar og Harriet Kloppenborg for køkken og spisesal samt stillede værelser til rådighed for lærerne. Det var en enestående gæstfrihed og venlighed, Københoved viste Rødding Højskole.

Jeg har altid beundret Københoved, fordi det smukke gamle landsbyfællesskab stadig er levende her. Mange gange har folk vist, at de kunne stå sammen i forskellige situationer, også når det gjaldt om at hjælpe et medmenneske, der var i nød. Nu havde de vist, at sammenholdet var stærkt nok til, at man i fællesskab kunne løse denne store opgave.

Det ville sikkert blive en både dejlig og usædvanlig sommer. Imidlertid viste det sig, at tyskerne var rede til at nøjes med »Annexet«, når de fik et stort træskur i tilgift. Så var det alligevel lettere at blive hjemme.

Nogle dage senere forlod nazisterne helt skolen. Vi var atter fri. Eleverne fik besked om at møde nogle dage senere, og så gik håndværkere og unge piger i gang med at få styr på skolen igen. Det var et hestearbejde, bl. a. havde tyskernes jernbeslåede støvlehæle sat grimme spor. Desværre ville »krigsfernis« ikke tørre, så gymnasterne klistrede fast til gymnastikgulvet, når de lavede siddende øvelser. I foredragssalen lød det som et haglvejr, når pigerne flyttede fødderne.

Sommerens store begivenhed var ellers, at Rødding Høj-

skoles 100 årsjubilæum fejredes den 30. juni 1944. Morbror Mads, der var formand for skolens bestyrelse, havde lang tid i forvejen lagt store planer for festdagen. Der skulle rejses et stort telt på den lille eng lige syd for skolen, og der skulle inviteres fornemme gæster fra de nordiske lande. Ja, selv Kong Christian X skulle indbydes. Der skulle festes med maner, når ikke alene Danmarks og Nordens, men hele verdens første højskole fyldte 100 år. Og så satte krig og besættelse en stopper for alle stolte planer.

Dagen blev dog markeret ved en festlighed af et noget mindre format for egnens folk. Lunds havde også inviteret gæster fra forskellige egne af landet, repræsenterende foreninger og kredse, der stod højskolen nær. Der var rejst et telt på gårdspladsen, der gennem den store dør stod i forbindelse med gymnastiksalen.

Tidligt om morgenen overrakte to hvidklædte sommerpiger Lund en pragtfuld buket af 100 røde og hvide nelliker. Det var sommerholdets hilsen til den gamle skole. Bagefter hejste man i fælleskab Dannebrog. Eftermiddagen begyndte med, at der blev holdt årsmøde, hvor morbror Mads aflagde beretning om de to skoleår, der var gået siden sidste årsmøde. Derefter talte forstander Arnfred, Askov, og Lund. Begge havde naturligvis højskolen og dens betydning som emne. Der var mødt så mange mennesker, at der var fuldt hus både i salen og i teltet.

Dagens festligste indslag var fremførelsen af en kantate, som dr. Heuch og min mand i fællesskab havde forfattet. Dagen igennem havde det regnet, men hen på eftermiddagen klarede det op, solen brød frem, og det blev et dejligt vejr. Kantaten kunne således afvikles i det fri på terrassen i den smukke gamle have foran Flors Hus.

Den var meget afvekslende. Der vekslede mellem recitation af de to forfattere, flerstemmig sang af højskolens kor, musik af et lille orkester og fællessang, hvor hele forsamlingen sang med. Der var mange fine ting i kantaten, især husker jeg et digt om professor Flor, der på sin hest red landsdelen rundt for hos bønderne at søge støtte til den nyoprettede Rødding Højskole.

Om aftenen talte Erik Appel, og dagen sluttede med en aftensangsgudstjeneste. Det blev trods alt en god og festlig dag.

Allerede den 4. november var tyskerne der igen. Det var gymnastiksalen, der atter skulle beslaglægges; under henvisning til, at der om nogle dage skulle være en stor fest i salen, fik Lunds officererne til at forsvinde. Men de ville komme igen! Den 7. november var det 100 år siden, højskolens første forstander, Johan Wegener, holdt sin berømte åbningstale for det første hold højskoleelever. Denne dag måtte også fejres! Der blev indbudt ca. 70 gæster. Blandt dem var en del efterkommere af skolens tidligere forstandere. Da disse skulle drikke eftermiddagskaffe i Lunds private stuer, opstod der en mærkelig situation. Køkkenchefen, der gerne ville yde sit til festen, havde glaseret lagkagerne fint. Bagefter havde hun med flotte bogstaver forsynet hver lagkage med et navn på en af de gamle forstandere: Wegener, Flor, Helweg, Høgsbro, Schrøder og Appel. Hvad gæsterne mente om denne specielle form for pynt, ved jeg ikke. Man kan godt sige, at disse højskoleætlinge åd deres forfædre til kaffen.

Ved eftermiddagsmødet overrakte Høgsbro-slægten et stort smukt billede af Sofus Høgsbro. Derefter talte Lund om de gamle forstandere. Der var fin middag for gæsterne, og om aftenen var alle: gæster, elever og lærere samlede til festligt samvær; der blev sunget og holdt mange taler. Det var festligt, at der kom så mange smukke blomster og gaver til dagen.

Tyskerne kom igen. Dog lod officererne sig overtale til at nøjes med de to skolestuer »Gule stue« og »Sibirien«. Hvis de havde taget gymnastiksalen, var al mødevirksomhed i Rødding blevet standset, da begge byens store sale stadig var beslaglagt. Det havde også sine fordele, således at få nazisterne stuvet af vejen. Fra de to skolestuer var der egen udgang over en plæne til vejen, så vi slap for synet af dem i skolegården. Men vi undgik ikke at høre dem, når de råbte og skældte ud i deres telefoner.

I juleferien var vi på en tur, der nok var karakteristisk

for tiden. Der var ret mange fynboer på skolen vinteren 44–45. De bestemte sig til at leje en lastbil fra Rødding til Odense for at slippe for at slås med de overfyldte tog. Da mine forældre var rejst fra »Billeslund« i foråret 1944 og havde købt herregården »Vejrupgård« ved Marslev, bestemte vi os til at tage med på turen for at besøge familien.

Der ankom en gammel, ikke ret stor lastbil på skolens gårdsplads. Over ladet var der udspændt en sejldug. Her blev min mand og alle karlene stuvet ind, hvorefter der blev lukket godt for dem, så at de intet kunne se, og ingen kunne se dem. Drengen og jeg fik den fine plads foran hos chaufføren. Han viste sig at være en hyggelig og livligt snakkende fynbo, så vi havde det rart. Af og til måtte han ud for at hælde mere brændsel i gasgeneratoren og kradse op. Hvor mange gange vi punkterede, husker jeg ikke, men det varede mange timer at køre de ca. 100 km. Det havde vi ikke regnet med, så ingen af os havde sørget for mad til turen. Drengen og jeg led dog ingen nød, da chaufføren storsindet delte sin fine madpakke med os.

Det mest spændende var nu, om det ville lykkes os at slippe over Lillebæltsbroen. På grund af forsinkelser havde vi længst overskredet den tid, inden for hvilken det var tilladt at køre. Derfor måtte min mand og chaufføren ned ad en masse trapper i den ene bropille for at nå frem til tyskernes kvarter, et usselt skur, helt nede under broen. Undervejs besluttede de sig til at være meget dumme og lade, som om de slet ikke forstod tyskerne. De måtte først vise legitimationskort og papirer på vognen. Derefter gav tyskerne sig til at spørge. De to rystede forvirret på hovedet, indtil tyskerne spurgte om vognen var »leer«, så sagde de begge lykkelig ja. Officeren rev lidt papir af sin cigaretpakke, på hvilket han skrev »darf passieren«. Der blev smækket et stempel oveni, og så var den klaret. Heldigvis blev bilen ikke undersøgt. Jeg er ikke sikker på, nazisterne ville have brudt sig om at se en snes stærke unge mænd. Men det gik altså, og resten af vor langsommelige køretur forløb uden større uheld.

En snes dage før vinterskolen skulle slutte, var det atter galt. Igen stredes forskellige myndigheder om, hvem der havde ret til at disponere over skolen, men det blev naturligvis nazisterne, der gik af med sejren. Eleverne måtte rejse en uge før tiden. Det var nok billigt sluppet sammenlignet med forholdene på så mange andre skoler.

Nu var tyskerne overalt. I gymnastiksalen blev der strøet halm på gulvet, så mange menige kunne sove der. »Sibirien« fungerede som kantine, og officererne havde stadig deres telefoner i »Gule Stue«. Foredragssalen og skolestuen foran den blev ved hjælp af elevmødebordplader delt op i en række kontorer. Tyskerne havde deres næse i alt. Bordpladerne var ellers stuvet godt af vejen på gymnastiksalsloftet, men se om de ikke fandt dem og ranede dem uden at spørge om forlov.

Værnemagtens soldater var ikke længere noget imponerende syn. Ranglede 16—17 årige drenge og ældre mænd fyldte mere og mere i rækkerne og ingen af disse aldersklasser klædte uniformen. Værre var dog synet af en flok tyske kvindelige flygtninge, der var bragt til skolen for at blive indkvarteret i elevværelserne på 1. og 2. sal i hovedbygningen. Det var mødre med småbørn og yngre kvinder, der skulle føde. De så ikke godt ud, disse forhutlede og forkomne stakler. Mange af dem var radmagre, selv om de havde en tyk og forvokset figur.

Det skete, at snedker Juhl kom bærende med en lille barnekiste, der blev bragt over til hovedbygningen for nogen tid efter at blive båret tilbage igen, over på kirkegården. Nogle af kvinderne havde ikke råd til en kiste. Deres døde barn blev pakket ind i gråt papir og som en pakke båret til graven.

Man havde den dybeste medlidenhed med disse ulykkelige mennesker og ville gerne have hjulpet dem. Men som forholdene var, lod dette sig ikke gøre. Tyskerne havde nu engang besat landet, så vi måtte tage afstand fra alt, hvad der var tysk.

Et »leben« som det, der udfoldede sig i april 1945, har

den gamle skole hverken før eller siden oplevet magen til. Tyske soldater og mærkværdige små køretøjer med usle heste færdedes frem og tilbage på gårdspladsen. Af og til holdt stramme officerer parade over deres mandskab, mens små flygtningebørn lystigt rodede rundt i rosenbedene foran hovedbygningen. Om aftenen klang der munter harmonikamusik fra spisesalen, hvor soldater svang sig i dans med tykke og tynde flygtningekoner. Baggården var delt op med snehegn, så kvinderne kunne have et område, hvor de kunne tørre barnetøj.

Gårdens fodermester var ærgerlig over, at tyskerne stjal fløden af mælkejungerne. Han kunne ikke tysk, men klarede alligevel ærterne. En dag, han traf nogle soldater ved stalden, pegede han på mælkejungerne og råbte i stor hidsighed og af sine lungers fulde kraft et langt salmevers. Tyskerne var målløse. Så lange og flot sammenkædede »eder« havde de aldrig før været ude for.

Om aftenen den 19. april havde min mand og jeg et par gæster. Vi havde det hyggeligt og sad længe og snakkede over kaffen, så det blev over midnat, før vi gik til ro. Knap havde vi lagt os, før vi hørte larm. Det lød som støvletramp og mange stemmer i forstuen og på trappen op til 1. sal, hvor husholdningens unge piger var indkvarterede på elevværelserne. Larmen varede ved, så min mand gik i sin pyjamas ud for at se, hvad det var. Nogen tid efter kom han tilbage fulgt af en tysk soldat med et skarpladt gevær i hånden. Soldaten beordrede min mand til at trække tøjet på. Jeg husker endnu, han beholdt pyjamas'en på under tøjet. Derefter skulle min mand gå forrest ud af døren med soldaten med bøssen lige i hælene. Jeg spurgte, om jeg måtte gå over på hovedbygningen, men svaret lød, at det ville han ikke råde mig til, og sentimental som disse slyngler altid var føjede han til: »De skulle hellere blive hos Deres lille dreng.« Et øjeblik efter var jeg alene uden at ane, hvad de ville med min mand. En kort tid lød det, som larmen var forlagt til vor spisestue. Så blev alt stille. Uvisheden og ensomheden var knugende, så det var en befrielse,

da der efter nogen tid lød listende trin, soveværelsesdøren gik op og køkkenchefen Agnete Mortensen, min gode ven, lige så stille krøb i min mands seng, for at jeg ikke skulle være ene. Hun fortalte, at hun om aftenen havde holdt et gilde for gårdens karle og de unge piger. Hen på aftenen var Rosendahl dukket op og havde slået sig ned i det hyggelige selskab. Han var just midt i at fortælle noget, da der lød skridt, og en tysker pludselig stod i døren. Rosendahl var sikker på, at soldatens ærinde gjaldt Lund eller stedets officerer, så derfor svarede han villigt på alt, tilkendegav sig endogså. Alt for sent gik det op for ham, at det var ham, især ham, nazisterne var ude efter, og nu var al tanke på flugt en umulighed. Det havde den nok været hele tiden, da skolen var omringet af soldater. Med bøssepiber i ryggen blev Rosendahl og gildets mandlige gæster dirigeret ned i vor spisestue, hvor de sammen med min mand blev stillet med ansigtet mod væggen, hænderne på ryggen og bøssepiber i nakken. Kort tid efter kørte nazisterne med dem på en lastbil.

Ved 5-tiden kom min mand tilbage. Han fortalte, at de var blevet kørt til tyskernes Ortskommandantur, hvor de blev taget i forhør. De to første karle blev slået i maven og hovedet. Men da den tredie roligt forklarede, at det var et privat gilde, blev tyskerne fredeligere og nøjedes med at afhøre min mand, som de behandlede anstændigt.

Alle undtagen Rosendahl blev givet fri efter et par timer. Selv Nørgård, der af tyskerne var en lige så efterspurgt vare som Rosendahl, slap. Snedigt havde han på sit identitetskort fået skrevet Hans N. Hansen. Selv den mest snu tysker kunne ikke regne ud, at dette navn dækkede over storsabotøren Nørgård. Rosendahl kom til det berygtede sted »Staldgården« i Kolding. Han blev pisket og slemt mishandlet, men gud ske lov tog han ikke varig skade af den hårde behandling.

Nu da nazisterne havde fået fat i en ende af Rødding-egnens modstandsgruppe, fulgte mere med. Nogle dage senere var der møde i Langetved Forsamlingshus. Pludse-

lig stod der nogle tyskere i døren og forlangte at få Kresten Hanssen, Inge Margrethe's bror, udleveret. Kresten Hanssen var ikke sen. Hurtigt trak han en håndgranat, slyngede den mod tyskerne, og i de minutter de søgte i dækning, sprang han tværs over scenen og ud ad et vindue. Med en kugle i brystet flygtede han bort over markerne. Stedkendt som han var, faldt det ham let at narre fjenden. Resten af forsamlingen kom til at opholde sig flere af nattens timer på forsamlingshusets gulv. Tyskerne var blevet rasende og helt vilde over den mislykkede aktion, så de skød på må og få. Da folk omsider kunne tage hjem, slap selv Nørgård, der havde deltaget i mødet, gennem tyskernes kontrol, atter reddede hans »Hans N. Hansen-kort« ham.

Normalt plejede vi at bruge en del tid til boglige sysler i april måned. Der var ofte bøger, vi ikke nåede at læse i løbet af vinterskolen, og tit trængte et eller flere fag til fornyelse eller omredigering. Dette forår var det os ikke muligt at samle tankerne om disse ting. Ofte gik det sådan, at min mand og jeg efter aftensmaden i stedet for at læse gik over til Lunds for at spille whist med dem. Men knap havde vi fået kortene fordelt og afgivet meldinger, før vi atter lod kortene synke og gav os til at snakke i stedet for.

Feltmarskal Montgomery havde fået ordre til for enhver pris at støde frem mod Østersøen før russerne. En dag sidst i april nåede han bugten ved Lübeck efter sigende 1½ time før russerne. Vi var usigeligt lettede og lykkelige, og dog måtte vi forberede os på, at krigen kunne gå hen over vor landsdel, da tyskerne endnu ikke havde kapituleret. Vi fik ordre til at sørge for en ordentlig kælderbeskyttelse, og da vi jo ikke havde kælder i Flors Hus, aftalte vi med dyrlægens, at vi i givet fald kunne være hos dem. Hans kone Alma ville sørge for proviant til os alle. Bagefter fortalte hun os leende, at det eneste, hun havde nået at anskaffe, var en stor god ost. Den kunne naturligvis have holdt os i live et stykke tid, men kosten var nok blevet noget ensidig.

På den lille græsmark vest for skolen blev der gravet huller, ét til hver. Jeg må sige, at jeg gruede ved tanken om at skulle sidde i et sådant hul med min godt etårige dreng under en eventuel kamphandling. Også i Nordhaven gravedes der beskyttelseshuller. Hver aften, når vi gik i seng, måtte vi sørge for, at tøj og overtøj lå klar til hurtig udrykning. Vi havde også en lille pakke fødevarer og forbindsstoffer parat til hver.

Tyskerne trak de fleste af deres soldater til Toftlundegnen, hvor en stilling skulle oprettes og holdes. Luften svirrede med rygter. Den sidste aften i april forlød det med bestemthed, at nu havde tyskerne kapituleret, og der var fred. Flagstangen, der i lang tid havde været taget ned for at blive »malet«, blev rejst igen, og Dannebrog hejstes en kort stund. Lunds samlede hele husstanden. Vi sang nogle fædrelandssange, og fru Lund ofrede sin sidste flaske vin. Og så viste det sig, at det hele slet intet havde på sig. Dagen efter, den 1. maj, kom et par officerer til Lund og fortalte, at føreren var død, og at der var påbudt flagning på halv stang et par dage. Kunne de bruge skolens flagstang? Lund så i ånden for sig hagekorsflaget vaje over skolen, når englænderne kom. Han sagde bestemt nej, og tyskerne rettede sig efter hans afslag. I stedet rejste de en ussel granstang op ad »Sibirien«, hvorpå de fastgjorde en elendig lille klud af et hagekorsflag. Deres sorg over føreren var åbenbart meget beskeden.

Den 4. maj gik min mand efter aftensmaden over på skolen for at spille skak med gårdens fodermester. Jeg havde noget tøj at stryge, så jeg anbragte mig i dagligstuen med dørene åbne til soveværelset og min mands stue, for at kunne høre efter drengen og lytte til BBC's danske nyhedsudsendelse. Og så kom det! Pludselig blev der et lille ophold i oplæsningen, og speakeren sagde »et øjeblik«. Jeg slukkede for jernet og lod armene synke. Med bankende hjerte og tilbageholdt åndedræt stod jeg stille og lyttede, mens speakeren med rolig og behersket stemme sagde: »I dette øjeblik meddeles det, at Montgomery har oplyst, at

de tyske styrker i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig. Vi gentager — — —«. Så løb jeg, så hurtigt jeg kunne, ud af stuen ud i gården.

Her mødte jeg en tysk soldat. Tysker eller ej, jeg var da ligeglad! Jeg var så sprængfyldt af glæde, at jeg greb fat i manden, snurrede rundt med ham et par gange, og råbte: »Frieden, Frieden, wir haben Frieden.« Den arme tysker, der jo var vant til at være mindre end luft for os, blev helt forvirret. Et par gange udbrød han: »Was, was?« hvorpå han begyndte at udspørge mig. Men jeg havde ikke tid. Jeg fo'r videre over mod hovedbygningen. Her mødte jeg min mand på trappen. Han var på vej for at hente mig og fortælle mig det glade budskab. Sammen gik vi ind til Lunds. Denne gang var der ingen tvivl. Vi samledes alle og hejste trods det lidt sene tidspunkt Dannebrog et kort øjeblik, og så var vi sammen alle for at dele den ufattelige glæde. Senere på aftenen gik vi ned i byen; men her var alt roligt, og næsten ingen mennesker på gaden.

Da vi vågnede næste morgen, fyldte denne ubeskrivelige glæde atter vort sind, næsten før vi kunne sanse, hvorfor vi var så glade. Hele verden var anderledes, og selv var vi heller ikke helt de samme. Vi kunne ikke blive trætte af igen at se vort flag vaje højt over skolen. Den danske radio fungerede igen, og fru Lund gav festfrokost for at understrege dagens glæde. Ingen, der bare kunne blive fri, drømte om at bestille noget. Vi gik rundt i gaderne mellem glade og leende mennesker og snakkede med alle kendte og ukendte. Der var rejst en æresport på torvet til englænderne, der dog ikke kom. De resterende tyskere havde svært ved at acceptere forholdene. De rasede frem og tilbage i gaderne i deres kampvogne og lagde hver gang ruten gennem æresporten. Det så lidt faretruende ud med dem og den skare af frihedskæmpere, der sprang ud med fine blå-hvid-røde armbind og geværer af mange mærkelige modeller. Men der skete intet.

Omkring kl. 14 kom den bil, der havde hentet Rosendahl i Kolding. Ved æresporten blev vognen standset af folk,

der forlangte, at Rosendahl skulle komme ud, så alle kunne se ham. Rosendahl var blevet noget blegere, men så ellers lige så strålende glad ud, som den skare der hyldede ham.

Den, der ikke har gennemlevet de 5 onde år, kan nok vanskeligt sætte sig ind i vor glæde og vore følelser ved befrielsen. Normalt plejer moderne mennesker ikke at give sig af med begreber som fædreland og fædrelandskærlighed. Den 5. maj kom de sidste linier af besættelsestidens bedste digt til at dække vore følelser for vort fædreland.

Nu er det forår og Danmark frit,
velsign det, Herre, fra sund til klit.

TIDEN FRA 1945–50

Mod normale forhold

Selv om intet kunne ødelægge vor glæde over befrielsen, kom der efter den 5. maj nok, der kunne virke forstemmende, ja næsten føles som noget nedværdigende.

Der gik nogle dage, før landet blev tyskerne kvit. På højskolen blev det de kvindelige flygtninge, der sidst kom afsted. De havde siden den 5. maj helt holdt sig inden døre. Kun af og til så man et blegt ansigt med øjnene bag ruderne. Måske frygtede de, at den skæbne, tyskerne havde tildelt det jødiske folk, nu skulle blive deres.

Den 9. april 1940 var det tyske militær strømmet gennem vor by. Vi slap helt for at se deres ynkelige tilbagetog, hvor soldater slæbte afsted med barnevogne, trækvogne og andre mærkelige køretøjer. Det var jo om at gøre at redde lidt med hjem til »Das Vaterland«, hvor der nok ikke var meget at komme efter.

Knap havde den første glædesrus lagt sig, før tanker om straf, gengældelse og hævn tog plads i manges sind. Der havde så vist været mange, der under besættelsen havde svigtet og gjort en meget lidt flatterende figur. Nogle havde ikke kunnet stå for tyskernes uniformer og deres kraftfulde militærudfoldelse, mens andre faldt for fristelsen til på en let måde at tjene penge ved at gå tyskernes ærinde og arbejde for dem.

Det er nok rigtigt, at den almindelige mands retfærdighedssans ville blive krænket, hvis ikke det kom til et opgør med synderne. Men man begyndte i den gale ende.

Det må og skal nu engang være sådan, at man kan kræve mere af den borger, der er blevet udstyret med en god forstand, som har læst og lært meget, og som sidder i gode kår, end man kan af den lille mand, der hutler sig igennem

med en dårlig økonomi og en snæver horisont på grund af sine livsvilkår. Man burde være begyndt med de førstnævnte, men gjorde det modsatte.

En dag, min mand og jeg få dage efter 5. maj gik en tur, hørte vi pludselig råben og skrigen. Vi så et hestekøretøj komme mod os i fuld fart, og rundt om det løb en skare mennesker, der hujede og råbte og spyttede på vognen. Da køretøjet kom ud for os, så vi, at der på fladvognen sad en gruppe mennesker. Hvad de havde gjort, hvor de skulle hen, og hvad der skulle ske med dem, ved jeg ikke. Jeg er ellers ret godt kendt i Rødding, men ingen af disse havde jeg set før. Sikkert er det, at det ikke var overklassen, man havde fået fat på. Jeg glemmer aldrig synet.

Disse vildførte og elendige mennesker lignede dyr, der var gået i en fælde. Ansigtstrækkene var stivnede i rædsel, og de havde vilde øjne. Med angst så de på de retfærdige omkring vognen, der råbte grove skældsord og spyttede efter dem. Hjertet krympede sig i brystet ved synet. Man tåler alligevel ikke således at se mennesket nedværdiget.

Lovene med tilbagevirkende kraft har jeg ikke lyst til at kommentere. Kun synes jeg, at vor generation kom til at stå i et lidet tiltalende lys, når man sammenligner med fornem, gammel dansk opfattelse af ret og skel.

I vor landsdel havde vi et særligt problem med hjemmetyskerne. Det skal straks siges, at en hel del af dem optrådte på en så smuk og værdig måde, at de aftvang os vor dybeste respekt. De var helt loyale overfor deres værtsland. Men til gengæld var der mange, mange flere, der blev helt kulrede, da tyskerne kom. De blev så tyske, så tyske, at det var en gru, og de vidste knap hvilket ben, de skulle stå på for at behage værnemagten og gå dens ærinde uden småligt hensyn til, hvor meget de skadede det land, der dog gennem så mange år havde behandlet dem godt og hensynsfuldt. Intet under, at der efterhånden voksede en vældig vrede frem mod hjemmetyskerne. Efter befrielsen var mange parate til at give dem så hård en medfart, at de ville have svært ved at rejse sig igen. Mange tabte helt besindelsen og dømmekraften.

Jeg sad således en dag i dagligstuen hos en god, ældre ven, et gennemreelt og fint menneske. Han havde mistet sin ældste søn under frihedskampen. Hans dreng var blevet udsat for frygtelig tortur under Gestapo-forhørene. Bagefter havde de skudt ham. Nu sad faderen og forklarede mig, at det eneste rigtige ville være at sende alle hjemmetyskere ud af landet, selv de slægter, der gennem generationer havde siddet på den samme gård i Sønderjylland, skulle jages ud. De havde jo opført sig sådan, at de ikke var bedre værd. Jeg havde ondt af min ven og forstod hans sorg og måske også hans bitterhed. Alligevel var hans tankegang helt, helt forkert. Efter dansk opfattelse jager man ikke folk fra deres hjemstavn, selv om de har forsyndet sig groft. Andre var knap så aggressive. De ville straffe hjemmetyskerne ved at forbyde dem deres tyske skoler eller i hvert fald fratage dem enhver form for statsstøtte.

Man skulle tro, at sønderjyderne vidste bedre. Den lange nationalitetskamp burde dog have lært dem, at man ikke ustraffet går mod læren, at tryk avler modtryk. Det ville ikke alene være dumt, men også uret at handle sådan. Og hvordan ville stillingen ikke blive for en landsmand syd for grænsen?

Engang efter et møde, hvor bølgerne gik højt om disse ting, kom en god bekendt af mig hen til mig og slyngede mig lige i ansigtet: »I er tyske på højskolen, er I!« Jeg blev ærlig talt meget vred, men nøjedes bare med at sige: »Det, De der siger, kan De vist ikke være bekendt!«

Men tilbage til højskolen. Sidst på vinteren stod det os klart, at det ikke lod sig gøre at begynde sommerskolen til maj. Lund og min mand drøftede længe frem og tilbage og blev til sidst enige om at skrive til pigerne, at skolen blev udsat en måned. Og det gik så lykkeligt, at denne beregning holdt stik.

Men tiden fra den 11. maj til juni var kort, og skolen var i en ynkelig forfatning. Så mange af os, der kunne, blev nødt til at tage fat. Vor nye landbrugslærer, Ejnar Jensen, og min mand hjalp med at male og kalke, og hver morgen tidligt stillede hans kone Nanna og jeg i køkkenet, hvor vi

fik udleveret spande, klude og børster. Og så skurede og skrubbede vi dagen lang for at få tyskerskidtet fjernet.

Det blev en dejlig sommer, den første efter befrielsen. Skolelivet kom snart i sin helt normale gænge igen, men den almindelige glæde smittede ligesom af, så alt føltes festligt. At majs kulde erstattedes af varme augustdage forringede heller ikke opholdet. Det står for mig, som vi særligt ofte denne sommer på dejlige sommeraftener gik ud på gårdspladsen for at synge aftensang. Alt var så smukt.

Den fuldkomne og fredfyldte stilhed, de kønne gamle skolebygninger i sommernattens fine lys dannede en smuk baggrund for de unge, lyse pigestemmer, når de sang »Fred hviler over land og by«, »Der står et slot« eller andre aftensange.

Så godt som alle elever deltog i det vældige frihedsmøde på Skamling i juni, og da Lund skulle være den ene taler ved det store møde på Dybbøl d. 11. juli, forlangte pigerne at komme med.

Selv om de måtte transporteres i lastbiler, blev det en fin udflugt og en dejlig dag. Det var ved den lejlighed, statsminister Buhl med myndighed udtalte: »Grænsen ligger fast!« Atter en skuffelse for de mange, der så brændende begærede at kanøfle det slagne Tyskland, denne gang ved uden videre at få grænsen flyttet sydpå.

Det var som om befrielsen havde udløst en vældig trang hos folk til at samles i den fælles glæde. Det strømmede til med mennesker til alt, hvad skolen afholdt af møder. Efter sigende var der 1100 til elevmødet. Der blev holdt møde og spist både ude og inde. Ubegribeligt at det lod sig gøre! Men folk var så strålende glade, at ingen hæftede sig ved uvæsentlige småting.

Fru Børups og min mands »kavalkade« var hovedunderholdningen. Den hed »Fra Holger Danske til Montgomery«. Den gjorde vældig lykke, og jubelen ville næsten ingen ende tage, da en lille tæt sjællænder, der virkelig lignede feltmarskal'en, i slutningsoptrinnet kørte over scenen i en »kampvogn« iført rigtigt battledress.

Naturligvis blev alt ikke forandret med et slag. Det va-

rede år, før de sidste rationeringer forsvandt. Og selv om bilerne ret hurtigt kom igang igen, var det på grund af benzinknapheden kun korte strækninger, man måtte bevæge sig over.

De tømte, for ikke at sige plyndrede, butikker fik kun langsomt varer på hylderne igen. Jeg husker, hvilken herlighed det var, da man atter kunne købe et stykke »rigtigt« bomuldsstof og uldgarn, der virkelig var af uld.

Folk ville også rejse. Nu havde man så længe stort set holdt sig hjemme, at alle ville afsted.

I efteråret 45 blev min far meget syg og blev indlagt på Odense Sygehus. Jeg tog straks afsted for at besøge ham, men var nær aldrig kommet igennem. Det gik endda fra Vejen til Fredericia, men så blev det helt galt. Mit tog var så fyldt med mennesker, at dørene ikke kunne lukkes. Selv toiletterne var tæt pakket med folk. Ulykkelig løb jeg langs togstammen for at se, om det dog ikke lod sig gøre at klemme sig ind et sted.

Jeg ventede mit andet barn og fyldte slet ikke så lidt, så det lod sig ikke gøre. Da pludselig opdagede jeg, at der ved et vindue var en lille ledig plads mellem et par pæne herrer.

Jeg så bønligt på dem og råbte: »Tag og træk mig op, vil De? Jeg *skal* med toget!« »Selvfølgelig, frue«, svarede de. Alle var venlige mod hinanden. Så strakte jeg mig på tå, rakte armene i vejret og blev grebet af de to mandfolk, der trak til i hver sin arm. Og det lykkedes virkelig at få mig halet indenbords gennem det åbne vindue.

Bliver man bare ved længe nok, fører man tit sin krig igennem.

JEG UNDERVISER

Jeg er bange for, at jeg måske noget ubeskedent i dette kapitel vil komme til at fortælle meget om mig selv.

Når jeg trods alt finder, at det kan have en vis rimelighed, skyldes det, at jeg repræsenterede en gruppe undervisere, der indenfor voksenundervisningen kun fandtes på højskolerne. Jeg underviste efterhånden endda meget uden at have uddannelse til det.

Allerede meget tidligt vidste jeg, at jeg ville undervise. Spurgte man mig som lille pige, hvad jeg ville være, svarede jeg omgående »lærerinde«. Det blev min lillesøster, der blev mit første offer.

Knap havde jeg selv lært at læse flydende, før hun også skulle indvies i disse herligheder, syntes jeg. Jeg sled med hende, forklarede og gentog, som en god pædagog jo skal, og jeg var stolt som en ørn, da hun virkelig kunne læse en hel side fejlfrit.

Men ak, da hun skulle demonstrere sin kunnen i skolen, viste det sig, at bogen lå på hovedet under oplæsningen. Hun havde lært det udenad.

Senere ville jeg lære hende at spille klaver. Det var svært for hende at huske noderne. Resolut greb jeg pen og blæk og skrev c-d-e-f-g-a-h på tangenterne. Mærkværdigvis syntes mor ikke om denne nydannelse inden for musikpædagogikkens område.

I 1920 kom der en stab af dygtige og menneskeligt værdifulde lærere til Gram fra »Det gamle land«.

Vi fik oprettet en udmærket borger- og realskole, hvorfra man kunne tage præliminæreksamen. Desværre blev jeg taget ud af skolen, allerede da jeg var 14 år gammel.

Jeg var tynd og ofte syg og dertil meget nervøs og frygtelig ærekær. Hvis jeg ikke altid var nummer 1 i klassen, passede det mig ikke.

Egentlig kan jeg ikke lide den form for ærgerrighed, og jeg har da også bestræbt mig for aldrig at pace mine egne børn frem eller lade dem forstå, at deres karakterer ikke var gode nok.

Men jeg blev altså sat til praktisk arbejde, da jeg var 14 år gammel. Fem måneder kom jeg på Skibelund Efterskole, hvad jeg slet ikke var glad for; måske var jeg for »lille« til at komme hjemmefra, måske var søskendeparret Mis og Christian la Cour Pedersen, der ledede skolen, alt for gammeldags for så unge personer.

Men én ting fik jeg da lært, jeg blev vældig skrap til regning og talbehandling.

Da jeg havde passeret de 20 år, gjorde jeg oprør. Jeg nægtede at fortsætte med husligt arbejde. En hel aften havde jeg en hård nærkamp med morbror Mads, der ville have mig på Askov Højskole for at få mig på ret køl igen. Det ville jeg ikke. Jeg ville på en skole, hvis eksamen gav mig adgang til en stilling.

Fordi jeg havde opholdt mig et år i England og på grund af min sønderjyske herkomst og første skoleår hos tyskerne, kunne jeg slet ikke så lidt engelsk og tysk. Jeg mente, dette bedst kunne udnyttes ved at vælge Købmandsskolen.

Det var strengt at gå fra det praktiske til at læse dagen lang og aftenen med. Ofte værkede hovedet, når jeg gik til sengs. Navnlig fag som »handels- og vekselret« og »samfundsøkonomi« var mig fremmedartede, men jeg blev bare ved, til jeg beherskede dem. Af de godt 100, jeg gik op til eksamen sammen med, var jeg den eneste, der ikke i forvejen havde realeksamen, men også den eneste, der fik udmærkelse.

Dette skriver jeg ikke bare for at prale, men mere for at vise, at jeg sikkert godt kunne have klaret en akademisk uddannelse, hvis jeg var kommet på det spor.

Hr. og fru Lund vidste, at det var det lykkeligste, hvis både højskolelæreren og hans kone underviste, om dette

var muligt. Dette arbejde er nemlig så krævende og tager så meget tid, også fritid, at konen let vil føle sig helt udenfor og noget ensom, hvis hun bare går hjemme uden at se ret meget til manden og uden at være med i det store fællesskab. Derfor tilbød Lund mig allerede den første sommer at blive Else Koch's håndarbejdsassistent. Jeg sagde med glæde ja tak til tilbudet. Jeg mente sagtens, at jeg kunne klare det, da jeg altid havde interesseret mig meget for smukt håndarbejde og også selv havde broderet meget.

Desuden var det jo ikke mig, der havde ansvaret! Men der gik såmænd ikke mere end et år, før det blev mig, der fik ansvaret. Else Koch rejste nemlig fra skolen i april 1940, og så fandt Lunds det naturligt, at jeg overtog hendes stilling.

Det var meget, meget spændende for mig, men også lidt ængstende. Men jeg vidste, hvad jeg ville med denne undervisning, så jeg var glad for at få lov at bestemme. I årtierne omkring 1940 var det sådan, at broderiforretningerne stort set var fyldt med de værste rædsler, dog naturligvis med enkelte gode ting imellem.

Det er klart, at de unge pigers smag ofte var præget af disse ting, de havde set så meget af: Lyseduge på dårligt stof med gyseligt tegnede blomster og ornamenter helt uden plan og stil. Broderiet var udført med skinnende blankt kunstsilke i farver, der skar i øjnene.

Jeg satte mig som mål at opøve pigernes sans for godt materiale, stof såvel som garn. De skulle lære at skelne fint komponerede mønstre fra de dårlige tegninger, smukke og velafstemte farver fra de skrigende eller grumsede. For en håndarbejdslærerinde var det en uvurderlig hjælp, at man kunne støtte sig til institutionen »Højskolernes Håndarbejde«. Det var en lille kreds af højskolelærerinder, der for år tilbage var gået i krig mod den dårlige smag. Man havde oprettet en lille forretning beregnet for højskolerne, og der førtes kun broderier og stoffer af fin kvalitet.

Som forbillede for mange af tingene brugtes de smukke gamle håndarbejder, der var fremstillet af den danske almue i tiden fra ca. 1750—1850. Selv om de ikke direkte lod

sig kopiere, kunne de inspirere til fine moderne håndarbejder. I dag er »Højskolernes Håndarbejde« (H. H.) den største, og jeg tør sige bedste, institution indenfor dansk håndarbejde.

Der var naturligvis mange af de unge piger, der i forvejen havde en sikker sans for kvalitet og gode ting. Men der var endnu flere, overfor hvem jeg måtte bruge al min fantasi og overtalelsesevne for at få dem til at indse, at de burde vælge noget bedre end det, de havde tænkt sig.

Hvor mange gange er jeg ikke blevet spurgt om lov til at sy »en spis'stu'sæt« eller »en toiletsæt« helst påtegnet med »roser og yndelige blommer«, eller i det mindste syet på etamine med »Amagergarn«.

Et sæt bestod af 3—4 løbere eller servietter i forskellig størrelse, men med akkurat samme broderier, beregnet til at fordeles over henholdsvis en spisestue eller et toiletmøbel. Det var jo lidt fantasiløst.

En af mine hovedopgaver blev at få pigerne til at indse, at hør er et langt smukkere og bedre materiale end etamine. Strukturen, den fra naturens hånd ikke helt jævne tråd i hørren, gør stoffet levende og smukt. Hør bærer broderiet på en fin og rigtig måde og ligger fast og godt på sit underlag og bliver kønnere og kønnere for hver gang det vaskes. Etaminen derimod er vævet af en kedelig tråd, lidt død i det. Stoffet jasker let og krøller sammen i større ting — og så har det denne triste écru farve.

Det tog år, før jeg fik hovedparten af pigerne omvendt. Tilmed kom besættelsestidens kedelige afbrydelse, hvor det var umuligt at få ordentlige materialer.

Fra højskolens første tid har håndarbejde spillet en stor rolle på timeplanen. Også i 1940 brugte pigerne meget tid på at sy. Et moderne menneske vil sikkert spørge, om det dog ikke er vanvittigt at bruge så mange timer på et broderi.

I dag er der ikke så mange håndarbejdstimer på skolerne, men faget er der stadig og med fuld ret. For den unge, der dagen igennem arbejder med hjernen, er det dejligt og sundt for en stund at bruge hænderne. De fleste kan også lide at skabe noget. Endelig mener jeg, det er af værdi

at arbejde med ting af kvalitet og stor skønhedsværdi. Det opøver sansen for gode ting også på andre områder.

Engang havde vi besøg af nogle amerikanske pædagoger nogle dage. Jeg inviterede dem med til en håndarbejdstime, for at de kunne se, hvordan vi arbejdede indenfor dette felt. Damerne blev vildt begejstrede. De fornemme hvide broderier, tingene med farver, hvortil der var brugt det smukke røde bomuldsgarn indfarvet efter de gamle plantefarver, betog dem ganske.

Der gik ikke 10 minutter, før lærerinderne var i fuld gang med at presse pigerne til at sælge deres broderier. Dette satte jeg mig hårdt imod. Hvis arbejderne skulle være betalt efter deres værdi, ville det have drejet sig om anseelige summer.

Heldigvis var pigerne enige med mig. Det er rart, der endnu findes mennesker, der også forstår at værdsætte andet end penge.

Inden jeg forlader håndarbejdet, skylder jeg at udtrykke en tak over for »Højskolernes Håndarbejde«.

»H. H« afholdt og afholder stadig hvert efterår et kursus i håndarbejde for lærerinder fra højskoler og efterskoler.

Lige siden jeg begyndte at undervise i 1939, deltog jeg i disse og var siden fast stamgæst i en lang årrække. Det var fru Charlotte Rud, Kerteminde, og fru Gudrun Andreasen, »Engelsholm«, der underviste, efter min mening så alle fik et vældigt udbytte af det.

Der var altid sørget for, at der fra Nationalmuseet eller private hjem var lånt nogle af de fine gamle broderier fra 17—1800 tallet, som jeg allerede har omtalt, så vi kunne studere originalerne til de ting, vi arbejdede med.

Jeg tror aldrig, nogen skole eller noget kursus har haft flittigere og mere energiske elever, end vi var. Vi syede, tegnede, så lysbilleder og hørte foredrag, var kort sagt i aktivitet fra tidlig morgen til ofte sent ud på aftenen. Morsomst var det nok, når vi fik til opgave ud fra motiver i de gamle broderier at komponere ting, der svarede til vor tid.

Jeg har senere hjemme på skolen mange gange hjulpet pigerne med at lave duge, løbere o. s. v. på den måde.

Vi var lærerinder i så at sige alle aldersklasser fra 20—60. Men efter lystigheden at dømme på elevgangene skulle man tro, at vi var højskoleelever og ikke lærerinder. Mon man ikke, næsten uanset alder, altid vil blive noget »staldkåd«, når man igen kommer på skolebænken.

Jeg husker således en aften, vi var en forsamling på et elevværelse, at en ikke meget ung og ikke meget slank lærerinde fra en indre-missionsk højskole gav sig til at danse solo for os. Det var såmænd »Svanens Død«, og braget ved fuglens endeligt var stort. Vi morede os overdådigt, måske mest fordi vi vidste, at noget sådant ville hun aldrig i livet kunne fremføre på den hjemlige skole.

I begyndelsen af 40'erne blev det moderne at tage faget boliglære med på højskolernes timeplan. Vi besluttede os også til at optage faget, og jeg blev udset til at tage mig af denne undervisning. Det gjorde jeg også gerne.

Når man studerede udstyrsforretningernes udbud af varer til unge par, der skulle sætte bo, så man, at denne undervisning i høj grad var påkrævet. Det vil den i øvrigt altid være, så sandt som boligen jo skal være rammen om det levende liv, og dets former vil altid skifte og dermed kravene til boligen.

Jeg vidste, at nogle undervisere bl. a. brugte billeder og artikler fra »Tidens Kvinder« o. lign. Jeg fandt dette ganske forkasteligt, da de afbildede interiører havde meget lidt at gøre med almindelige menneskers bolig, rent bortset fra at smagen ofte var rædsom.

Jeg bestemte mig for at sørge for et noget mere solidt grundlag for undervisningen. Først anskaffede jeg mig en diger og meget fin stilhistorie, der behandlede alle stilperioder inden for vor kulturkreds lige fra de gamle ægyptere til vor egen tid. Og så gik jeg i gang.

Det var meget fængslende og betagende læsning. Men selv om jeg koncentrerede mig af yderste evne og satte alle mine kræfter ind på at klare stoffet, måtte jeg alligevel indrømme, at der var ord og begreber, der var mig så helt ukendte og fremmede, at de intet sagde mig, f. eks. volutter, grotesker, kartoucher o. lign.

Så da jeg endelig var kommet til vejs ende, var jeg klar over, at jeg ihvertfald ikke beherskede stilhistorien. Der var ikke andet for, jeg måtte om igen. Men efter 4 eller 5 grundige gennemlæsninger, følte jeg mig sikker.

Og det dejlige er jo, at grundig viden på ét område er en kolossal hjælp, når man går i gang med det næste, bare de to felter er lidt beslægtede. Det var mig derfor ingen sag at sætte mig ind i møbelkunstens historie. Da jeg desuden havde studeret det forholdsvis beskedne udvalg af litteratur, der dengang fandtes om boliglære, mente jeg, det kunne gå an at give sig i kast med faget.

Det blev en stor oplevelse at arbejde med pigerne i disse studiekredse. Her var et fag, hvor de kendte til mange af tingene i forvejen, men hvor jeg også kunne lære dem meget nyt.

Det vil ikke være rimeligt at gennemgå alle de områder, vi kom ind på, men der var dog ting, der var så karakteristiske for tiden, at de kort skal omtales.

Når vi kom til spørgsmålene om indkøb af møbler, opstod der gerne en voldsom diskussion. Langt de fleste af eleverne var indstillet på, at til en ordentlig dagligstue hører et af de såkaldte færdige møblementer. De var mildest talt forfærdelige.

Der hørte gerne en stor sofa, to eller tre tunge lænestole, måske et par små stole, sybord m. m. til. Alt udført i nøjagtig samme stil. Såvel smag som kvalitet var ringe.

Der krævedes megen diplomati for at få eleverne til at forstå, at de moderne lette danske møbler, ofte tegnet af fine arkitekter, gav helt anderledes muligheder for en levende og morsom stue, hvor ikke alt var af samme udseende og udformning.

Det gjaldt jo for enhver pris om ikke at såre pigerne, i hvis hjem de såkaldte »møblementsmøbler« mange steder stod i den fine stue. For første gang var jeg glad for mine egne to store klodsede lænestole.

Det var nemlig meget lettere at kritisere, når man kunne begynde med sig selv og invitere pigerne over for at vise dem, hvor forkerte stolene var.

I øvrigt forsøgte jeg at lære dem at gå frem efter kvalitet og forarbejdning. En snedker, der har udført sit møbel med stor omhu, sørget for fine sammenføjninger og fornem overfladebehandling, bruger aldrig dårlige træsorter, ligesom udformningen som regel er god og rigtig.

Det andet problem, der kunne give anledning til en del uenighed, opstod, når vi diskuterede fordelingen af de forhåndenværende penge ved bosætning. Jeg kan næsten bedst belyse sagen gennem en lille beretning:

Jeg var inviteret på besøg hos et nygift par, gamle elever, for at se, hvordan de boede. Deres stue var pæn, men meget spartansk. De fleste ting var fra deres »ungkarletid«, hans lille skrivebord, hendes divan, et sybord, og så havde de købt et ret stort spisebord anbragt midt på gulvet med nogle tilhørende spisestuestole, ellers intet.

Jeg syntes, det var i sin orden, at de ikke havde mere, når pengene ikke havde været til det. Da vi havde siddet lidt, sagde den unge kone: »Vil do it' også se mit sovekammer?« Da døren blev slået op, kan det nok være, man gik fra det spartanske til glans og herlighed.

Her var to enorme senge, rigt udstyret med ornamenter og kruseduller. Og for at det skulle se ud, som om de var lavet af fine træsorter, var de overmalede med store flotte årer, alt lakeret så det skinnede.

Der var også et vældig stort toiletmøbel udstyret omtrent som sengene og med trefløjet spejl og en masse store og små skuffer.

Også nogle imponerende, polstrede taburetter stod der. De var byggede, så de havde store hulrum til opbevaring af snavsede sokker og skjorter — lækkert! Et stort skab i samme stil var der naturligvis også.

Den unge kone var synlig stolt af herligheden, men jeg tænkte i mit stille sind: hvilken tåbelig fordeling af pengene.

Nu bagefter kan jeg næsten ikke lade være med at more mig over, så fantastisk meget jeg kunne nå at gennemgå de første år i disse timer.

Jeg gennemgik stilhistorie og møbelkunst, tegnede dristigt på tavlen ornamenter og stole, lige fra ægypternes papyrus og lotusblomster til moderne danske stole. Og så blev der endda tid til at gennemgå de mange problemer, der hører ind under moderne indretning.

Det er nok en almindelig fejl hos nybegyndere, at man øser stof ud over de stakkels elevers hoveder. Senere bliver man klogere.

Der gik ikke så lang tid, før jeg blev indrulleret i korpset af regnelærere. På vinterskolen var der mange regnehold og derfor også mange undervisere. Jeg er ikke sikker på, at moderne pædagoger ville anerkende vor undervisningsmetode.

Efter en prøve blev eleverne delt i hold efter deres regnefærdighed. Læreren skønnede så, hvor i regnebogen holdet passende kunne begynde. Og så lod man den enkelte elev klø løs med stykkerne, så længe han selv kunne klare tingene.

Gik han i stå, sagde han »hov« eller markerede på anden måde, og så trådte læreren til for at klare skærene. De store stærke vinterkarle gik til sagen med lyst og energi, ofte regnede de i deres fritid.

Mange var vældig dygtige, men naturligvis skete det også, at nogle ganske manglede sans for tal. Således fik jeg en vinter på mit hold en lille kommis, der var helt håbløs til regning. Jeg syntes, at det var meget uheldigt netop i hans branche, så jeg satte mig for af al kraft at forsøge at lære ham lidt.

Vi sled i det, og jeg syntes dog, at der var lidt fremgang at spore. Men så en dag, da han skulle regne et toleddet stykke, brast alle mine forhåbninger.

Inden vi gik til sagen, bestemte jeg at give mig god tid og forsøge at forklare så grundigt og udførligt, at selv han kunne forstå det. Det lod også virkelig til, at han var med, efterhånden som stykket skred frem, så jeg var helt lykkelig, da jeg endelig kunne sige: »Ja, og så er vi kommet til resultatet og er færdige.« Efter et øjebliks pause så han troskyldigt på mig og sagde: »Ska' æ sin' devedere med 7?« Spørgs-

målet var så helt ud i det blå og tåbeligt, at jeg knap vidste, hvad jeg skulle svare.

Jeg håbede, at min lille ven måtte få ansættelse i en forretning, hvor alle varer var mærkede med priser ved ankomsten, og hvor man brugte regnemaskiner.

Det var dog først efter at man havde fået tildelt et danskhold, man rigtig følte, at man var blevet lærer på skolen.

Dansk har siden højskolens første dage været et meget centralt fag på timeplanen, og i 40'rne var der en dansktime hver dag.

Det var skik, at de sidstansatte dansklærere skulle have et af de hold, der trængte til megen retskrivning, så de første år arbejdede jeg meget med skriftlig dansk.

Det var slet ikke så kedeligt.

Sikkert er det, at mange af karlene nok ikke i en årrække havde haft fat på pen og papir eller havde læst noget videre, og så siger det sig selv, at det er svært at huske stavning. Lund fortalte mig engang om en lille hændelse, der viste, at det dog stod meget ringere til en generation tilbage.

Forstanderen stod på talerstolen og dikterede et stykke tekst til brug for holdinddelingen. Da var der pludselig en stor jyde, der råbte: »Do ka' vel æt sej mæ, hvo'dan en skryver en P?« Dér var der i hvertfald noget at tage fat på.

Egentlig burde man vente, at alle voksne danske var i stand til at skrive deres modersmål nogenlunde klart og fejlfrit, men at dette ingenlunde var tilfældet, så jeg tydeligt de par år, jeg sad på beregnerkontoret i et stort forsikringsselskab. Hver dag gennemlæste jeg mange breve fra de forsikrede, men det var sjældent, jeg udstødte et glædesråb, fordi der var et velskrevet og fejlfrit brev.

Vi blev altså nødt til i den første tid at bruge mange timer på at lære retskrivning. Det går ikke kun at diktere tekst og derefter med den røde blyant sætte streg under fejlene.

Jeg plejede at samle sammen på de hyppigst forekommende fejl i diktaterne og derefter bruge en time på at gennemgå disse på tavlen. Underviseren må anstrenge sig

og bruge sin fantasi for at fortælle noget om ordet, der imens står i rigtig form på tavlen, f. eks. om dets oprindelse, sammensætning o. s. v.

Eleverne har således, mens de lytter til lærerens forhåbentlig ikke alt for tørre fremstilling, det rigtige ordbillede for øje et stykke tid, og det vil således helt anderledes fæstne sig, end en rød streg alene ville kunne klare.

Et andet område inden for dansk, der for mig var af betydning, var at give eleverne et større ordforråd.

Den unge, der læser lidt og skriver endnu mindre, får kun få ord til sin rådighed, og når han skal meddele sig mundtligt eller skriftligt, bliver det til en fattig unuanceret forklaring.

Jo flere ord man har til sin rådighed både af ældre og nyere dato, des bedre og smukkere kan man udtrykke sig. Også de mest almindelige fremmedord var det nødvendigt at gennemgå.

Hvis de unge skulle følge lidt med gennem læsning af aviser og artikler i tidsskrifter, kom de ikke langt, hvis de ikke havde et nogenlunde kendskab til de hyppigst forekommende fremmedord.

Det bliver desværre efterhånden mere og mere almindeligt, at der bruges fremmedord, hvor man ligesågodt kunne bruge danske. Det stiller store krav til læseren.

Det ville nok blive lidt tørt og kedeligt, hvis vi nøjedes med disse ting i timerne. For mig var det af stor betydning at opøve eller skærpe elevernes øre for det danske sprog, så de udtrykte sig så smukt og klart som muligt.

Jeg brugte 2 metoder, hvoraf den første vist kan synes lidt hårdhærdet. Af en bunke rettede stile læste jeg stykker for hele holdet, hvor sproget på en eller anden måde var forkert eller dårligt, f. eks. kunne man se hele sider uden punktum, knudrede sætninger o. s. v.

Jeg forsøgte at få holdet til at høre, at det var forkert, og lod dem forsøge at rette det dårlige sprog, så det blev til klart og godt dansk.

Det andet, jeg brugte for at opøve sansen for sproget, var at anvende særlig udsøgt dansk til diktaterne.

De stykker, man kunne hente fra de specielle diktatbøger, var i almindelighed så kedsommelige, at det var en gru. Derfor valgte jeg tit et uddrag af en fint skrevet roman eller novelle.

Det siger sig selv, at man på danskholdene brugte en del tid til gennemgang af dansk litteratur, alt eftersom behovet for det skriftlige tillod det.

Vi havde dengang, syntes jeg, en fortrinlig danskbog, redigeret af meget dygtige og erfarne højskolefolk. Stoffet i den var ordnet kronologisk og spændte lige fra runestenene og de islandske sagaer til Martin A. Hansen og H. C. Branner, der dengang var de nye digtere. Indholdet var noveller, digte og kapitler eller mindre uddrag af kendte romaner.

Mange kritiserede det sidstnævnte. Man fandt, at slige fragmenter af en større helhed var meningsløse. Dette forstår jeg slet ikke. Det siger sig selv, at uddragene altid var gode og karakteristiske for værket, og for lærerne gav det en vældig chance for at gøre eleverne interesseret i hele romanen, ved kort, men levende at fortælle så meget, at uddraget blev sat i sammenhæng.

På de hold, hvor der blev tid til det, gennemgik man også verslære, lidt sproghistorie m. m.

Jeg fandt efterhånden frem til at lade eleverne lave en litteraturoversigt. Af egen bitter erfaring vidste jeg, hvor utilfredsstillende det kunne være, når man slet ikke havde rede på, hvor de forskellige digtere hørte til.

Det var nok også af værdi, at man ved en sådan gennemgang fik lejlighed til at fortælle om de forskellige perioder inden for litteraturhistorien og de kendte digtere og deres hovedværker.

En sommer trådte jeg uden for nummer m. h. t. dansk og fik i stedet lov til at følge Lunds timer.

Han var en meget dygtig dansklærer, så jeg lærte meget, især inden for grammatikken. Lund havde et ganske specielt system, der lagde hovedvægten på leddenes placering i sætningerne og deres indbyrdes forhold til hinanden. Det er

en mægtig støtte for et klart sprog, når man har rede på disse ting.

Det var mig særligt meget om at gøre, at min første studiekreds i litteratur om Jakob Knudsen skulle lykkes, så jeg forberedte mig som ingensinde før. Det var lige ved, jeg kunne første kapitel af »Den gamle Præst« udenad, og for at være helt sikker skrev jeg en masse spørgsmål op, for hvis det nu gik i stå for mig.

Og så synes jeg, det lykkedes. Alle eleverne var med fra begyndelsen, og samtalen om stoffet gik livligt og godt.

Efterhånden så jeg, at mange af de ellers ikke-læsende havde en endog meget fin sans for litteratur.

Engang havde jeg således sat en ret uanseelig vestjyde til at give en mundtlig fremstilling af opbygningen og problemstillingen i en roman, vi lige var færdig med. Besvarelsen var så fremragende, at jeg blev mistroisk og spurgte, om han havde brugt litteraturhistorie eller andet materiale om bogen.

Han så roligt på mig og svarede: »A har da bare løjst æ bog.«

Så kunne jeg ellers selv læse i mine litteraturhistorier og andre dyre bøger! Han behøvede det så øjensynligt ikke.

Med fuld ret kan man ved afslutningen af dette kapitel spørge, om det dog ikke var uforsvarligt således at lade en ufaglært, der hverken havde været på seminariet eller havde studeret ved universitetet, undervise unge, hvoraf mange var endog meget velbegavede.

Det kan jeg ikke svare på. Det må mine elever gøre.

Men sikkert er det, at det altid vil være uforsvarligt, hvis den ufaglærte ikke ved, at der af ham eller hende kræves et vældigt slid, større end måske på læreanstalterne.

Lærere og professorer skulle gerne gennem deres undervisning og forelæsninger hjælpe deres elever til bedre forståelse og lettere tilegnelse af stoffet.

Den, der forsøger at klare sagerne selv, har ikke denne hjælp, men må selv forsøge at skønne og vurdere. Ofte læser man urimelig meget af frygt for ikke at vide nok inden for faget.

Måske kan der rent pædagogisk være enkelte fordele hos den selvlærte. Ingen tør og kedelig lærer har fået lov til at ødelægge et stof for én. Man er selv gået til det af lyst og interesse, har syntes det var spændende og morsomt. Måske smitter det lidt af, når man giver stoffet videre.

Jeg følte det også som en fordel, at jeg selv ligesom eleverne havde været ude i det praktiske liv; jeg kendte deres tankegang og begrebsverden.

Og dog vil jeg sige: at hvis man ikke er så strålende begavet som Leonardo da Vinci, om hvem man sagde, at for ham ville det være tidsspilde at gå til undervisning, fordi han langt hurtigere selv kunne overskue et stof, så skal man alligevel helst tage en god uddannelse, når man vil undervise.

SMÅ HØJSKOLEBØRN

Vi fik 3 børn i alt, foruden drengen to piger.

Den ældste af pigerne, Gudrun, blev født hos min mor, der dengang havde et dejligt hus i Rødding.

Det kneb ellers lidt for mig, fordi jeg skulle føde mit barn i det værelse, hvor jeg nøjagtig 14 dage før havde siddet ved min fars dødsleje.

Men hvad gjorde jeg ikke for at prøve på at hjælpe min elskede mor, der havde det så ondt, efter at hun var blevet ene.

Det blev en mærkelig nat på grund af jordemoderen. Hendes indsats bestod i, at hun med mellemrum prikkede mig på maven med en spids finger, hvorpå hun lo højt, fjollet og ubehersket og sagde, at det gik jo fint.

Senere hørte jeg, at hun var morfinist, så hun havde nok taget sig et ordentligt »skud« før nattens strabadser.

Heldigvis var både fru Lund og dr. Larsen til stede, så alt forløb fint.

Senere, da pigebarnet blev lidt større, morede vi os sommetider med at spørge hende: »Hvor blev du født?«

Den lille tætte person med de store brune øjne og den sjove dybe stemme svarede da altid med usvigelig sikkerhed gravalvorligt: »Dengang jeg blev født, da gjorde jeg det oppe på mormors loft.« Det lød jo lidt mystisk.

Da jeg skulle have mit 3. barn, fandt jeg, at vort lille soveværelse, hvor der i forvejen var to barnesenge, ikke rigtigt egnede sig til begivenheden, så en sen aften kørte min mand mig til Gram sygehus, hvor jeg fik Karen.

Jeg kom til at ligge sammen med 5 andre koner, der var i samme situation som jeg. Aldrig i mit liv, hverken før eller siden, har jeg hørt så megen bramfri snak om intime ting som i disse dage. Flere af konerne manglede fuld-

stændig den 4. væg til deres soveværelse. Jeg lå meget af tiden med lukkede øjne og lod, som jeg sov for at undgå at blive blandet i snakken, men lidt måtte jeg jo sige for ikke at blive regnet for storsnudet. Det var ikke just nogen dejlig oplevelse.

Det var det derimod at komme hjem med et spædbarn i den allerskønneste forsommertid, juni måned.

Ofte, når jeg om natten skulle op for at ordne barnet og give det mad, skete det, når vejret var godt, at jeg tog den lille pige i mine arme og gik hen til vinduet for at stå der lidt. Der var så smukt i den gamle have. Sommernattens lys faldt over de store kastanjer og andre gamle høje træer, over den store græsplæne og buskadset langs dens sider. På den lille eng syd for haven kunne man skimte de fredeligt sovende kalve.

Pludselig lød der triller i lange løb og dejlige fløjtetoner. Det var en nattergal. Jeg havde aldrig vidst, at vi havde nattergale i vor have. Dens sang lød så betagende dejlig, at jeg følte en dyb lykke ved at lytte til den, mens jeg stod med min lille pige og så ud i den dejlige sommernat.

For mig at se var der navnlig to ting, der kunne gøre tilværelsen for små højskolebørn lidt besværlig.

Sådan som vi boede, var vi jo midt i vrimlen af de mange unge, der befolkede skolen de 8 af årets måneder. Unge, og da især unge piger, holder i almindelighed af små børn, bare disse er nogenlunde velskabte og søde. De vil gerne have fat på dem, snakke lidt med dem og le af deres pudsigheder, tage dem op og måske kæle lidt for dem og give dem bolsjer og andre søde sager.

Det siger sig selv, at vore børn ville være totalt ødelagt, hvis f. eks. sommerskolens ca. 150 piger frit havde fået lov til at lege med dem, som de ville, og fylde dem med godter. Lund gav os en god hjælp her. I det ordensforedrag, han den første dag holdt for hvert nyt hold, formanede han indtrængende eleverne til helt at lade børnene i fred og ikke under nogen omstændigheder give dem noget spiseligt.

Eleverne rettede sig så at sige helt efter Lunds ord, så børnene fik den fred, der er så nødvendig for små væsener.

Intet er næsten mere skadeligt for et barn, end når det ustandseligt er genstand for opmærksomhed og beundring. Det skal have lov til at gro i stilhed og fred i sin egen verden.

Paradoksalt nok blev det altså ikke eleverne, men derimod lærerkredsen, der hvert år i en periode greb forstyrrende ind i børnenes tilværelse.

Vor have egnede sig fortrinligt til friluftsskuespil. Fra min mands stue trådte man gennem havedøren ud på en terrasse eller snarere platform, der meget idyllisk var omgivet af vedbend og rosenranker. Til begge sider var staudebede langs gangene. Ad nogle trappetrin kom man ned på en ret stor terrasse, den egentlige scene. Denne adskiltes fra den store plæne, der kunne rumme massevis af tilskuere, ved en græsklædt skråning.

Hver sommer blev der opført skuespil til elevmødet og konemødet midt i juli, og hvert år gik der en række prøver forud.

Naturligvis færdedes skuespillerne og lærerne så meget de ville i vore stuer, ligesom min mands stue og havedøren blev inddraget i skuespillet.

Vi syntes, det var hyggeligt, og det gjorde ungerne åbenbart også. De blev i hvert fald ofte helt ellevilde og ville ikke sove. Tit blev der råbt højt og lidenskabeligt på scenen, og i historiske stykker blev der brugt sværd og skjolde, en enkelt gang blev der affyret skud lige uden for sovekammervinduet.

En aften var det helt galt. Det var så varmt, at vinduerne måtte stå åbne, og der var megen larm på scenen. Det var umuligt at få børnene til at sove. De jubilerede rundt i sengene, stod mere på hovedet end de lå ned. Tæpper og puder var rodet rundt i skadereder, og af og til lød der lystige udbrud og klingende latter.

Jeg var efterhånden godt ked af det, for jeg kunne intet stille op, og det var ved at være sent.

Da greb Lund, der slet ikke kunne stå for børnene, mig i armen og sagde: »Lad mig prøve, fru Fog.«

»Åh ja, vil De,« åndede jeg lettet op.

Alle på stedet havde en vældig respekt for Lund, og jeg regnede med, at bare han viste sig og sagde et par borgerlige ord, ville der nok falde ro over gemytterne.

Lund tog en bøs mine på, åbnede døren og sagde med myndig stemme: »Kan vi så få ro!«

Der blev dødsstille. Men kun et øjeblik, så lød den 2½-årige Gudruns stemme frejdigt:

»Du bor vist ikke her, hvad!« Lund måtte skyndsomst trække sig tilbage og lukke døren efter sig. Det kneb med at bevare alvoren.

Når børnenes forældre begge underviste på Højskolen og med liv og sjæl gik op i skolelivet, kunne dette godt være lidt af en fare for børnenes fredelige tilværelse. Men selvom jeg hver dag forlod børnene 3, højst 4 gange i 50 minutter for at undervise, havde de det alligevel meget bedre end mange små danske børn har det i dag.

Mens de var spæde, kunne jeg helt selv tage mig af dem, ordne dem og selv ernære dem i en passende tid. Om morgenen behøvede de ikke i huj og hast at bringes til fremmede mennesker for sent på dagen at hentes hjem igen.

Da de blev småbørn, kunne de blive i deres vante miljø. Vi havde heldigvis god plads indendørs og en dejlig stor have, hvor de fint kunne tumle sig. Og jeg tror såmænd ikke, mine børn måtte undvære deres mor mere end andre børn måtte. Jeg gik nemlig så godt som aldrig til kaffegilder, hverken formiddag eller eftermiddag, sådan som mange andre koner gjorde.

Alligevel må børnene have haft en følelse af, at skolen tog noget fra dem. Jeg husker, at da jeg en morgen kom fra min første dansktime med et nyt elevhold og kom til forstuen, som vi havde fælles med eleverne, så jeg et sælsomt syn. Døren til vor spisestue stod åben, og ud af den røg med mellemrum gamle sko, tøfler, galocher og andre mærkværdigheder. Indenfor stod drengen, der kun var en lille fyr, bag en stabel skyts. Da han så mig, sagde han ophidset: »Jaj sky'er dem — dem dum' elever!«

Egentlig burde vi have anskaffet os en lille hund, for alle 3 børns øjne strålede af begejstring, når de så et sådant

væsen. Og børn har godt af at have et dyr til legekammerat og at prøve at passe det. Men vi turde ikke.

Dels havde fru Lund altid en stor flot hund, der havde sit faste stade på skolens hovedtrappe — og hvad ville den sige til en lavbenet kollega på den anden side af gårdspladsen — og dels var der eleverne. De holdt sig fra børnene, men ville de kunne stå for en hvalp! Jeg var bange for, at vi ikke kunne holde styr på sådan et lille dyr.

Som en slags erstatning digtede jeg en lang fortsat historie, der hed »Lille Dreng og Hund«, som jeg fortalte for Anders Jørgen, så snart han var stor nok til at forstå ganske enkel fremstilling. Hver aften sad jeg ved hans seng og fortalte lidt. Drengen lyttede med store øjne og ville nødigt, at jeg standsede.

Drengens begejstring for hundehvalpe kom også til udtryk første gang, jeg sang julesalmer for ham. Han var da knap 3 år. Jeg begyndte med »Et barn er født i Betlehem«, sang langsomt og tydeligt de lettest forståelige af versene. Drengen lyttede opmærksomt, og da jeg sluttede, udbrød han begejstret: »Igen mor, men nu skal du synge: En hvalp er født i Bethlehem.«

I det hele taget lagde jeg megen vægt på at synge med børnene, fortælle og læse for dem. Det var så lykkeligt, at de alle tre havde øre for musik og også kunne synge. Hver aften sang jeg aftensang med dem, når de var kommet i seng. Det var sange, jeg selv havde lært i min barndom. Vi brugte: Jeg er træt og går til ro, Sov sødeligt og nogle af Ingemanns og Weyses aftensange.

Ofte samledes vi ved flyglet om eftermiddagen og sang den ene sang efter den anden. Det var den gamle »Børnesange« med storken på omslaget, vi brugte. Den rummede alle de kendte danske børnesange: Stork, Stork, Langeben og Hist, hvor vejen slår en bugt o. s. v.

Så længe børnene var helt små, var det naturligvis bedst at fortælle for dem, og fra min egen barndom kunne jeg da også huske en del historier og eventyr. Men det var alligevel godt, at der også dengang fandtes mange udmærkede bøger med fine billeder for små børn. Vi havde f. eks. Lille

sorte Sambo, Struds Rasmus bøgerne, de franske bøger om elefanten Barbar og lidt senere Laura Ingal Wilders storartede fortællinger, Peter Plyds og Morten Pontoppidans bibelhistorie.

Apropos bibelhistorie, så lånte fru Lund mig engang en meget smuk billedbibel, mens drengen endnu var lille. Jeg viste ham de fine billeder og fortalte noget om dem. Bl. a. var der et særlig kønt billede af nogle engle, der i flagrende gevandter svævede rundt i himlen. Også dette fik sin forklaring. Da jeg var færdig, så han på mig og sagde: »Tror du ikke nok, jeg må beholde mit eget tøj på, når jeg kommer derop?«

Engang deltog en høj, flot, meget sort og egentlig smuk neger i dansk-engelsk sommerskole. En aften spurgte jeg ham, om han ikke ville med over og se mine børn, der lige var kommet i seng. Jeg var lidt spændt på, hvad børnene ville sige. Men da jeg trådte ind i sovevælset med den sorte mand, blev der vild jubel. Ungerne råbte og lo og ville have fat i negeren, men han gjorde nu også, hvad han kunne for at underholde dem: Viste tænder, fægtede med de lange arme og ben o. s. v.

Jeg tror, børnene syntes, det var festligt at se lille sorte Sambo i levende live og i meget stort format. Trangen til racediskrimination er åbenbart ikke noget medfødt, men noget der læres.

Af alt, hvad jeg fortalte og læste for børnene, var der dog intet, der kom ved siden af H. C. Andersens eventyr. Selv lærte jeg at elske disse perler indenfor litteraturen i min egen barndom, og mine børn kunne heller ikke blive trætte af at høre »Lille Klaus og Store Klaus«, »Tommelise« og om Kaj og Gerda i »Snedronningen« og flere andre.

Jeg tror ikke, man let kan overvurdere betydningen af at læse og fortælle for børn. Deres tanker og fantasi sættes i gang, og deres begrebsverden udvides. Skulle det ske, at de senere får en raptus med Anders And og lignende mærkværdigheder, sker der intet ved det. Hvis de har været vant til god litteratur, vender de hurtigt tilbage til den igen.

Enten det var rigtigt eller forkert, tog jeg børnene med over på skolen til middagsmad, når de var så store, at de spiste almindelig mad og kunne spise nogenlunde ordentligt. Jeg husker bedst den første dag, drengen var med. I forvejen havde jeg forklaret ham, at før vi spiste, bad Lund en bordbøn. Det varede ganske kort, han skulle bare folde sine hænder og sidde helt stille imens. Min mand og jeg anbragte drengen imellem os. Et øjeblik efter tav alle, og drengen vidste, at nu var stunden kommet. Han foldede sine hænder, knugede dem hårdt sammen og løftede dem højt over sit hoved, mens han huggede overkroppen dybt forover. Pigerne ved vort bord var ildrøde i ansigtet. Så megen fromhed før øllebrøden havde de ikke oplevet før.

Det var mig om at gøre, at børnene skulle opleve skoven på samme måde, som jeg selv havde gjort det som barn. Derfor stoppede jeg af og til alle 3 unger bag i bilen og kørte sydpå til Sønderskoven nær »Billeslund«. Det var morsomt at se på børnene, når de blev sluppet løs i skoven. De pilede henad veje og stier og prøvede at trænge igennem små grantykninger, tumlede rundt i gamle udtørrede grøfter fulde af vissent løv.

Der var også så meget at finde i skovbunden: grankogler og kogler af fyr og lærk, små fine blomster og svampe alt efter årstiden. Nedfaldne grene og rodstumper kunne have de mest groteske former, og det var så fængslende at se på et par vældige myretuer, at vi ofte stod der meget længe.

Sønderskoven var nu også en dejlig og spændende skov med meget afvekslende terræn og bevoksning. Her var store runde høje, adskilt af hastigt ilende bække, som man måtte forcere ved at balancere på store våde sten.

I et par af højene boede Mikkel Ræv. Vi så ham aldrig, men der var mange store gange ind til hans bolig. Nogle steder var der skrænter og skråninger, nogle steder helt flade områder, og et enkelt parti var fugtigt som en mose.

I Sønderskoven voksede der næsten alt, hvad hjertet kunne begære. Her var gamle knudrede ege, høje ranke bøge, gran, fyr, lærk og birk. I udkanten af skoven kunne man

finde hasselkrat, mens der i sumpen voksede krat af el, og det bedste af det hele var næsten, at vi så godt som aldrig mødte et menneske.

Vi var lykkelige over at have al den herlighed helt for os selv.

Det er vist almindeligt at børn, mens de tilegner sig deres ordforråd, øver sig på ordene eller ligefrem leger med dem.

En aften jeg spiste aftensmad sammen med børnene og vor unge pige, hørte jeg, at Gudrun lige så stille sad og sagde noget for sig selv. Det var ordet sandsynligvis, hun havde fået fat på. Det var svært, så det skulle siges mange gange, før hun prøvekørte det.

Pludselig hævede hun stemmen og sagde højt og tydeligt til mig: »Jeg skal sandsynligvis have noget mere at spise.«

Når børnene ikke var ude, havde de spisestuen til deres rådighed og kunne stort set husere der, som de ville — dog måtte de ikke slå søm i vindueskarmen.

De plejede ofte at lave bordet om til en hule ved hjælp af tæpper. Når de sad derinde, kunne man gennem den åbne køkkendør høre deres småsnak.

En overgang forsøgte de at forlænge forskellige ord. Gymnastiklæreren Bachs navn blev til Tobak, Solvejg til Solbærvejg, og det for dem mærkelige navn Arnfred, lavede de om til Arnfrederik.

Senere fik de fat på navne nede fra byen. Vi havde 4 bagere i Rødding, hvoraf den ene tilhørte Indre Mission, hvorfor mange kaldte ham »missionsbageren«.

Det syntes de to store var et vældigt navn, så når de legede, måtte stakkels Karen, der fordi hun var så lille, ikke rigtig kunne bide fra sig, finde sig i altid at blive kaldt missionsbageren.

Endnu bedre blev det, da de hørte navnet på en af byens slagtere, Butenschön.

Fra nu af hed Karen aldrig andet end Butenschön.

En dag, jeg skulle besørge forskellige ærinder i byen, havde jeg hende med.

Vi endte hos grønthandleren, og da vi skulle til at gå, spurgte han venligt Karen: »Hvad hedder du så?«

Hun så op på ham og svarede glad med sin høje lyse stemme: »Butenschön!« Den rare gartner Thomsen var ved at knække sammen af grin.

Det var nok længe siden, han havde hørt noget så grinagtigt, som at mit yngste barn bar slagterens navn.

Selvom børnene så vidt muligt, mens de var små, levede i deres egen verden, havde højskolen dog også på forskellig vis sin indflydelse på dem.

Pigebørnene kunne sidde musestille og se på fru Børups gymnaster den ene time efter den anden.

Og når tiden for elevmødet rykkede nær, og der blev øvet til »kavalkade« næsten hver dag, var de også trofaste tilskuere.

Et år havde vi besøg af vore gode venner, et ægtepar med 3 børn.

Også disse børn fulgte med liv og sjæl prøver, gymnastik, korsang o. s. v. Året efter spurgte de deres forældre:

»Skal vi ikke igen derned, hvor der var cirkus hver dag?«

Højskolens sangglæde fangede også børnene efterhånden som de blev større, så de lærte sig mange sange fra højskolesangbogen. Drengen kom først, da han jo var ældst.

Men lille som han trods alt var, fik han sommetider galt fat på teksten.

Af fuld hals sang han frejdigt »Løft dit hoved og se dig for«, da han nogle gange havde hørt »Løft dit hoved, du raske gut«.

Tilsidst et par småting om skolens indflydelse på børnenes vurdering. I frimenighedskirken, som ligger lige ved skolen, var det skik, at forældrene juleaftensdag tog alle deres børn med til eftermiddagsgudstjenesten.

Første gang, Karen var med, var hun 2½ år. Hun fik lov til at stå på bænken ved siden af mig.

Karen var dybt interesseret i den store forsamling. Langsomt drejede hun sig rundt og betragtede de mange mennesker.

Da hun havde set sig mæt, udbrød hun med sin høje, klare stemme: »Skal vi snart ha' kaffe?« Hun, højskolebarnet, vidste jo da, at til et ordentligt møde hørte der fælles kaffebord. De omkringsiddende morede sig dejligt.

En dag et årstid senere stod begge pigebørnene og ventede på mig, da jeg kom fra time.

Det var tydeligt, at noget lå dem på sinde.

Lidt efter kom det.

»En pave, hvad er det for en, mor?«

Jeg gav mig god tid og forklarede så godt jeg kunne, hvem paven var. Jeg sluttede med at sige, at en pave var en mand, der var meget fint uddannet, og som vidste og kunne meget.

Pigebørnene hørte nøje efter. De så lidt skeptiske ud, da jeg sluttede.

Så lagde den lille for med at spørge: »Kan han lede en gymnastikopvisning?«

Jeg var nødt til at svare, at det mente jeg ikke.

Den store fortsatte med at spørge: »Kan han da danse folkedanse?«

Pavens aktier dalede tydeligt, da jeg igen sagde nej.

Utålmodigt spurgte den lille: »Men kan han da heller ikke springe buk?«

Der stod jeg og kunne ikke forsvare paven, men pigebørnene forlod mig med et: »Ja ja, så ved vi nok, hvad han er for én!«

BLOMSTER

Selv om jeg ved, at jeg næppe magter det, jeg nu går i gang med, bliver jeg alligevel nødt til at skrive et kapitel om blomster. Blomsterne har fyldt en stor plads i min tilværelse.

De har givet mig uendelig megen glæde, men også taget meget af min tid.

Min tidligste erindring om blomster er, at jeg som lille pige sad i et hav af gule blomster, der lyste som små sole. Det var på vor græsplæne, der dengang blev slået med le, og som derfor mellem bjergningerne blev fuld af herlige fandens mælkebøtter.

Blomsterne duftede sødt, og man kunne lege med dem. Af de bøjelige hule stilke kunne der laves lænker til at hænge om halsen, mens jeg forsøgte at binde kranse til at sætte om håret af de gyldne blomsterhoveder.

Hvert forår bestemte jeg, at nu ville jeg nøje følge blomsterne i haven fra det tidlige forår, når de første spæde spirer brød frem af jorden, og indtil blomsterne stod udviklet i fuldt flor.

Intet måtte undgå min opmærksomhed.

Det gik fint, så længe jeg kun havde vintergækkene at tilse — eranthis så man dengang ikke i de sønderjyske haver. Også de få krokus, der groede i græsplænen, mors overdådige hække af påske- og pinseliljer og en lille klynge dorthealiljer, lod sig følge.

Anderledes var det, når det begyndte at myldre af liv i staudebedene. Der kom skud, kraftige og spinkle i alle farver, blågrønne og gulgrønne, røde violette og lilla.

Når forårskulden en dag pludselig afløstes af en lun sydvestenvind, og solen strålede fra en skyfri himmel, var blom-

sterne ikke til at holde styr på. Alt tog en sådan fart, at man slet ikke kunne overse noget mere. Men alligevel var det dejligt med al denne frodighed.

På min skolevej, markvejen »æ Polakvej«, der ustandseligt skiftede retning, fordi den fulgte markskellene, var der på et ældgammelt sydvendt dige nogle pletter med anemoner. Sydsolen og buskenes læ gjorde, at disse fine små blomster altid kom tidligere her end noget andet sted. Jeg spejdede ivrigt efter dem hvert forår og fulgte dem, fra de første lidt krøllede blade med de dybe flige, fine som arabesker, viste sig, og til blomsterne var så store, at det gik an at plukke dem. Mor tålte nemlig ikke, at man forærede hende en buket, hvori blomsterne var så uudviklede, at de ikke ville springe ud i vasen.

Martin A. Hansen skriver i indledningen til »Orm og Tyr«, at disse små klynger af anemoner på gamle diger er et levn fra tider, da landet var dækket af skov. Skoven måtte vige, men rester af skovbunden bevaredes i diger her og der, så grupper af anemoner kunne overleve.

Alt dette vidste jeg naturligvis ikke dengang. Men tanken er ganske betagende.

Der findes et billede af det helt tidlige forår, malet af Fritz Syberg. Det er skovbunden, der er hovedmotivet. Den er næsten helt hvid af små yndige anemoner, der står ganske tæt så at sige hoved ved hoved. Over dem rejser sig slanke nøgne bøge. Forårssolens klare skrå lys kaster lange skygger efter dem, så der dannes et fint linjemønster over det hvide blomstertæppe.

Således har jeg oplevet naturen mange gange, når mine søskende og jeg sammen med gårdens unge en af de sidste søndage før majskiftedagen drog til skovs for at plukke anemoner.

Mor lod os pigebørn få hver sin lille have i en gammel køkkenhave nær gårdspladsen. I brugsforeningen kunne vi købe poser med frø til såning om foråret. Flottest var noget, der hed »Blandet blomsterfrø«. Udenpå posen var der et billede, der viste en mageløs pragt. Her var i skøn blanding næsten alt, hvad hjertet kunne begære af dejlige blom-

ster i stærke og lysende farver. Og så viste det sig altid, at der kom nogle tyndstilkede og blege næsten ensartede skabninger op af jorden en tid efter, man omhyggeligt havde lagt frøene i fine bede.

Det var derfor ikke så mærkeligt, at jeg blev mere end henrykt, da mor et forår gav mig lov til at købe en rigtig rosenbusk til at plante i min have. Jeg var så benovet og ør af glæde, at jeg knapt kunne fremstamme mit ærinde hos gartner Hansen i Gram. Og endnu større var min glæde, da der virkelig kom dejlige røde roser på busken. Siden da har rosen været min yndlingsblomst.

Det skete, at vi en smuk forsommer-søndag gik en tur ned over engen. Overgangen fra bøgeskovens skyggefulde kølighed til den solbeskinnede eng, hvor luften syntes at stå stille, dirrende af varme, var overvældende. Her duftede så dejligt af græs, urter og blomster, især mærkede man mjødurtens særprægede og krydrede duft.

Honningbierne summede fra blomst til blomst, mens myg, prægtige stålblå guldsmede og andre insekter svirrede rundt over den dovent glidende å. Vi fandt os en plet, hvor græsset ikke var for højt og stridt. Og så lagde vi os, så lange vi var, for at lade os gennembage af solen.

Det varede dog ikke længe, før jeg var i gang med at plukke blomster. Engenes blomster er så fine og yndige.

Jeg valgte porcelænsblå forglemmigej'er, lysende gule smørblomster og den graciøse og lette trevlekrone med den lyserøde farve. Min buket fik dog først dybde og karakter, når jeg anbragte nellikerodens dunkelrødbrune klokker med de sartrosa underblade mellem de klare farver.

Undertiden fandt jeg også særligt fine græsstrå, nogle havde dybgrøn eller lilla top, andre var helt gule. De pyntede og gjorde buketten let og fin.

Det varede ikke så længe — jeg var vist kun en halvstor pige — før mor begyndte at undervise mig i, hvordan man skulle sætte blomster i vand. Mor, der selv havde en udtalt, medfødt skønhedssans, var dygtig til at arrangere blomster, så de altid så naturlige og smukke ud.

Mest spændende var det at få lov til at fylde en stor smuk

Kähler-keramikkrukke, far og mor havde fået til sølvbryllup. Den var ganske enkel i formen, havde en varm gul bundfarve med ornamenter i blå og brune farver. Den var så stor, at den måtte stå på gulvet, og den blev kun brugt ved særlig festlige lejligheder. Mor hjalp mig med at samle en favnfuld blomstrende grene og store kønne blomster, og så satte hun sig på en stol et stykke fra mig, så jeg kunne arbejde i fred.

Når jeg en tid havde slidt i det med mine blomster og mente, at nu var buketten fin, kaldte mor mig hen til sig og kunne f. eks. sige: »Kan du se, at din buket er skæv? Der er hul i venstre side. Prøv at tage en høj gren med hvide blomster og anbring den netop dér.«

Eller ved en anden lejlighed: »Din buket er køn, men der er for stort et stykke med bare stilke for neden. Tag nogle korte blomster og grene og stik dem skråt ind, så de bare stilke dækkes.«

Mors råd gjorde altid underværker.

Smukkest blev min buket i den store vase nok engang, da jeg mange år senere som voksen engang var hjemme for at ordne blomster til en af min fars runde fødselsdage. Jeg hentede blomster og grene fra marker og hegn, dejlige koralrøde rønnebær, gyldengule rejnfan og store margueriter. Og for at det hele ikke skulle blive for sødt, hentede jeg nogle store flotte og veludviklede hundegræs, der voksede i fred på randen af et bombekrater på en af vore marker. Det så morsomt ud, at de stak op over de dejlige farver. Selv far, der ellers aldrig bemærkede buketter, lod et par anerkendende ord falde.

Jeg synes selv, jeg havde haft meget med blomster at gøre, mens jeg var hjemme på »Billeslund«. Det blev dog efter en helt anden målestok, da jeg kom til Rødding.

Når jeg tænker tilbage på de 25 år, jeg virkede på højskolen, melder der sig en vrimmel af blomster, som jeg på den ene eller anden måde tog mig af. Fru Lund, der også holdt meget af blomster, ønskede blandt andet, at der altid skulle være friske blomster på bordene i spisesalen.

Og for at forene det pædagogiske med det praktiske blev

sommerpigerne sat til at sørge for dette. Hvert bordhold på 10 elever skulle hver onsdag og søndag sørge for en frisk buket på deres bord. De måtte kun bruge vilde blomster, og det var ikke noget urimeligt forlangende. Dengang havde man endnu dejligt blomstrende hegn og grøftekanter, ligesom der var enge med fine blomster nær skolen.

Det pædagogiske kom ind i billedet på den måde, at buketterne hver søndag, når vi var færdige med middagsmaden, fik deres kritik. Først var det Else Koch, der tog sig af det. Da hun rejste, blev det min tur.

Hvervet var sådan set meget morsomt, men også noget vanskeligt. Det var let nok at sige noget om buketterne, men svært at blive ved med at variere kritikken, når det drejede sig om 16 buketter hver søndag, sommetider også onsdag, sommeren igennem. Jeg gik ned ad den brede midtergang mellem bordrækkerne og løftede hver enkelt buket op, så alle kunne se den. Det var selvfølgelig bedst først at sige nogle rosende ord, og det lader sig altid gøre. Men så faldt hammeren.

Nogle buketter var skæve, som havde de været ude i vestenvinden. Andre var næsten kun bare stilke med en smule blomsterhoveder foroven. Til gengæld var nogle så lave, at blomsterne akkurat kunne skimtes over vasens kant. De berømte »Tju-Bang«-buketter undgik vi heller ikke: en håndfuld blomster, tilfældigt samlede og mast ned i en vase uden nogen form for yderligere arrangement.

Fantasifulde hoveder fandt på at lave et stykke natur »en miniature« ved at anbringe nogle høje grene som små træer mellem lave blomster. Det gik heller ikke, da et dækket bord nu engang ikke er et dige eller en skovbund. Også alt for store blomsterhoveder fra blomstrende grene fandt nogle på at korte af i stilken og anbringe i små vaser.

Naturligvis forsøgte jeg at være så skånsom og venlig i min kritik som muligt. Og så kom jeg alligevel sommetider til at såre nogle. Således fik jeg en dag fat i en vase, der var meget tyndt besat med blomster, der stod som halm og hø. Jeg fejede den af med, at den var der vist ikke brugt ret meget tid på. Bagefter hørte jeg, at pigen, der havde lavet

den, var dybt ulykkelig, fordi hun havde arbejdet med den i over en time. Jeg blev også ked af det, for det er dødssynd at såre eleverne.

Til min glæde viste det sig dog, at der altid var mange blandt pigerne, der forstod at behandle blomster. De kunne samle markblomster, så sammensætningerne blev kønne, næsten raffinerede, og med hensyn til at arrangere dem i vaser havde jeg intet at lære dem.

Om elevernes og mine fælles anstrengelser for at skabe bedre sans for fine buketter lykkedes, er vanskeligt at sige. Kun ved jeg, at min dreng, der en overgang ivrigt deltog i disse søndagsblomsterkonkurrencer, i dag nøjagtigt ved, hvordan han skal sætte blomster sammen og anbringe dem i en vase, så det bliver et smukt hele.

Så længe jeg var lærerkone på skolen, havde jeg ellers i det daglige kun mine egne stuer at passe med blomster. Der var altid mange, oftest markblomster, fordi jeg simpelthen ikke kunne lade være med at plukke blomster, når jeg gik tur. Til min ærgrelse var højskolegårdens marker så veldrevne, at det ikke var til at opdrive én kornblomst eller valmue, så den klassiske sammensætning: margueritter, kornblomster og valmuer var mig forment. Men jeg er lige ved at synes, at man får en lige så pæn buket, når man sætter margueritter sammen med blåklokker og ind imellem anbringer rødknæ, hvis duske bliver finere og mere dunkelrøde, jo magrere jorden er.

Sommetider, når jeg gik tur ud ad højskolegårdens markvej, var det dejligt bare at tage for sig af herlighederne, som man mødte dem på sin vej, uden at tænke på farveharmonier eller fine sammensætninger. Bare plukke løs til en stor broget buket. Der var nok at tage af: Gule og hvide margueritter, blåmunke, rødhatte, den lysegrå røllike med det rosa skær, rødkløver og hvidkløver, dejlige gule smørblomster og blåklokkeblomster. Og midt i denne brogede dejlighed gjorde harefod, rødknæ og smukke græsser sig fint gældende.

De lave og ofte oversete, men yndige blomster, den blå musevikke og den rødgule kællingetand var gode til at

skjule for lange bare stilke. Men lige så dejligt var det at fylde en køn blå skål med store tunge rødkløver.

Det blev efterhånden tradition i vor lille familie, at vi alle 5 hver forsommer drog til Sønderskoven for at plukke liljekonvaller en dag, når vejret var smukt. Man skulle kende skoven ret godt for at finde frem til de steder, hvor de voksede. Bag et gammelt dige, der skilte skoven fra mark og eng, kunne man finde klynger.

I en bevoksning af unggraner kunne man trænge sig frem til lysninger, hvor der også var konvaller, ligesom der naturligvis også i bøgeskoven, navnlig blandt unge træer, der ikke stod for tæt, var grupper af dem.

Vi var alle lige ivrige for at komme i gang med plukningen. Der opstod nærmest konkurrence om, hvem der kunne finde flest blomster. Vi spredte os over et afgrænset område, og den, der var så heldig først at finde en skov af blade, hvor der virkelig også var blomster, plukkede løs som en rasende, for man vidste jo, at et øjeblik efter var resten af familien der for at få del i rovet.

Den lille måtte holdes i hånden for at følge med, men hun var ellers skrap til at se.

Børnenes buketter var gerne meget grønne, for bladene fyldte så godt. Til gengæld var der næsten ingen blade i min mands; så når vi efter hjemkomsten anbragte den samlede høst på køkkenbordet, var resultatet gerne fint. Vi plejede altid at anbringe liljekonvaller for sig selv i vaser, og de fine dejligt duftende blomster var da også smukke i den rigtige skål eller vase. Men med megen varsomhed gik det også an at sammenstille konvallerne med andre blomster. Således gik jeg en gang dagen efter vor blomsterskovtur min daglige vandring ud over markerne. Jeg skråede over en græsmark på mager jord og opdagede til min glæde, at der hist og her var små søer af dejlige dybblå, store veludviklede stedmoderblomster. Jeg plukkede en stor buket, og da jeg kom hjem, prøvede jeg at sætte dem sammen med en rest liljekonvaller fra gårsdagen i en fin, hvid skål. Det blev meget smukt. Det var, som liljekonvallernes klokker, lysende som perler mod alt det dyb-

blå, kom meget mere til deres ret end i de ensartede hvide buketter.

Nogle gange i sommerens løb blev der ødslet med blomster på skolen, så det næsten ingen grænser kendte. Fra gammel tid var det skik, at den sal, hvor efterårsmødet skulle holdes, udsmykkede man så fint, man overhovedet kunne, lige meget om det var på en højskole, i et forsamlingshus eller en krosal. Man har vel gennem pragten af efterårsløv og blomster villet være med til at vise glæde og taknemmelighed over, at høsten endnu engang var kommet i hus.

På Rødding havde vi en sal, der var værd at pynte, og som kunne blive meget smuk, nemlig den gamle gymnastiksal. Den store bygning blev rejst som lade for højskolegården i 1863 af Ludvig Schrøder. Senere, efter 1920 da huset omdannedes til sal, bevaredes noget af bygningens oprindelige præg i rummet og gjorde, at dette blev en både meget særpræget og smuk sal. Ad en stor trappe i nordgavlen kommer man ned i salen. Den lange østvæg er dækket af ribber, da det jo er en gymnastiksal, men over den er der plads til 5 store vinduer, der selvsagt har deres største udstrækning i bredden. Sydgavlen beherskes helt af tre meget høje vinduer. Morsomst er næsten den lange vestvæg, hvor sporene af laden er tydeligst. Der er anbragt en stor dør midt på væggen, men på hver side af den sidder der i den gamle lidt ujævne mur 3 små rundbuede vinduer, lidt uregelmæssige og morsomme i formen.

Farverne er meget enkle og kønne. Det store ferniserede gulvs brune går igen i ribberne i en lidt lysere tone samt i træloftets brædder mellem bjælkerne. Disse har en dyb grågrøn farve. De gamle mure er hvidkalkede og minder i skønhed om gamle landsbykirkers vægge.

Det var let at anbringe blomster mod disse enkle farver. De fleste ville vel efter sædvane have forsynet ribberne med en frise af broget løv og efterårsblomster. Det ville have været smukt den første dag, lidt mat og hængende den anden og meget lidt dekorativt den tredie.

Et stykke vest for skolen var der en ejendom, hvor der

nær bygningerne var en lille beplantning af unge træer og buske. Jeg havde svært ved at komme forbi, fordi der her var en masse af de dejligste rønnebær, jeg nogensinde havde set. Løvet var kraftigt og mørkegrønt, og de røde bær hang i store skærme som kun på unge vækster.

En dag tog jeg mod til mig og gik ind til manden, der stod i loen i færd med at tærske. Han bød mig indenfor, og konen gav mig ikke alene lov til at plukke, hvad jeg havde lyst til af rønnebær, men tog mig med ud i haven, for at jeg også kunne få nogle af hendes blomster til at pynte med til efterårsmødet.

Det så dejligt ud med de frodige rønnebær i de blå vaser, som lyset spillede i. Den hvide væg fremhævede farverne.

Jeg fandt ud af, at de håndarbejdsudstillinger, der arrangeredes et par gange hver sommer, måtte kunne gøres mere spændende end ved bare at lægge broderierne frem på borde, hænge dem over stolerygge eller på vægge. Mange af eleverne var meget flittige, så mange af dem havde deres duge, festremser og lunchservietter o. lign. næsten færdige. Hvorfor ikke forsøge at udstille dem, som de var tænkt brugt senere hen. Altså opstillede vi en række borde i udstillingslokalerne, anbragte smukke duge, lunchservietter o. s. v. på dem, og så gik vi på jagt efter porcelæn af forskellig art, der harmonerede med broderierne. Igen fulgte der timers arbejde med at samle og ordne blomster i buketter. Denne gang krævedes der særlig meget, fordi dug, porcelæn og blomster helst skulle danne et smukt hele.

En lille fransk pige ville absolut sy en hvid kordug med korssting i samme blå farve som på det musselmalede kongelige porcelæn. Dette kom naturligvis på hendes bord, og det var næsten selvfølgeligt, at der måtte en skål med røde roser til alt det blåhvide.

I det hele taget ville det nok være smukt med roser til de mange hvide broderier, men for at få afveksling i bordene forsøgte jeg at sammenstille roser med andre blomster. Det skal man ellers være forsigtig med! I hvert fald forsynder mange gartnere i dag sig groft ved at sætte roser sam-

men med blomster, der er alt for grove i karakteren, og hvis farver skærer mod rosernes. Jeg fandt frem til, at den hollandske rose Natalie Nypelyz med sin kønne lyserøde farve så dejlig ud sammen med den lille dybblå iris og skvalderkålens fastformede, men lette og elegante hvide skærme. Endnu smukkere var det nok, når jeg satte lathyrus og roser sammen. Jeg plukkede alle de mest forskellige af havens roser: ganske sart-lyserøde, rødgule, gule og rødlige indtil sortrøde. De lette og fine lathyrus, helst i hvide lyslilla og dyblilla farver, så ganske henrivende ud sammen med roserne.

Ved et kursus blev en englænder så begejstret for en sådan buket, at han bad om at måtte fotografere den. Forsigtigt bar han den ud på plænen og farvefotograferede. Mon ikke bedenes blomster har grinet godt!

Det var straks noget vanskeligere at lave de rigtige buketter, når det drejede sig om broderier med farve. Men også dette lod sig gøre, når man brugte sin fantasi.

De store bøgehække ved haverne blev gerne klippet ved Sct. Hans, og allerede først i juli kom der nye skud frem. De var meget yndefulde med spinkle stilke og smukke spæde gulgrønne blade. Jeg satte dem sammen med store dybblå stedmoderblomster fra haven, og disse farver var kønne på en strågul dug med let holbeinbroderi i mørkebrunt. Der var nok at tage af i haven. Blomster i lette pastelfarver og andre, der gav buketter med kraftfulde og varme farver. Markblomster savnedes heller aldrig ved disse udstillinger.

Man kan have stærke oplevelser med blomster, så stærke, at man aldrig glemmer dem. En tidlig solfyldt forårsdag var jeg gået op i Nordhaven for at plukke forsythiagrene i havens nordøstlige hegn. Buskene var efterhånden noget gamle, så man måtte helt ind under dem for at nå de blomstrende grene. Da kom jeg til at se op. Synet var så overvældende, at jeg længe blev stående og bare så og så. Over mit hoved var der et fint linjeværk af spinkle, brune blanke grene. Over dem var sået en vrimmel af klare gule blomster, der lyste som små stjerner. Og bag det altsammen den høje, rene blå forårshimmel. Synet var så betagende, at jeg

havde ondt ved at rive mig løs. Længe efter så jeg det for mig, og endnu kan jeg genkalde mig disse lysende farver for mit indre øje.

Eller en anden gang. Efter flere ugers slid, der endte med elevmøde og konemøde, inviterede jeg et par af de unge lærerinder og vor landbrugslærer, Lassen, med på en aftenkøretur, fordi vejret var så ualmindelig dejligt. Vi nød juliaftenens skønhed og freden ovenpå de hektiske dage. Køreturen endte i Åbenrå, hvor vi — tro mig eller ej — fandt et ualmindeligt dejligt sted til aftenkaffen. Det var næsten midnat, før vi kom hjem. Alligevel havde jeg ikke lyst til at gå i seng. Jeg gik ud på terrassen mellem skolens tre fløje mod nord for at være alene lidt, før jeg gik til ro.

Jeg stod ganske stille og lod mig fylde af sommernattens trylleri. Det var så lyst, at jeg kunne se alting i haven, og alting, blomster og buske så anderledes ud end om dagen. Da sansede jeg pludselig, at jeg var ombølget af en stærk, vidunderlig duft. Jeg vendte mig mod bygningerne, hvor nogle kaprifolier snoede sig op ad væggene. De hvidkalkede mure kastede lyset tilbage. Jeg kunne se de fine, grønne ranker, der slyngede sig op ad væggen, og de store, gule blomsterstande med de fint svungne kalke. Men det var duften, den næsten berusende søde og dejlige duft, der helt betog mig, så jeg aldrig glemmer det.

Jeg har vandret mellem fintduftende roser og lathyrus, hvis duft også er sød. Men aldrig har jeg frydet mig så meget over blomsterduft som over denne nats intense duft af kaprifolier.

MYASTENIA GRAVIS

I efterårsferien 1963 var jeg sammen med min mand, min søster Kirsten og min veninde Grethe Søndergaard, økonoma på Frederiksborg Højskole, på en ferierejse sydpå. Vi havde 14 dage til vor rådighed, og vi glædede os over sol og varme. Alligevel var det hele lidt mærkeligt for mig. Jeg kunne ikke forstå, at jeg af og til frøs, nærmest fik kuldegysninger, og når jeg lå i en liggestol, kunne jeg ikke slappe af. Det spændte i kroppen, især var det galt med nakken. Og så en dag skete det. Mit venstre øje »hang«, d. v. s. jeg kunne ikke rigtigt lukke det op, det kneb helt forfærdeligt med at synke, og af og til fik jeg ligesom kugle-stød op i nakkeregionen.

Min søster blev meget nervøs og ked af det på mine vegne. Selv vidste jeg knap, hvad jeg skulle tro. Det med øjet kunne skyldes træk, syntes jeg, men at jeg ikke kunne synke var mig ubegribeligt. Trods alt gennemførte jeg ferien som planlagt. Jeg svømmede og tog solbade; men godt havde jeg det ikke. Når jeg holdt mig til »blød« mad, gik det nogenlunde.

Straks efter hjemkomsten opsøgte jeg min læge. Han vidste ganske åbenlyst ikke, hvad jeg fejlede, og det skal ikke bebrejdes ham. Denne sygdom er heldigvis så sjælden, at kun yderst få af de praktiserende læger støder på den. Imidlertid beordrede lægen, at jeg skulle holde mig fuldstændig i ro en uge. Jeg slap for sengeleje, nøjedes med at sidde i en lænestol i min stue. Jeg fik lov at læse og strikke lidt. Senere fik jeg kulbuelys og anden behandling. Ganske uforsvarligt kørte jeg selv til disse behandlinger i Gram. Jeg var stiv i skuldre og nakke og kunne næsten ikke dreje hovedet.

Da vi nærmede os 3. november, følte jeg mig så meget

bedre, at jeg roligt gik i gang med vinterskolens arbejde. Vi havde et stort godt elevhold vinteren 63—64, og jeg nød at være med i undervisningen, hvad enten det gjaldt litteraturforedrag, dansktimer eller studiekredse. — Men jeg skulle dog snart få at føle, at sygdommen stadig var der. Når jeg arbejdede, haglede sveden af mig, eller jeg frøs, især på skuldre og nakke, så at jeg ofte beholdt frakken på i klasseværelserne, selv om eleverne sagde, temperaturen var normal. I perioder begyndte det igen at knibe med at synke, og dertil kom, at det kneb med at snakke, når jeg var træt. Min tale blev uklar og lidt snøvlende. Alligevel kunne jeg naturligvis ikke dy mig. Jeg påtog mig en del udover arbejdet på skolen.

Jeg havde en studiekreds, aftenskole for folk fra byen og omegnen. Emnet var: Dansk Malerkunst. Det var interessante og dejlige aftener, men arbejdet var meget krævende og anstrengende.

Jeg deltog også i mange møder. Ved Den nordslesvigske Landboforenings store vintermøde talte jeg for mange hundrede mennesker. Og for at sætte kronen på værket var jeg en dag taler ved et stort møde på Ladelund Landbrugsskole om eftermiddagen, mens jeg samme dags aften var afsluttende taler ved en aftenskole i Sdr. Hygum. Jeg var ikke mange sure sild værd, da jeg kørte hjem derfra. Resultatet af alt dette blev naturligvis, at jeg var afrakket, meget træt og bleg, da eleverne rejste i marts.

For at komme til hægterne igen rejste jeg i april-ferien en halv snes dage til Schweiz.

Mit eneste formål var at genvinde kræfterne, helst komme mig helt. Derfor brugte jeg tiden til at gå mange og meget lange ture, spise godt og sove. Det hjalp også godt på mig, kun foruroligede det mig, at mit hjerte hamrede vildt og ubehersket, når jeg kom ud for stejle stigninger i landskabet. Hjertet fejlede jo ikke noget og havde ofte været udsat for langt større anstrengelser.

Da jeg på hjemrejsen mødte min mand i Heidelberg for sammen med ham at køre tilbage til Rødding, var jeg solbrændt og følte mig sund og rask igen.

Den 23. april holdt vi et stort og festligt sølvbryllup.

Sommerens første tid gik godt, men da vi i midten af juni begyndte at få travlt med elevmødeforberedelserne, blev det helt galt igen. Det var især talen, der var elendig. Min mand og jeg var efterhånden ved at være noget urolige over min tilstand. Det stod os klart, at der måtte være et eller andet alvorligt i vejen, og da de hjemlige læger ikke kunne hjælpe, besluttede vi os til at opsøge professor Malmros, som vi kendte lidt til. Vi fik en konsultation aftalt og og kørte den 1. juli 1964 til Århus Kommunehospital. Jeg husker, at jeg ustandselig faldt i søvn under køreturen. Dette gjorde ikke min mand roligere.

Professor Malmros fandt intet forkert hos mig ved undersøgelsen, men da han kunne høre, min tale var helt forkert, og da vi havde fortalt ham, hvor længe det hele havde varet, ville han beholde mig med det samme.

Jeg blev altså indlagt på G I. Nu fulgte der en uge med en mængde undersøgelser. Portører fragtede mig rundt til de mærkeligste steder. Alt — øjne, næse, hjernefunktion og intelligens blev undersøgt. Selv den berygtede rygmarvsprøve undgik jeg ikke. Jeg vidste, man skulle slappe af, og lægen var dygtig, så det regnede jeg ikke. Men man fandt intet. Jeg tror nok, jeg imponerede lægen, en islænding, lidt ved intelligensprøven. Jeg skulle tælle baglæns fra 100 ved hele tiden at trække et bestemt tal fra, enten var det 9 eller 7. Det kunne jeg meget hurtigt. De ret lange talrækker, der blev remset op for mig, huskede jeg næsten. Hvad jeg mere skulle klare, erindrer jeg ikke.

Endelig var jeg kommet så langt, at jeg kun manglede at blive røntgenfotograferet. Hovedet måtte først holde for. Det fejlede intet. Dernæst kom turen til lungerne. Jeg glemmer aldrig røntgensygeplejerskens bestyrtelse, da hun efter at have set pladen udbrød: »Har De da ikke haft frygtelig åndenød?« Det havde jeg ikke. Så blev jeg fotograferet igen og derefter kørt på plads.

Lidt senere på dagen kom professor Malmros og et par læger til. Professoren så noget alvorlig ud og sagde, at der var en stor, sort skygge på min venstre lunge. Var det længe

siden, jeg sidst var blevet TB-undersøgt? Meget beskæmmet måtte jeg svare, at det var mange år siden. Malmros var forarget, næsten vred.

Jeg blev dybt ulykkelig. Tænk hvis jeg nu havde en meget alvorlig TB og måske gennem nogle år havde smittet mange af de unge elever på skolen. Det var ganske uforsvarligt.

I løbet af de næste dage blev der taget en mængde røntgenbilleder af mig. Det viste sig da, at det ikke var lungen, der var noget i vejen med. Der sad en knude eller svulst lige i nærheden. Jeg fik at vide, at jeg skulle overføres til afdelingen T, hvor professor Søndergaard skulle operere mig. Inden dette skete, nåede jeg lige at være hjemme et par dage. Kongen og dronningen samt prinsesserne Margrethe og Benedikte havde meldt deres ankomst på skolen, og jeg ønskede selv at arrangere blomster og overvåge borddækningen i stuerne, således at det virkelig var mine stuer, de så. Der var vist også meget smukt. Dronningen udbrød flere gange, mens hun gik rundt: »Det må jeg sige!«

Jeg havde det ellers ikke for godt. Mine arme og hænder var nu også begyndt at blive dårlige. Jeg kunne således ikke rigtig rede mit hår, så jeg måtte have hjælp af en damefrisør i den celebre anledning.

Tidligt næste morgen kørte min mand mig til Århus.

Professor Søndergård ville imidlertid ikke operere mig, før der var stillet en ordentlig diagnose. Jeg holdtes altså foreløbig under observation.

En dag fik vi bankekød til middag. Jeg kørte helt fast i det og kom til at snøvle forfærdeligt. Professoren sagde, at han skulle indkaldes, næste gang der serveredes bankekød. Det havde jeg ikke lyst til at vente på, så jeg bad om at få noget tørt rugbrød med sejt kød på. Det blev bevilget, og jeg gik straks i gang med klemmerne. Ganske rigtigt. Det varede ikke længe, før jeg ikke kunne synke, og stemmen blev helt umulig. Professor Søndergaard kom, og jeg måtte holde en lille tale for ham. Han beordrede så, at jeg skulle have en indsprøjtning, det har sikkert været Tensilon — derefter satte han sig i lænestolen og gav sig til at vente.

Efter et stykke tid lod han mig tale igen, og nu var min stemme fuldstændig klar og fejlfri. Professor Søndergaard slog en hjertelig latter op. Han morede sig nok over, at det var ham, lungespecialisten, der skulle stille diagnosen Myastenia Gravis og ikke neurokirurgerne. Han forklarede mig, at jeg skulle have fjernet den kirtel, som hedder brislen. Normalt svinder den ind ved 14—15 års alderen, men det sker en sjælden gang, at den giver sig til at vokse med sygdom til følge.

Mine lammelser kom af, at de impulser, der normalt udgår fra nerveenderne til musklerne, svigter. Der savnes et stof, som normalt produceres. Nu skulle jeg over til neurologerne for at få den rette dosis af nogle tabletter, der skulle erstatte dette stof.

Næste morgen blev jeg kørt over til neurologisk afdeling, hvor et par læger i meget fine hvide kitler ventede mig. Én af dem var dr. Echardt Møller, en fin neurolog, der i de kommende år skulle hjælpe mig meget.

Først skulle jeg ned i en kælder for at gennemgå en prøve. En kvindelig læge stak mange tynde, lange nåle fast i min pande, som jeg så skulle rynke. Det skulle jeg blive ved med, så længe jeg kunne. En maskine registrerede resultatet. Sikkert en prøve for at se, hvor hurtigt jeg trættedes. Det var lige ved, jeg syntes, dette var lovlig raffineret.

Bagefter snakkede dr. Møller en tid med mig, idet han nøje studerede min mimik. Han prøvede også, hvor mange kræfter jeg havde i arme og hænder. Så fik jeg en indsprøjtning af Tensilon i armen. Virkningen var næsten øjeblikkelig. Dr. Møller påstod, at min mimik og tale blev meget livligere og betydelig bedre, ligesom der kom flere kræfter.

Prøverne viste, at jeg trængte til det omtalte stof. I løbet af de næste dage fik dr. Møller dosis så fint beregnet, at jeg næsten følte mig helt rask. Jeg fik lov til sammen med min mand at besøge min bror og svigerinde her i Århus. Jeg kunne både spise og snakke. Vi var næsten ærgerlige over, at jeg skulle opereres, men der var ingen vej udenom.

Det viste sig, at svulsten var blevet så stor, at den var

begyndt at vokse sammen med hjertesækken. Det blev en meget langvarig operation, men professor Søndergaard er jo fantastisk dygtig, så det forløb godt.

Da jeg vågnede op efter bedøvelsen, var jeg på afdeling T, men på noget, der hedder opvågningsstuen. Her anbringes patienterne, der efter operation kræver særligt opsyn. Jeg skulle ligge der en uge. Det var en mærkelig oplevelse. Jeg lå i en slags gennemgangsstue, hvor dørene ustandseligt gik med stor larm. Narkoselæger og sygeplejersker fór ud og ind. Alle skulle af en eller anden grund vaske hænder i stuen. Vaskens hane fløjtede og peb. Dag og nat var rummet fuldt oplyst, og dertil kom, at der udenfor en altid åbenstående dør var en slags kommandobro, hvor man modtog og gav besked vedrørende patienten ovenpå.

Jeg selv blev kontrolleret ustandseligt, temperatur, puls, blodtryk, men især åndedrætskraften. Man var bange for lammelser.

Værst var det en aften, da en ung mand døde så tæt ved mig, at jeg ikke kunne undgå at høre alt. Jeg måtte holde en lille sygeplejeelev lidt i hånden, fordi det blev for meget for hende.

Jeg sov aldrig. For fredens og roens skyld kunne man ligeså godt have anbragt mig i Cirkus Schumann's manege.

Jeg kom mig dog fint. Efter en uge flyttedes jeg til G I, og seks dage efter hentede mine 3 børn mig i bil.

Min mand var bange for, at uroen på højskolen ville blive for meget for mig. Derfor kørte han mig, Anders Jørgen og grønlænderhunden Lasse samt en ung pige ned til vores hus ved Flensborg fjord, Trøjborg.

Alt tegnede godt. Jeg kunne gå ret lange ture. Anders Jørgen og jeg morede os over Lasse og nød hinandens selskab og den meget smukke natur.

Men efter godt en uge vendte de gamle symptomer tilbage. Det kneb med at synke og tale. Det blev meget hurtigt så sløjt, at min mand atter måtte køre mig til Århus.

Dr. Møller beordrede mig indlagt. Min medicin skulle reguleres. Jeg blev testet i det uendelige, og der blev lagt

mere på. Det var Mestinon, jeg fik. Denne gang lå jeg på F 6, hvor frk. Mouritsen regerede. Hun var ualmindelig sød og venlig imod mig.

Da jeg atter kom hjem, blev det bestemt, at jeg skulle være en tid på refugiet i Løgumkloster for at samle kræfter. Her var dejligt og smukt alle vegne — og stille og fredeligt. Forstanderinden, frk. Olga Kaae, var sød og venlig imod mig og meget hjælpsom. Alligevel gik det ikke. Der kom efterhånden en underlig stivhed eller snarere spænding i min krop, især i nakken og ryggen. Når jeg satte mig, kunne jeg ikke slappe af, men var spændt som en flitsbue. Undertiden tabte jeg det, jeg havde i hænderne, fordi arme og hænder ikke lystrede. Også synet blev det galt med. På en lille mark uden for mit vindue græssede 8 heste, der mærkeligt nok var ganske ens to og to. Jeg så dobbelt! Der var kun 4! Også med at synke var det helt galt. Jeg fik næsten ingenting at spise.

Frk. Kaae opdagede snart, hvordan det var fat. Hun satte alt ind på at hjælpe mig. Om morgenen stillede hun i regnfrakke og skurede og brusede mig, fordi jeg ikke selv kunne vaske mig. En anden redte mit hår. Frk. Kaae fandt også ud af, at jeg skulle have 3 blødkogte æg hver dag, når jeg ikke kunne klare kød; ligeså sørgede hun for, at jeg hver eftermiddag fik et lille ekstra måltid.

Jeg glemmer aldrig refugiets aftenandagter. Hver aften gik de fleste af gæsterne over i kirken; vi sang dejlige salmer, og bagefter spillede frk. Kaae på violin for os. Det var meget smukt og passede fint til det fornemme gamle kirkerum.

Men desværre gik det trods anstrengelserne alligevel ikke. En dag var jeg så sløj, at jeg måtte ligge næsten hele tiden. Frk. Kaae kom og bemærkede, at min plus var hastig og uregelmæssig og åndedrættet besværligt. Hun sendte bud efter en læge, der straks rekvirerede en ambulance. Igen en gang gik det mod Århus. Frk. Kaae insisterede på at ville køre med. Hun, den uddannede sygeplejerske, ville være sikker på, at der intet skete undervejs.

På F 6 ventede dr. Møller, der var informeret, på mig. Han så straks, at jeg var overdoseret af Mestinon.

I den følgende tid arbejdede man på at få mig på højkant, men det ville ikke rigtig lykkes. Efterhånden blev det værre med åndedrætsbesværlighederne. Jeg mistede flere gange bevidstheden. En gang, da jeg vågnede op efter en sådan omgang, stod der en række læger omkring min seng. Overlægen, Einar Pedersen, sagde, at nu var »mit læs væltet så mange gange«, at det var nødvendigt, at jeg blev lagt i respirator.

Der var kun én vej for mig. Jeg lod narkoselægerne køre af sted med mig op til deres operationsstue.

Jeg havde det frygteligt efter operationen. Der var lavet et rundt hul midt på min hals. I dette var der anbragt en poliokanyle, der ved to tykke plastikslanger var forbundet med en respirator.

Jeg husker ikke, at jeg hverken før eller siden som voksen har haft feberfantasier, som jeg havde det i disse dage. Jeg syntes, der var helt sort omkring sengen, og at der var fuldt af uhyggeligt kryb, der af og til stak hovedet op over sengekanten. Selvom det var realistisk for mig, sagde min forstand mig dog, at det var noget vås.

Efter nogen tid kom dr. Møller og narkoseoverlæge Rømer en dag og foreslog mig, at jeg skulle gennemgå en kur, der ville kunne få mig ud af respiratoren i løbet af kort tid. Jeg skulle behandles med amerikansk piilespids-gift fra slanger, den hedder curare. Hver halve time skulle den gives i injektioner. Virkningen ville være, at alle muskler undtaget hjertet lammedes. Jeg sagde ja uden rigtigt at gøre mig klart, hvad det var, jeg gik med til. Det blev seks frygtelige dage.

Det var rigtigt, at alt lammedes, men forstand og følelser fungerede desværre normalt. Jeg ved ikke, om man kan forestille sig, hvordan det er, når man er helt ude af stand til at røre sig eller meddele sig. Alligevel kunne jeg mærke og føle alt, hvad der skete. Det var næsten som at være levende begravet.

Desværre hjalp kuren overhovedet ikke. Jeg måtte fortsætte med respiratoren i flere måneder. Oftest havde jeg det dårligt. Jeg husker således, at en gang, da min mand og Anders Jørgen besøgte mig, var jeg så kraftesløs og sløj, at jeg næppe kunne røre arme eller hænder. Bruge stemmen kan man jo ikke, når man ligger i respirator, så det var svært at komme i kontakt med mig. Anders Jørgen fandt da på at skrive alfabetet op på et stykke pap. Han tog min hånd og hjalp mig med at pege på de bogstaver, der skulle danne de ord, jeg ville sige.

Engang i februar—marts kom dr. Møller med ny medicin. Han havde i et fagskrift læst om et nyt stof, som han havde skaffet hjem fra USA. Det hed Mytelase. Nu skulle det prøves på mig. Det viste sig at have en glimrende virkning. I løbet af temmelig kort tid kom jeg løs af respiratoren, fik sat plaster på hullet i halsen og kunne snakke. Kræfterne vendte tilbage — og lykkelig var jeg. En dag jeg var ene på stuen, kunne jeg ikke dy mig. Forsigtigt kravlede jeg ned i sengens fodende og kom trods besvær med sengehesten ned på gulvet. Jeg vaklede hen til vinduet og stod der lidt og kiggede. Så begyndte opstigningen i sengen. — Tænk, jeg kunne klare mig.

Jeg var derefter ca. 1 måned på F 6. Det gik fremad, alle mente, jeg var helt rask nu. Min mand hentede mig og kørte ture med mig. Vi spiste på kroer — og havde det dejligt. Denne gang syntes min familie, at jeg skulle have et ophold på et sted, der var specielt beregnet for rekonvalescenter. Valget faldt på »Gl. Skovridergård« ved Silkeborg. Jeg havde hørt meget godt om stedet, så jeg syntes, det kunne blive rart.

På mange måder var der dejligt deroppe. Maden var udmærket, haven smuk og navnlig den omgivende natur dejlig. Gennem en skov var der kun et kort stykke vej til Gudenåen. Her sad jeg ofte på en høj og nød udsigten over åen og de dejlige, store bøgetræer.

Det skuffede mig lidt, at Skovridergårdens store, smukke lokaler ikke var udstyrede med mere sans for skønhed. Det

var nærmest en halvdårlig grosserersmag, der herskede overalt.

Desværre havde jeg fået værelse på 1. sal. Jeg var helt vænnet af med at færdes på trapper. Nogen rekreation blev dette ophold ikke for mig, dertil var mine kræfter alt for små. Den evige omklædning trættede mig. Jeg kunne ikke klare lynlåsen på ryggen, og hvad der nu ellers er på pænere tøj.

Trappen generede mig mere og mere.

Jeg var ved at fortvivle, da de kendte symptomer på sygdommen atter viste sig. Jeg mente jo så bestemt, at jeg var helt rask nu.

En dag blev det helt galt. Jeg havde været ud at gå om formiddagen og var på vej op ad trappen, da kræfterne fuldstændig svigtede mig. Jeg var næsten helt oppe. Benene blev som gelé, og det var mig ikke muligt at klamre mig fast til gelænderet. Jeg stod på hovedet baglæns ned ad trapperne. Stort postyr!

Kort tid derefter hentede min mand mig.

Hen på sommeren måtte jeg atter til Århus. Jeg skal ikke trætte med en så udførlig beretning om de 4 år, der er gået siden da. I perioder har jeg haft det tåleligt og har kunnet være hjemme. Til andre tider er det gået mindre godt, så jeg har måttet indlægges.

Ambulancen har kørt mange gange frem og tilbage mellem Rødding Højskole og Århus.

Jeg må lige nævne, at jeg fik en udmærket læge i dr. Bertelsen, der på enestående vis har taget sig af mig i disse år. Selv nu, hvor han ikke længere arbejder på hospitalet, tilser han mig med mellemrum og er altid parat som rådgiver. Dr. Bertelsen har fulgt min sygdoms udvikling. Han er altid klar over, når der kommer nyt frem inden for dette felt. Det føles, som kom der en god ven, når han aflægger mig besøg.

Der er prøvet meget forskelligt for at hjælpe mig, men hidtil uden resultat. Værst har en kur været, som jeg måtte igennem 3 gange. Jeg fik i løbet af 10 dage 40 store ind-

sprøjtninger. Halvdelen af dem var hormoner, der skulle indvirke på binyrebarken. Heller ikke dette hjalp. Jeg var meget elendig, mens det stod på, og mine lår var hårde og lignede bjerglandskaber, da jeg var færdig.

Normalt plejer myasteni-patienter at blive så godt som raske, når de er blevet opereret og indstillet med medicin. Kun 1—2 pct. går det ikke for. De er overfølsomme for medicinen, tåler den kort sagt ikke. Til dem hører jeg desværre.

Siden jeg sidst blev indlagt den 20. juli 1967, har tilværelsen været én sej kamp for at kunne tåle medicinen igen.

Når jeg er overfølsom, så medicinen ikke virker rigtigt, men i stedet giver en masse ubehagelige bivirkninger, lader man mig ligge en tid helt uden medicin. Hvis dette er i en periode, hvor sygdommen er meget udtalt, kan det være endog meget ubehageligt. Lad mig, for at give et indtryk af, hvordan jeg har da har det, beskrive et par ting.

Når jeg forsøger at løfte hånden op til ansigtet, knækker armen pludselig sammen, og så ligger jeg dér i denne ubehagelige stilling og kan ikke få armen på plads igen.

Skrive kan jeg næsten ikke. Man har forsøgt at sætte blyanten fast til pegefingeren med hæfteplaster. Det hjalp ikke meget. Hoved og nakke er jeg ikke i stand til at bevæge. Når det er værst, kan jeg ikke åbne øjnene. Man har prøvet at hejse øjenlågene op med hæfteplaster, sat fast i panden. Så kan jeg se, omend uklart. Det er temmelig ubehageligt.

Sommetider kan jeg ikke lukke munden; til andre tider går der ligesom spænd i kæberne, så jeg ikke kan vriste tænderne fra hinanden. Det er slemt, når tungen er kommet i klemme, for jeg har ikke rigtig mulighed for at forklare det.

Værst er det dog, når luftvejene i lungerne næsten stopper. Da får jeg en frygtelig åndenød. Sommetider bliver jeg helt blå i hovedet.

Jeg kan heller ikke synke, så ganen og tungen bliver tørre som sand.

Mon ikke disse ting giver en fornemmelse af, hvordan det er. Sådan har jeg ligget mange gange i de forløbne år. Begge mine ører er også blevet angrebet af sygdommen. Fra mundhulen er der gennem det eustakiske rør trængt sekret op i mellemøret. Det har nedsat min hørelse betydeligt.

En ørelæge har punkteret begge trommehinder, suget ørerne rene og sat små drænrør i hullerne. Det hjalp vældig godt i hvert fald for en tid. Jeg skal sikkert igennem samme omgang igen.

Da jeg blev indlagt sidste gang, var det 4. gang jeg kom i respirator. De tre andre gange har jeg klaret at komme fri af den i løbet af nogle måneder. Denne gang har jeg ligget over to år, uden at det er lykkedes. Hver dag forsøger jeg en 5–6 gange at trække vejret selv i nogle minutter. Når jeg ikke kan klare mere, skyldes det dels, at åndedrætsmusklerne er blevet dovne af den lange pause, dels at jeg har ondt ved at tåle tilstrækkeligt Mytelase. Hver gang der lægges 1 milligram på, fyldes lunger og mund med sekret, så jeg må suges mange gange om dagen. Det er meget trættende og ubehageligt, især når det er en uøvet, der tager sig af det. Da er anstrengelserne dobbelt så store og resultatet halv så godt.

Af de mange unge medicinere, der har passet mig, har jeg haft Niels Jørgen Dam fra Hjørring og Jens Lyck Hansen fra Lundtoft ved Åbenrå længe, og det er også dem, jeg har været gladest for. Dam er en voksen mand. Han begyndte som stud. med. i København efter sin studentereksamen, men efter 2 års læsning mente han, dette ikke var noget for ham. Han afbrød og gav sig til praktisk arbejde. Dam giftede sig, men efter et par år stod det ham klart, at han måtte tilbage til studierne igen. Nu studerer han ved Århus Universitet og tager samtidig nogle vagter på G I for at klare økonomien. Måske vil man synes, at disse ting er Dams private sager. Når jeg alligevel tager det med, skyldes det, at Dam er et smukt eksempel på rigtigheden af den gamle grundtvigske teori, der siger, at det er værdifuldt for en studerende at komme ud i det prak-

tiske arbejde en overgang. Det giver større alsidighed og mere forståelse af tilværelsen. Det er dejligt at have Dam som vagt. Jeg hører gerne, hvad han har at sige, hvadenten det er kommentarer til radioavisen, eller det er om andre emner. Det er også rart, at Dam tager så mange ting af sig selv, som jeg ellers må bede om. Man kan blive så træt af altid at skulle anmode om hjælp til alle ting. Jeg kan jo intet selv. Det er også dejligt, at Dam har sans for humor, han ser hurtigt det komiske, når det er der.

Den første gang Jens kom herind, var jeg meget syg. Jeg kunne næsten ikke se og slet ikke skrive. Jeg var meget nervøs og ked af det, fordi jeg skulle have ny vagt. Men der gik ikke lang tid, før Jens med sin rolige og sikre optræden beroligede mig. Siden da har jeg holdt meget af ham.

Fra mit barndomshjem og senere fra vort familieliv i Rødding har jeg været vant til, at der har været sagt meget godt »Pjat-snak«. Jens ligger på linie med dette. Han er, som man på sønderjysk ville udtrykke det »en stor kjælledreng«. Når jeg trænger til opmuntring, bliver jeg tiltalt enten på »Affenrå-sønderjysk« eller på tysk med så flotte rullende r'er, at en preusser måtte misunde ham dem. En dag, da en udsendelse i radioen, jeg havde lyttet til, var færdig, kom der pludselig noget værre rabaldermusik. Jens udbrød da: »Det er akkurat, som var der ringridning i Kliplev.« Man skal vist være sønderjyde for helt at goutere bemærkningen.

Når jeg bliver vendt, fløjter Jens så det lyder som var der musik i mit skelet, og sommetider trækker han mig venskabeligt i tæerne.

Jens og jeg har dog også ofte haft alvorlige diskussioner, som eksempel kan jeg nævne, at vi i nogle dage drøftede problemet, om det lader sig gøre og er tilrådeligt at forsøge at lave om på et andet menneske.

En dag sagde Jens til mig, at jeg gerne måtte sige du til ham. Jeg blev meget glad og måske også lidt rørt over det. Det er dejligt, at der på dette store sted langt fra slægt og

venner dog er bare ét menneske, man kan bruge den fortrolige tiltaleform »du« til.

Både Dam og Jens er meget dygtige til deres arbejde. Når de vasker eller tørrer, er det noget man kan blive klog på; og når jeg får smurt arme, ben og ryg med creme, er det med så fin massage, at de ville kunne få ansættelse på en hvilken som helst skønhedssalon. Dam og Jens har tit gjort mig tjenester, når jeg manglede et eller andet fra byen. De har begge gode hænder. For at bruge Helge Rodes udtryk arbejder de med »fast og venlig hånd«. Jeg er sikker på, de bliver gode læger. Jens har lovet mig at komme tilbage til Sønderjylland igen.

Jeg er omgivet af venlige og rare mennesker. Alle er flinke mod mig, lige fra professor Malmros til den rengøringskone, der hver morgen henter »Politiken« til mig.

Intet menneske ved, hvordan det skal gå med mig i fremtiden, men jeg selv ved, at jeg må lære at være taknemmelig for de godt 50 gode år, jeg har haft. Det er svært, når man har usvækket lyst til og mod på at leve en normal tilværelse med meget arbejde og mange pligter.

MIN STUE

Det har været dejligt, at jeg har kunnet have enestue næsten al den tid, jeg har været her. Det er en stor venlighed, man har vist mig. Jeg ved at påskønne det.

Her fra 6. etage er der en strålende udsigt over Århus by og bugten, men vinduet er desværre anbragt så højt, at patienterne intet ser af dette.

Alligevel bringer vinduet mig glæde. Når jeg ligger på min højre side, ser jeg et godt stykke himmel.

Er vejret trist og gråt, er denne flade lidt død. Lidt bedre er det med den helt blå himmel, men intet er dejligt som en blå himmel med lette sommerskyer.

Hvis vejret en sådan sommerdag er så mildt og stille, at man kan have vinduerne helt åbne og mærke sommerluften på ansigt og hænder, ja, så får jeg en så stærk fornemmelse af naturen, at jeg længes usigeligt efter at komme ud igen.

Men lykkeligvis har jeg haft så mange dejlige naturoplevelser i barndom, ungdom og senere som mere voksen, at jeg kan ty til dem i stedet for at forfalde til tristhed.

Fra min barndom husker jeg, at mor undertiden tog os børn med på en aftentur. Det skulle være et ganske bestemt vejr: Høj himmel med store, klart afgrænsede skyformationer. Vi gik sydpå ad den markvej, der hed »æ Polakvej«. Der, hvor vejen drejer mod vest, forlod vi den og gik videre ad en mark langs en lille bæk. Vort mål var gårdens sydligste mark. Her var vedvarende græs, og her gik altid stude og græssede. Det var gårdens mere magre og ganske flade arealer. Himlen var så vældig her. Der var intet, der hindrede blikket.

Mor satte sig på en stor sten. Der kom en stille næsten højtidelig ro over hende, som hun sad der og så frem mod aftenhimlen og de sejlende skyer med de lysende rande. Vi fandt også noget at sidde på, og en kort stund var vi tavse, men så begyndte vi børn at snakke om skyerne. De havde fantastiske former, og vi fandt ud af, hvad de lignede. Mor hjalp os. Der var heste og løver, store mænd og gamle koner, slotte og borge.

Når vi havde set os mætte, begav vi os hjemad, glade og tilfredse. Vi var fyldte af aftenens stemning og var lykkelige over at have haft mor med os. Mor kaldte iøvrigt disse skyer for »Rivvekjællinger« (Ribekællinger).

Eller jeg husker utallige andre vandringer, der næsten alle var så ens, at de er blevet til én for mig.

Efter aftensmaden samledes vi gerne om sommeren, når det var godt vejr, en hel flok. Far gik i spidsen. Mor og vi unge var med og sommetider gæster og nogle af gårdens mandskab. Vi gik altid opad den store markvej mod øst. Her var landskabet så dejligt med bakker og dale og jorden så frugtbar, at de store marker var en fryd for øjet.

Langs vejens nordside var der et dejligt levende hegn. Ved midsommertid var der et pragtfuldt flor af blomstrende hyld og vilde roser. Mor og jeg plukkede gerne markblomster, mens vi gik. Mor kendte navnene på næsten dem allesammen. Syd for vejen lå der marker, der skrånede ned imod Sønderskoven.

Jeg har aldrig hørt mine forældre bruge overdrevne eller svulstige udtryk om naturens skønhed. Det gør bønder ikke, og det passer nu da heller ikke til dialekt. Alligevel ved jeg, at de begge holdt meget af naturen.

På disse aftenvandringer skete det, at far standsede, vendte sig mod markerne og skoven og blev stående tavs en tid. Jeg kan se ham for mig. Han var i lys lærredsjakke, havde hatten trykket ned i panden, de blå øjne lyste i det solbrændte ansigt, og et lille smil forskønnede trækkene.

Der skete såmænd ikke noget særligt på disse aftenture, og dog var alting alligevel så dejligt. Vi småsnakkede og lo, og uden vi vidste af det, opstod der et fællesskab imellem

os, et fællesskab, der havde sin rod i den glæde, vi alle følte ved at være i en fredfyldt, smuk og fortrolig natur.

Fra min stue hjemme i Rødding kan jeg gå lige ud i haven og videre derfra ud ad Møgelmosevej til højskolegårdens marker. Denne vej har jeg gået utallige gange. Sammen med min mand, da vi var nygifte, med Anders Jørgen i barnevognen og senere med alle 3 børn. Men tiest har jeg nok gået der alene.

En østjyde eller øbo vil vist ikke finde denne natur ret spændende. Det er et typisk bakkeø-landskab uden store spændinger, med udfladede bakker. Alligevel holder jeg af det.

Lige så lidt som man spekulerer på, om ens forældre er kønne eller ej, lige så lidt kritiserer man sin hjemegns natur. Hvis det kunne tænkes, at jeg bare én gang igen kunne få lov til at gå en tur, skulle det ikke være på spændende og mærkelige steder, men ud ad Møgelmosevej, hvor jeg kender hver busk og blomst.

Men jeg må forlade vinduet og vende mig mod min stue igen.

Væggene er malede i en lys, gullig, lidt ubestemmelig farve. Gardinerne er kønne, synes jeg. De har en meget mættet, gul farve. Når de over middag trækkes for vinduet, og solens stråler falder igennem dem, lyser de som gyldent rav. Hvis man ikke kan have hvide gardiner, og det ville sikkert være for strengt her, får man nok det smukkeste lys i en stue gennem gule gardiner.

Men hvad var vel min stue uden billeder på væggene. Hospitalets meget dygtige og venlige bibliotekar opdagede hurtigt, at jeg er glad for billedkunst, og derfor sørger hun for, at jeg altid har 15—20 gode reproduktioner på væggen. Det er ikke til at sige, hvor meget det betyder for mig.

For tiden har jeg flest Emil Nolde billeder. Men før jeg siger lidt om dem, vil jeg dog omtale et andet billede, som jeg har haft hængende meget længe, og som jeg er kommet til at holde af. Det er Renoir's billede af en ung, læsende kvinde.

Ved at se længe på dette billede er jeg kommet til at tænke på, hvor langt fattigere et nonfigurativt billede dog er. Det abstrakte billede har følgende ting at bygge på: Spændingen i linieforløbene, spændingen mellem kolde og varme farver og mellem lyse og mørke. Disse kvaliteter har Renoir's billede også.

Den unge kvinde er anbragt i en forskudt diagonal, der modsat det normale, nedefra løber fra højre til venstre. Som modvægt er der skrå linier i modsat retning i hendes skulder og bogens kant. Den overskyggede del af ansigtet danner en smuk oval. Håret har en køn, varm, gylden farve, der står i fin kontrast til baggrundens blå og blågrønne toner. Og endelig kontrasten mørk—lys i kjolens fløjlsbløde sorte mod hvidgule farver i hår og på kind.

Men udover disse ting har billedet andre værdier. Lys og skygge spiller en væsentlig rolle. Fra venstre side strømmer ovenfra en bred stribe af gyldent lys. Det leger med den unge kvindes hår og rammer hendes kind og bogens kant. Det gule hår, der således er både i lys og skygge, spænder over toner fra hvidgult til dunkelbrunt.

Det bøjede ansigt er i skygge, og her er vi ved noget karakteristisk ved Renoir, noget, han har lært af Rubens, der igen har taget det i arv efter Tizian.

Renoir bruger røde farver for at markere skyggen i ansigtet, og herved opnår han, at der kommer noget varmt og levende over huden.

Det billede har en malerisk værdi, det abstrakte billede fuldstændig savner, nemlig udtrykket i den unge kvindes ansigt. Dette er helt præget af læsningen. Det udtrykker en optagethed, som er meget smuk. Man kan godt sige, at billedet er en hyldest til den forædlende virkning, læsning kan have på mennesker.

Rembrandt har et ganske tilsvarende billede af sin søn, Titus. Den purunge mands udtryk er dog endnu mere beåndet.

Der er himmelvid forskel på Renoir og Nolde. Dette skyldes nok ikke alene, at de tilhører hver sin periode; den

ene er impressionist, den anden expressionist. Nej, forskellen beror nok ligeså meget på, at den ene er franskmand og den anden tysker.

Noldes billeder er farver. Sommetider eksplosioner af farver, kraftige og dejlige.

Emil Nolde hed egentlig Pedersen og kom fra landsbyen Nolde nær Bylderup Bov. Han var således sønderjyde, men det danske tiltalte ham ikke. Han følte sig draget af tysk kultur og åndsliv. Kort sagt Nolde var tysk, og det præger hans kunst.

Naturligvis bruger Nolde udover farverne, der er så væsentlige for ham, linier i mange af billederne. Men disse er flere steder kluntede, uden spænding og uskønne. Dette hænger nok sammen med hans tyske smag.

Heldigvis blev det under nazitiden en overgang Nolde forbudt at male. Men male måtte han, og da terpentinlugten ved oliemaleriet var for farlig, og det kunne røbe ham, slog han sig på at male akvareller. Her har han præsteret noget ypperligt.

Blomster, fugle og andre dyr er brugt som motiver i Noldes akvareller, akkurat som hos Dürer. Blomsterbillederne er dejlige med kønne, varme farver.

Jeg vil dog her kun sige et par ord om en fugleakvarel: Sorte storke og hejrer.

Billedet er klart og fint, næsten klassisk i sin enkelhed. De store fugle danner en smuk og spændingsfyldt gruppe. Uvilkårligt begynder man ved hejren til venstre, lader fra den blikket glide op langs bryst og hals på storken i midten, videre derfra omkring hovedet og ned langs højre side, til man standses af den foroverbøjede fugl. Herfra føres linien i en skarp vinkel videre mod højre rundt om storkens krop og derfra igen over til hejren. Den høje storks hældning mod venstre modsvares af den anden, større fuglekrops drejning mod højre. I øvrigt præges billedets linier af smukke aflange buer i dyrenes kroppe, samt af de tynde, lodrette og skrå linier i deres ben. Farveskalaen er endog meget behersket efter Nolde-forhold. På storken ser man sort, gråt, samt ganske lidt blågrønt på den første fugl,

hvor lyset rammer den. Hejren har en smuk, varm brun farve. Baggrunden er sart-lys-blå, derunder en stribe hvidt. Fremme i billedet er farven atter blå med en lys kreds, der er med til at sammenholde fuglegruppen. Det er et fornemt billede.

Det er dejligt med mange Noldebilleder på væggen. De kraftfulde og spændende farver giver et vældigt liv i stuen.

Blomster og billeder klæder hinanden smukt. Det ser således mere end godt ud, når der står røde roser under Noldes akvarel af to flotte blåsorte papegøjer med ildrøde næb og raffinerede grønne farver i baggrunden. En mørklilla orkidé er også smuk på denne plads. Lykkeligvis har jeg altid blomster. Sommetider mange.

Udenfor vinduet kredser store elegante måger rundt. Det ser dejligt ud, når aftensolen rammer deres bryst og undersiden af vingerne. Undertiden kommer de sejlende hen imod vinduet, standser et øjeblik i luften, vender i en fuldendt bue og stryger ned langs facaden. Så er der nok igen en synder, der trods strenge forbud fodrer fuglene ud gennem vinduet. Der er såmænd nok at iagttage.

Jo, vist er jeg glad for min stue.

KULTUREN PÅ STUE 633

Når jeg har det nogenlunde tåleligt, og sygdommen ikke er for slem, forsøger jeg af al kraft at følge med i forskellige ting. Det gør jeg dels for min egen skyld og dels for, at min familie og de, der passer mig, ikke skal synes, at jeg er for sløv og uinteresseret. Sommetider tænker jeg på, at det må have været forfærdeligt at ligge syg i lang tid før i tiden, da man hverken havde radio, fjernsyn eller båndoptager. Jeg har alle 3 ting til min disposition.

Hver morgen bliver »Politiken« bragt ind til mig. Således har det været hver gang, jeg har været indlagt. I begyndelsen kunne jeg læse den, senere blev det kun til overskrifterne. I dag kan jeg slet ikke klare noget. Man kan så med god grund spørge, hvad i alverden jeg da vil med avisen! Der er mange, der læser »Politiken« højt for mig, når de er herinde; men minsandten om nogle af afløserne ikke kommer slæbende med deres kulørte lekture, fordi de hellere vil læse disse fordummende historier end en reel avisartikel. Mange vagter har været søde til at læse højt af avisen for mig. Men det er lige ved, jeg ikke har tid til dette, nu jeg er begyndt at skrive.

Jeg får nu og da nyhederne på anden vis. Hver morgen, når jeg bliver gjort i stand, hører vagten og jeg radioavis både kl. 8 og 9. Også 12.30 og 18.30 lytter jeg til nyhederne, ligesom jeg altid ser og hører TV-aktuelt.

Alt politisk stof interesserer mig uhyre meget. Fra mit barndomshjem har jeg været vant til, at samtaler om politiske emner var almindelige. Min far var gennem mange år sønderjysk venstre-landstingsmand. Når han om fredagen kom hjem fra hovedstaden, faldt det ganske naturligt, at han fortalte nyt fra Christiansborg.

Vinteren 67/68 var det meget spændende at følge programtaler og politiske diskussioner før valget. Det er klart, at jeg var optaget af, at der skulle dannes en borgerlig regering.

Under alle omstændigheder ville jeg følge denne med største interesse, men som det gik nu, blev jeg mere end interesseret.

Den 1. februar ventede jeg besøg af min mand. I stedet for ham kom min svigerinde Sigrid Høyer. Hun havde et usædvanligt udtryk i ansigtet, og straks, hun var kommet hen til min seng, udbrød hun: »Arne er blevet kirkeminister.«

Det kom som noget af et chok for mig, og jeg tror nok, jeg blev lidt ærgerlig i første omgang. Hvad skulle det være godt for? Havde han ikke mere end rigeligt at lave i Rødding, hvor han så at sige havde været både mand og kone i den tid, jeg havde været syg?

Men da jeg havde sundet mig lidt et par dage, forstod jeg alligevel godt hans beslutning.

De fleste mænd har det sikkert sådan, at de gerne prøver, hvor langt evner og kræfter rækker. Min mand har arbejdet i mange år i højskolens tjeneste. Han har fået lov til at bygge meget om på Rødding Højskole, så den nu er en stor, smuk skole med mange elever. Det er muligt, min mand har trængt til at prøve kræfterne på et andet felt og derfor har sagt ja, i hvert fald for en tid.

Naturligvis følger jeg andet i radio og tv end det indenrigs- og udenrigspolitiske stof. Fjernsynet har gode udsendelser, hvor billede og tale danner en fin helhed.

Alt i alt er radioens programmer dog betydelig bedre end fjernsynets. Når jeg alligevel næsten hver aften ser lidt fjernsyn, skyldes det også, at det er rart at se mennesker fra tilværelsen uden for hospitalet. Jeg ligger jo så langt fra min familie, at jeg ikke så ofte får besøg. Man kan også blive træt af kun at se mennesker i lyseblåt eller hvidt.

Der er masser af dejlig musik i radioen, bare man lukker op på de rette tider.

Jeg har mange gange glædet mig over værker af barok-

kens mestre og wienerklassikerne, som jeg kendte godt i forvejen. Brahms havde jeg derimod ikke hørt så meget af, så det har været lidt af en oplevelse at stifte nøjere bekendtskab med hans værker. Han er en dejlig komponist. F. eks. hans violinkoncert og »Ein Deutsches Requiem« er vidunderlige ting, ligesom hans symfonier også er dejlige. Hans alt-rapsodi med Else Brems som solist er også værd at høre. Der er kraft og nerve i Brahms' musik.

Jeg har også dyrket Carl Nielsen en del. Man skal høre hans værker en del gange for rigtigt at få noget ud af dem. Men så belønnes man også til gengæld.

Jeg er ikke i stand til at give en ordentlig vurdering af hans musik. Kun ved jeg, at jeg ofte føler mig i inderligt slægtskab med ham.

Midt i alt det storslåede og svære kommer der ganske enkle og sangbare strofer, der virker lige så danske som melodierne, han har lavet til folkelige sange.

Den helt moderne musik har jeg også forsøgt mig med, men jeg har ikke kræfter til at klare den. Enten er de lyde, der frembringes, så usammenhængende, at de ikke er til at fastholde, eller der er så megen larm og uro i musikken, at man bliver helt træt. Heldigvis er der dog endnu mest af den klassiske musik på programmerne.

I studiekredse på en højskole kommer man let til at berøre mange forskellige ting. Jeg husker således, at vi i en litteraturtime kom til at diskutere forskellen i synet på det handicappede menneske i Nazi-Tyskland og Danmark. Jeg ved, at jeg sagde til eleverne, at de burde være stolte af at tilhøre et land, hvor man er villig til at yde mennesker, der er hårdt ramt af skæbnen, endog meget stor hjælp. Lidet anede jeg dengang, at jeg selv skulle komme til at nyde godt af denne humane indstilling. Når man som jeg slet ikke kan læse bøger eller aviser, kan man af Statens Blindesamfund låne lydbånd, hvorpå der er indtalt forskellige bøger. I de senere måneder er man også begyndt på at udgive en lydavis, der udkommer 2 gange om ugen. Den er et udmærket supplement til de nyheder, man hører i

radioavisen. Indholdet er hentet fra alle landets aviser, dog nok især fra hovedstadens presse. Her er artikler, kronikker og kommentarer til den sidste tids begivenheder. Lidt småsladder er der også. Ideen er udmærket, og som regel er lydbåndene gode.

Og så er der lydbøgerne. Statens Blindeinstituts bibliotek råder over en masse af disse. Romaner, selvbiografier, rejsebeskrivelser m. m. er indtalt af skuespillere, mandlige eller kvindelige, så de er lette at følge.

I de perioder jeg har ligget her, har jeg hørt mange, mange bøger. Til at begynde med hørte jeg helst bøger, jeg ikke kendte i forvejen. Der var mange gode ting, men også meget, jeg ikke brød mig om. De såkaldte morsomme bøger keder mig.

Jeg har haft glæde af at høre Steinbeck's romaner. Jeg har aldrig før fået gjort noget ved denne amerikaner. Navnlig var jeg glad for »Vredens Druer«.

Men efterhånden er jeg blevet træt af at høre romaner med meget handling og ikke stort mere udover den. Jeg har derfor forsøgt at lytte til gode bøger, som jeg har læst for mange år siden. Den første af disse var såmænd »Oliver Twist«. Det blev en mærkelig oplevelse. Som barn hørte jeg min mor læse bogen for os børn. Senere, da mine børn blev store nok til det, læste jeg romanen for dem. Mens jeg lyttede til Oliver Twist, måtte jeg hele tiden tænke på min barndom og den dejlige tid, da mine egne 3 børn var små. Jeg tror ikke, man kan overvurdere betydningen af højtlæsning for børn, helst af forældrene. Men det er naturligvis en forudsætning, at det er lødig litteratur, man bruger. Dickens er en stor forfatter.

Pontoppidan's »Lykke-Per« læste jeg, da jeg var ung pige. Da jeg atter mødte den, var det mig en stor glæde at konstatere, at jeg trods min ungdom må have fået meget ud af bogen. Jeg huskede alt fra dengang, handling, personskildringer, beskrivelser af miljøer o. s. v. Når man i mange år har undervist unge i litteratur, er det helt dejligt at tænke på, at det altså godt kan »hænge ved«.

Mærkeligt nok stod Herman Bang's »Tine«, som jeg læste, da jeg var lidt ældre, ikke nær så klart for mig, da jeg hørte den her.

Jeg har genopfrisket mange andre værker, f. eks. Sigrid Undset's middelalderroman »Olav Audunssøn«, Willy August Linnemann's »Døden må have en årsag« med påfølgende bind, bare for at nævne nogle.

Og så har jeg læst russere. Først gik jeg igang med Maxim Gorki's erindringsbøger. Det er kraftig kost, skal jeg love for. Det er russisk almue, så det forslår. Man drikker, banker hinanden, man udviser også oprigtig kærlighed. Navnlig mellem Babuska (bedstemoderen) og drengen er der et smukt forhold. Det har været barske kår at vokse op i for en dreng. Dostojevskij's »Brødrene Karamassov« har jeg også »læst« igen. Det var dejligt. Det er et fortrinligt værk med masser af stof, nok til lange tider. Der er et overskueligt persongalleri, modsat i mange andre store russiske romaner. Man synes virkelig, man kommer til at kende personerne. Romanen udmærker sig ved, at der skiftes mellem en ganske spændende handling og behandling af en række væsentlige almenmenneskelige problemer. Det føltes som noget af et savn, da jeg skulle tage afsked med »Brødrene Karamassov«. Men hvor er russerne dog forskellige fra os her i landet. »Doktor Zivago« har jeg også genopfrisket. Jeg finder dog Dostojevskij langt større end Pasternak.

Næste større værk bliver Dostojevskij's »Idioten«, men først må jeg have en hårdkogt amerikaner til side, »Lev stærkt, dø ung« og »Ingen skal skrive min gravskrift« af Willard Motley.

Lad denne smagsprøve være nok til at sige lidt om, hvad jeg hører.

Det er et uvurderligt gode, at disse lydbøger bliver udgivet. Mange mennesker, blinde og meget syge, kan gratis låne dem, hvadenten de er hjemme eller på hospital. Bibliotekaren, frk. Vig Nielsen, har været mig en god hjælp, når det gjaldt om at finde frem til de rigtige bøger. Det er også hende, der har sørget for, at jeg har fået en båndoptager, der kan gengive stereoindspillet musik.

Når jeg hører musik i radio eller TV, som jeg bliver særlig optaget af, får jeg Anders Jørgen til at optage det på bånd for mig, så jeg kan glæde mig over at høre disse musikstykker igen, når jeg har lyst.

For lidt siden hørte jeg dejlig klavermusik i radioen. Lis Smed var solist. Navnlig var jeg glad for en lille ting af Schumann.

Om lidt skal jeg se og høre TV-aktuelt. Mange er meget kritiske over for den tid, vi lever i. For mig, i min situation, er det en god og barmhjertig tid.

KARENS BRYLLUP

I vinterhalvåret 1965—66 var der på Rødding Højskole en elev fra New York, Ken Olwig. Ved måltiderne i spisesalen kom den unge amerikaner til at sidde ved familiens bord, og der gik ikke lang tid, før Karen og Ken begyndte at interessere sig for hinanden. Min mand syntes vist, at den 17-årige Karen var lovlig ung til at binde sig — oven i købet til en ung mand, der boede så langt borte som i USA, men jeg kendte Karen bedre. Jeg så ret hurtigt, at det var alvor for de unge. Karen har en fast vilje og er meget trofast.

Ken blev i Danmark nogle måneder efter skolens ophør, så han kunne være sammen med Karen i sommerferien. Han kom igen i juleferien og inviterede Karen til New York i påsken. Da Karen var blevet student, besluttede hun sig til at forlade landet for at være i nærheden af sin ven. Hun emigrerede til USA. Vi var lidt bekymrede over det. Men sådan skulle det være.

Karen tog fat derovre og fik forskelligt arbejde. Først arbejdede hun en tid på en avis i New York. Senere flyttede hun med Ken til Minnesota.

Han studerede nordisk litteratur ved universitetet, mens Karen fik noget arbejde ved bibliotekets skandinaviske afdeling. Samtidig hermed passede hun en forelæsningsrække i antropologi ved universitetet. Inden sommerferien tog hun en eksamen med den højest opnåelige karakter.

Først på sommeren skrev Karen hjem, at hun og Ken ville giftes. De ville komme til Danmark i deres sommerferie, så brylluppet kunne fejres her. Hvad syntes vi om det?

Min mand og jeg blev hurtigt enige om, at når de unge

alligevel var fast besluttede på altid at følges, kunne de lige så godt gifte sig.

Brylluppet blev fastsat til den 10. august.

Det var min søster Maren, der første gang kom med forslaget om, at vielsen skulle foregå her hos mig. Den tanke havde end ikke strejfet mig, så jeg rystede bare på hovedet. I den følgende tid kunne jeg alligevel ikke lade være med at tænke på denne idé, og efterhånden stod det mig klart, at jeg meget gerne ville have, at brylluppet skulle stå her. Min mand lod sig hurtigt overtale. Hans største bekymring var, om jeg kunne holde til det. Men hvad ville Karen sige?

En af de første gange, hun og Ken besøgte mig efter hjemkomsten, begyndte hun selv forsigtigt at spørge om, hvad jeg ville sige til, at de kom herop. Glad blev jeg, da Karen sagde, at de ville vies i Danmark, fordi hun ville have mig med til brylluppet, og så var der jo ingen anden udvej.

Nu var det så bare, hvad hospitalet sagde til det. Til min store skuffelse trak frk. Kristensen lidt på svaret, da jeg spurgte hende. Men da jeg fik at vide, at det skyldtes, at hun var bange for, om hun kunne ordne det godt nok, blev jeg mere rolig. En dag efter stuegang kom professor Malmros tilbage og sagde, at det fint kunne lade sig gøre med vielsen her. Der ville blive stillet en større stue til min rådighed, så vi fik plads.

Så var banen klar, og jeg begyndte at planlægge. Hjemme i Rødding har jeg mange gange organiseret store fester og møder. Her var konditionerne unægtelig noget anderledes.

Jeg havde været vant til i stor udstrækning at huske med papir og blyant. Her havde jeg kun min hjerne at støtte mig til. Jeg måtte forsøge at gennemtænke det hele og holde alting klart. — Det gik, men nok kun fordi så mange hjalp mig. Frk. Gade og frk. Kristensen var utrolig søde og hjælpsomme. De lånte mig, hvad de kunne. Resten skrev min mand op og bragte med fra Rødding.

Jeg vidste, at frk. Vig Nielsen havde 10 smukke reproduktioner af den florentinske renæssancemaler Massacio's fresker. Dem bad jeg om at måtte låne sammen med et par van Gogh billeder af blomstrende fersken- og kirsebærtræer.

Frk. Vig Nielsen blev så optaget af mine planer om udsmykning, at hun ofrede hele to aftener af sin kostbare tid på at hjælpe mig. Efter mange forskellige eksperimenter lykkedes det os at finde frem til det helt rigtige, syntes vi.

Frk. Vig Nielsen lavede et par skitser, som der kunne arbejdes efter, og lånte mig noget meget smukt blåt ægyptisk bomuldsstof, der var tykt og blankt som svær silke.

Nogle dage før brylluppet kom Karen og Ken med sine forældre, for at de kunne hilse på mig. Jeg blev meget glad for besøget, især fordi jeg blev klar over, at Ken's forældre er udmærkede mennesker. Når nu endelig Karen skal så langt væk, er det dejligt at vide, at hun er havnet et godt sted.

Frk. Kristensen var så sød at låne mig sine egne vinglas, så jeg slap for at servere madeira af hospitalets vandglas. Amerikanerne skulle jo nødigt tro, vi er de rene barbarer.

På bryllupsdagen stillede Anders Jørgen og hans kone Berit samt Gudrun kl. 9 om morgenen. De skulle ordne festlokalet, og de sled bravt i det. Sidst på formiddagen kom dr. Futtrup. Han sørgede for at puste luft i mig, mens jeg blev kørt hen for at se herligheden.

Hovedudsmykningen var en slags alter, arrangeret på langvæggen. Et smalt bord var helt dækket af det føromtalte smukke, blå klæde. Over det var bredt min fineste hvide broderede dug. Midt på bordet stod en fin buket af mørkerøde roser og margueritter. På begge sider var der anbragt en sølvlysestage med høje hvide lys. Bag bordet var der på væggen ophængt et stykke af det blå stof. Det havde nøjagtigt samme bredde som bordet og nåede højt op på væggen. Foroven var det omkranset af en smuk guirlande, der svarede til buketten: mørkerøde roser og margueritter. På begge sider af det blå stof hang 5 Massacio-fresker så tæt sammen, at de dannede et sammenhængende hele.

Det var meget smukt. Farverne i blomsterne, klædet og billederne var i fin harmoni. Og der var roser, hvor der kunne blive plads til det. Foran på gulvet lå et rødt tæppe hjemme fra min stue. Her stod 2 stole til brudeparret.

Berit og Gudrun havde ordnet det kønt.

Karen havde ønsket, at Jakob Krøgholt, der nu er præst i Jernved, skulle foretage vielsen.

Krøgholt's var lærerfolk på højskolen i begyndelsen af vor forstandertid. Han har således kendt Karen som lille pige. Alle tre børn var glade for Jakob og hans kone Ditte. Karen kunne ikke have valgt bedre, synes jeg.

Kl. 14,30 blev jeg kørt ind i festlokalet. Jeg var pyntet med et ekstra armbånd og en broche. Jens var udstyret med en fin lægekittel — det var noget andet end de overtræk, vagterne ellers går med, de ser altid ud, som nogen havde sovet i dem. Jens manglede bare stetoskopet, for at man skulle tro på det.

Lidt før kl. 15 kom gæsterne, 20 ialt. Der var 7 fra USA, resten hørte til vor nærmeste familie. De var festklædte, de fleste af damerne i lange kjoler. Alle hilste på mig, nogle af dem havde jeg ikke set i fire år. Lidt efter lød Mendelssohn's bryllupsmarch, og min mand førte Karen ind. Alle rejste sig.

Karen var i en lang hvid brudekjole og bar et ganske kort, meget folderigt slør. Kjolen var syet af en kinesisk skrædder i New York. Den var ganske enkel, fulgte nøje kroppens linier. Den var uden overskæring med helt glat nederdel, så der måtte to dybe slidser til for at give bevægelsesfrihed. Kjolen gik helt op i halsen, hvor den afsluttedes med en lille kineserflip. Foran var der håndbroderede lukninger over en lille slids. Ærmerne var stramme. Stoffet svær kinesisk silke. Brudebuketten var bundet af roser i en dejlig rød farve. Karen var slank, fin og yndig.

Vielsen var både smuk og højtidelig. Vi sang nogle salmer: »Lovsynger Herren, min mund og mit indre«, »Det er så yndigt at følges ad« og »Til himlene rækker din miskundhed, Gud«.

Krøgholts tale var både klog og smuk. Jeg ved det, for jeg har et par gange senere hørt den på båndet og har stadig kunnet glæde mig over den.

Det er ikke ret mange af de prædikener, jeg hører i radioen om søndagen, jeg ville bryde mig om at høre flere gange.

Vielsesritualet er godt, synes jeg. Det var rart at høre det igen. Krøgholt forrettede det hele naturligt og smukt, og hans kønne sangstemme hjalp godt på sangen. På grund af de særlige forhold sad brudeparret ned under hele vielsen.

Efter vielsen blev der serveret madeira, petits fours og konfekt for gæsterne. De hyggede sig en tid med forfriskningen og småsnakkede. Min mand takkede i en lille tale hospitalet, idet han adresserede den til frk. Kristensen, der var til stede. Kort efter sagde alle farvel til mig og drog til Rødding for at feste sammen med brudeparret.

Jeg var helt ødelagt af træthed og også lidt ked af det, da jeg igen blev kørt ind på min stue. Men jeg havde klaret mig godt, jeg var ikke blevet suget en eneste gang. Det var godt, jeg havde Jens til at hjælpe mig. Han spillede 2 gange Beethovens 3. klaverkoncert på båndoptager med Annie Fischer som solist. Det hjalp, jeg kom i balance igen.

Min stue var fyldt af blomster, flest roser. Igen en gang havde familie og gode venner glædet mig med at sende mig smukke blomster og dejlige breve, både før og efter brylluppet.

Karen og jeg har altid stået hinanden meget nær. Jeg var taknemmelig og lykkelig over, at hun og Ken kunne blive viet her.

AFSLUTNING

»Liden byrde, langvejs tung«, siger et af de gamle ordsprog. Det er rigtigt, også når det gælder sygdom.

Den første vinter, da jeg virkelig var meget syg, tog jeg ligesom det hele i stiv arm, for jeg vidste jo, at jeg ville blive rask. Det havde professor Søndergaard sagt, og det forsikrede dr. Møller mig ofte om.

Nu ser det hele lidt anderledes ud. Jeg ved, hvordan det er gået, og jeg kan omtrent regne ud, hvordan mine fremtidsudsigter er.

Det bliver ikke lettere at være syg, fordi der er gået lang tid. Tværtimod. Der er så meget i vejen for mig nu. Respiratoren generer mig. Det tunge metalstykke, der holder plastikslangerne sammen, tynger i halsen og får ofte kanylen til at sidde skævt, så det gør ondt. Det er heller ikke rart, når nogen uforvarende kommer til at ruske i slangerne. Også sonden i næsen er til besvær. Den store jernskrue, der klemmer slangen sammen, »hænger i«, når jeg skal vendes, så det river i næsen. Det er ubehageligt, når den rammer mig i ansigtet, eller jeg kommer til at ligge på den. Og så disse evindelige sugninger. Det er meget ubehageligt og trættende. Sommetider har jeg ligefrem ondt ved at komme til at ligge godt og falde til ro, fordi jeg må slås med disse ting.

Man får let en følelse af, at man kommer så langt væk fra slægt og venner, når man lever denne isolerede tilværelse. Undertiden ønsker jeg, at jeg dog havde haft lidt af samme indstilling som Leonardo da Vinci. For ham var andre menneskers selskab nærmest tilovers, siger man. Lange samtaler var spild af tid, syntes han. I Leonardo da Vinci levede der så meget, som det var ham om at gøre at give form. Han var helst alene. Sådan har jeg det desværre ikke. Jeg ligner nok snarere nogle patienter, der har været

omtalt en del i den senere tid. Man har fundet ud af, at for mange betyder det meget, at de kan meddele sig til andre, måske især for syge. Derfor vil man ordne det sådan, at der kan sættes en telefon til ved deres seng, så de kan snakke med deres familie.

Jeg kan kun meddele mig gennem at skrive. Men arbejdet er anstrengende for mig. Det har kostet om ikke blod, så masser af sved, undertiden også lidt tårer.

Min arbejdsform er noget ejendommelig. Jeg kan overhovedet ikke skrive på papir. Det ville blive ulæseligt, og jeg ville ingen vegne komme. I stedet har jeg en lille tavle, som jeg med en træpind kan skrive nogle ord eller sætninger på. Mine vagter må så forsøge at tyde det skrevne og sætte det på papir. På denne måde arbejder jeg helt uden støtte i form af disposition, notater o. s. v. Jeg må forsøge at holde det hele fuldstændig klart i hovedet, og det er slet ikke så let. Jeg er mine vagter megen tak skyldig. Især Jens og Dam har ofte måttet udvise stor tålmodighed. Helst har jeg villet skrive lidt hver dag, også selvom kræfterne ikke var til det. Der skulle udvises stor langmodighed og megen fantasi for at klare det. Det er Dam, der har sørget for den smukke renskrivning. Han har også mange gange, måske uden selv at vide det, opmuntret mig ved at vise stor interesse for det, jeg skrev.

Man skal dog ikke ynke mig. Trods alt findes der en del mennesker, hvis situation er værre end min. Således hørte jeg for en tid siden om en ung kone, der var så medtaget af dissemineret sclerose, at hun var helt ude af stand til at røre krop og lemmer. Hun kunne kun med små bevægelser af hovedet tilkendegive »ja« og »nej«. Den unge kone havde en lille dreng, som hun naturligvis gerne ville i forbindelse med. Hun ville fortælle ham historier, som mødre jo gerne vil. Hendes familie fandt efterhånden frem til, at man kunne skrive alfabetet op på en plade, holde den op for hende og derefter pege på bogstaverne. Når man kom til det rigtige, nikkede hun, og således dannedes ordene. På den måde fik hun sin historie frem.

Sammenlignet med hende kan jeg alligevel en del.

INDHOLD

	Side
Tilegnelse	7
Begyndelsen	9
Lærerliv	13
Det første skoleår	16
Besættelsestiden	36
Det folkelige foredrag	49
Trange tider og befrielsen	56
Tiden fra 1945–50	72
Jeg underviser	77
Små højskolebørn	91
Blomster	101
Myastenia gravis	112
Min stue	126
Kulturen på stue 633	132
Karens bryllup	138
Afslutning	143